

Afrofobiska hatbrott

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Lisa Wallin och Klara Hradilova Selin

urn:nbn:se:bra-1073

© Brottsförebyggande rådet 2022

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Afrofobiska hatbrott

Rapport 2022:7

Förord

Brottsförebyggande rådet (Brå) har inom ramen för ett regeringsuppdrag om afrofbiska hatbrott fått i uppgift att ta fram ett kunskapsunderlag i syfte att stärka det förebyggande arbetet inom området. Uppdraget har getts till Brå mot bakgrund av den handlingsplan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott som beslutades 2016. Av handlingsplanen framgår att representanter för afrosvenskar vid flera tillfällen vittnat om att svarta personer utsätts för hatbrott och andra uttryck för rasism, och de framhåller även ett behov av åtgärder mot afrofbiska hatbrott.

Denna studie syftar särskilt till att öka kunskapen om den afrofbiska hatbrottslighetens karaktär och vilka konsekvenser denna brottslighet får för de utsatta. Studien vänder sig främst till regeringen, men även till rättsväsendets aktörer och andra med intresse i frågan.

Studien har genomförts av Lisa Wallin och Klara Hradilova Selin på Brå. Alexandra Skarp, verksam vid Brå, har också deltagit i arbetet med studien. Brå riktar ett stort tack till dem som tagit sig tid att svara på våra frågor och som bidragit med såväl viktiga uppgifter som kunskap och erfarenheter på området. Ett särskilt tack riktas till studiens intervjupersoner, vars berättelser möjliggjort den här rapporten.

Professor i sociologi Malin Åkerström vid Lunds universitet, docent i interkulturell pedagogik Tobias Hübinette vid Karlstads universitet och Anna Adeniji, fil.dr i genusvetenskap har vetenskapligt granskat utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden är ansvarig för innehållet i rapporten.

Stockholm i november 2022

Mattias Larsson
Generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	7
Oftast verbala påhopp, men även våld är vanligt.....	7
Stor variation i brottsplats och relation till gärningspersonen.....	8
Män oftare gärningspersoner, mindre könsskillnader bland utsatta.....	8
Många inblandade är unga	8
Fem identifierade typfall.....	9
Utsattheten kan ge konsekvenser på kort och lång sikt.....	9
Förtroendet för rättsväsendet påverkas av flera faktorer	10
Flera pågående uppdrag och initiativ – men mer kan göras	10
Inledning.....	12
Syfte och frågeställningar	12
Disposition	13
Vad är afrofobi och vilka är afrosvenskar?	13
Vad är afrofobiska hatbrott?.....	15
Metod och material.....	17
Afrofobi ur ett historiskt perspektiv	21
Tidigare kunskapsläge	26
Karaktären av polisanmälda afrofobiska hatbrott	33
Afrofobiska motiv vanligast bland anmälda hatbrott	33
Varierande händelser men återkommande uttryck	34
Brottsplats, metod och relation till gärningspersonen.....	38
Något fler män och stor andel unga bland de utsatta.....	42
Geografiska skillnader	44
Gärningspersonen sällan en närmare bekant.....	45
Fem typfall.....	48
Perspektiv på utsatthet: afrosvenska röster	51
En fördjupad bild av utsattheten	51
Reaktioner och konsekvenser	56
Coping-strategier: beredskap, anpassning och motstånd	61

Relationen till rättsväsendet.....	66
Många afrofbiska hatbrott polisanmäls inte.....	66
Få afrofbiska hatbrott leder till uppkläring.....	68
Vikten av anmälan för brottsofferstöd.....	70
Förtroendet för rättsväsendet påverkas av flera faktorer.....	71
Diskussion om åtgärder.....	74
En sammanfattande problembild utifrån Brås resultat.....	74
En belysning av regeringens åtgärdsprogram mot afrofofi.....	75
Brås bedömning.....	84
Referenser.....	86

Sammanfattning

Bortsett från allmänt främlingsfientliga och rasistiska motiv är afrofobi det vanligast förekommande motivet bland anmälda hatbrott. Ändå saknas djupare kunskap om afrofobiska hatbrott i Sverige. Denna rapport är ett svar på det uppdrag som Brå har fått av regeringen att ta fram ett kunskapsunderlag om dessa brott, för att öka möjligheten att förebygga dem. Studien ger en beskrivning av afrofobiska hatbrott samt vilka miljöer och sammanhang de förekommer i. Rapporten tar även upp olika konsekvenser av brotten för de drabbade, samt afrosvenskars erfarenheter av, och förtroende för, rättsväsendet.

Studien har både en kvantitativ och en kvalitativ ansats. Analyserna bygger dels på en granskning av drygt 430 polisanmälda ärenden gällande afrofobiska hatbrott, dels på 26 semistrukturerade intervjuer med personer som har egna erfarenheter av utsatthet. Brå har även samlat in erfarenheter från flera intresseorganisationer som samlar afrosvenskar och hämtat in kunskap från ett antal experter och forskare inom fältet. Ett seminarium har också hållits med representanter för olika delar av rättsväsendet.

Oftast verbala påhopp, men även våld är vanligt

Analyser av polisanmälningarna visar att brotten domineras av ärekränkingsbrott och ofredanden. Tillsammans med en tredje närliggande kategori, olaga hot, står dessa mestadels verbala angrepp för cirka sex av tio händelser. N-ordet är vanligt förekommande liksom andra nedsättande tillmälen med anspelning på personens hudfärg eller ursprung.

Avhumaniserande uttryck förekommer regelbundet, såsom att den utsatte kallas för en apa, och en del anmälningar innehåller även referenser till slavhandel, rasbiologi och vit makt. Angreppen riktas mot såväl enskilda personer som afrosvenskar som grupp – det senare genom att afrofobiska uttryck klottras på olika platser eller används i olika internetforum.

Händelserna rubriceras då typiskt sett som hets mot folkgrupp, och de motsvarar var femte anmälan. De afrofobiska hatbrotten karaktäriseras även av en, jämfört med många andra hatbrott, hög förekomst av våld (nästan en femtedel av anmälningarna). Våldet är särskilt grovt vid angrepp från en främling på en allmän plats – händelser som många gånger leder till fysiska skador.

Stor variation i brottsplats och relation till gärningspersonen

Resultaten visar tydligt att afrofobiska hatbrott kan ta sig olika uttryck och ske i många olika sammanhang. Den vanligaste brottsplatsen i polisanmälningarna är gator, torg och kollektivtrafik, men även skolor och arbetsplatser förekommer ofta (då många gånger genom upprepade händelser mot samma person). Afrofobiska hatbrott sker även i närheten av hemmet och på internet. Det innebär att det finns få fredade platser där afrosvenskar inte riskerar att utsättas. Även relationen till den som utövar afrofobiska hatbrott varierar, från helt okända personer till människor som den utsatte träffar närmast dagligen (såsom grannar, kollegor och skolkamrater). Afrofobiska hatbrott förekommer även ibland i en nära relation, även om det är relativt ovanligt i anmälningarna.

Män oftare gärningspersoner, mindre könsskillnader bland utsatta

Medan tre fjärdedelar av gärningspersonerna var män, var skillnaden mellan kvinnors och mäns utsatthet för afrofobiska hatbrott överlag relativt liten enligt anmälningarna. I de flesta brottskategorierna finns något fler män bland målsägandena (6 av 10), med undantag för ärekränkning där andelen kvinnor motsvarar mer än hälften. Även sett till de anmälningar som innehåller våld är könsskillnaderna förhållandevis små, även om något fler av de utsatta är män. Skador är något vanligare i dessa fall. Våldet har ofta skett i offentlig miljö, oavsett om målsägande är man eller kvinna.

I en dryg fjärdedel av anmälningarna där målsägande var kvinna förekom sexualiserade eller misogyn uttryck, och n-hora var ett vanligt sådant. Män har i stället oftare utsatts i sin yrkesroll, och målsäganden är också i regel en man i de få anmälningar som avser olaga diskriminering eller där någon utsatts av en polis eller ordningsvakt. I intervjuerna beskrivs liknande upplevelser där kvinnor oftare berättar om erfarenheter av sexualiserade kränkningar, medan män oftare skildrar negativ stereotypisering av poliser.

Många inblandade är unga

Det finns en hög andel barn och unga bland de utsatta. I synnerhet gäller det vid våldshändelser där närmare fyra av tio målsägande var yngre än 18 år. Den yngsta målsäganden i de granskade anmälningarna var 7 år, medan äldre målsäganden knappt förekommer – den äldsta var 51 år. Åldersspridningen bland gärningspersonerna var däremot stor (från 10 till 80

år), men även bland dessa fanns en betydande andel unga; nästan var fjärde var minderårig.

Fem identifierade typfall

Utifrån kontexten, metoden och relationen mellan de inblandade kan de studerade händelserna sammanfattas som fem typfall identifierade i polisanmälningarna, och som även återkommer i intervjupersonernas berättelser:

- **Angrepp från främlingar.** Kan ske på många olika platser och tidpunkter, men typiskt sett handlar det om verbala kränkningar av okända personer på allmänna platser, men ibland även digitalt eller via telefon.
- **Hot och våld i skolan.** Sker oftast mellan elever, innehåller många gånger våldsinslag och gärningspersoner är ofta pojkar medan könsfördelningen bland utsatta är mer jämn. Anmälningarna gäller framför allt skolor utanför storstadsregionerna.
- **Trakasserier från grannar.** Handlar främst om upprepade ofredanden från både män och kvinnor.
- **Hatbrott på arbetsplatsen.** Avser vanligen ofredanden från kollegor, kunder eller klienter, ofta på arbetsplatser där berusning förekommer (restaurang- eller taxibranschen) eller på samhällsinrättningar (till exempel behandlingshem).
- **Hat mot svarta som grupp.** Riktas inte mot enskilda personer men alla som tillhör gruppen kan känna sig träffade. Sker vanligen genom klotter eller på internet och rubriceras många gånger som hets mot folkgrupp.

Utsattheten kan ge konsekvenser på kort och lång sikt

Konsekvenserna av hatbrott och andra uttryck för afrofofi varierar mellan olika individer och beror även på händelsens upplevda allvarlighetsgrad och personens tidigare erfarenheter. I direkt anslutning till händelsen är chock och rädsla vanliga reaktioner. En del intervjuade (både kvinnor och män) beskriver även konsekvenser på längre sikt, såsom depression och sjukskrivning. För vissa har upprepad utsatthet för olika former av afrofofi lett till uppgivenhet och en känsla av utanförskap. Att afrofofiska hatbrott kan ske i många olika sammanhang och miljöer kan även leda till ett tillstånd av ständig beredskap, något som i litteraturen beskrivs som minoritetsstress. I

Brås intervjuer skildras ibland upplevelsen av en identitetskris när bilden av vem som är svensk begränsas till den vita majoritetsbefolkningen – i synnerhet för dem som är födda i Sverige eller kommit till landet som mycket små (till exempel genom adoption).

Förtroendet för rättsväsendet påverkas av flera faktorer

Många intervjuade beskriver sitt förtroende för rättsväsendet, framför allt polisen, som lågt. Flera, främst män, har upplevt ett bemötande från polisen som föranlett känslan av att rättsväsendet har närmare till att se en svart person som misstänkt än som ett brottsoffer. De granskade polisärendena visar att uppleringen är låg när det gäller afrofbiska hatbrott, något som gäller hatbrott generellt då dessa många gånger består av svårutredda mängdbrott. Det finns också en medvetenhet bland de intervjuade om att en polisanmälan sällan resulterar i att någon hålls ansvarig. Ändå upplever flera som polisanmält utsattheten en uppgivenhet över snabba nedläggningar. En uppfattad avsaknad av reaktion från rättsväsendet, men även från andra samhällsinstitutioner (såsom skolor och arbetsplatser) liksom från enskilda som bevittnat brottet, kan ge en sviktande tilltro till samhällets förmåga att skydda afrosvenskar. Sammantaget leder det till en låg anmälningsbenägenhet, vilket innebär att mörkertalet för afrofbiska hatbrott sannolikt är omfattande.

Flera pågående uppdrag och initiativ – men mer kan göras

Att afrofbiska hatbrott förekommer i många olika sammanhang och miljöer innebär att olika aktörer kan komma ifråga i det förebyggande arbetet. Förutom rättsväsendet handlar det även om skolor och arbetsgivare som har en skyldighet att motverka och hantera kränkningar, om kommuner som kan se till att hatbudskap inte får vidare spridning genom att skyndsamt sanera klotter, och om moderatorer för internetforum som har ett ansvar för att omgående avlägsna inlägg med olagligt innehåll. Samtidigt tar många åtgärder sikte på brott som redan skett, snarare än på att förebygga händelserna. Risken är också att man missar den betydande andel händelser som sker i form av angrepp mot enskilda på allmän plats, ofta av okända gärningspersoner. Det innebär att ett förebyggande arbete även behöver riktas mot afrofbiska generellt om utsattheten för afrofbiska hatbrott ska minska.

Regeringen tog nyligen fram ett åtgärdsprogram mot afrofofi som lyfter fyra områden som anges vara viktiga för att synliggöra och motverka afrofofiska hatbrott: *Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende och Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog*. Även om det finns flera uppdrag och initiativ inom dessa områden, menar Brå att mer kan göras för att förebygga afrofofiska hatbrott och för att tillgodose de utsattas rättigheter och stödbehov. I det avseendet vill Brå särskilt lyfta behovet av att fånga upp det som specifikt präglar hatbrott mot afrosvenskar och möjligheten att ge adekvat stöd till utsatta. Det framkommer även ett behov av att följa upp den praktiska tillämpningen av kunskapen som produceras inom området samt existerande regelverk.

Inledning

Årligen polisanmäls omkring 1 000 hatbrott med identifierat afrofobiskt motiv, enligt Brås hatbrottsstatistik (Brå 2019a).¹ Bortsett från allmänt främlingsfientliga och rasistiska motiv är afrofobi det vanligast förekommande motivet bland anmälda hatbrott. Brotten omfattar också mer våld än hatbrott generellt. En studie av självrapporterad utsatthet för hatbrott visar även att andelen som utsatts för främlingsfientliga hatbrott är som störst bland personer som är födda i Afrika, eller som har minst en förälder född där (Brå 2018a). Ändå saknas i stor utsträckning forskning på området, även om afrofobi som sådan har uppmärksammats i allt fler studier. Syftet med uppdraget till Brå har varit att fylla kunskapsluckan gällande afrofobiska hatbrott för att kunna stärka det förebyggande arbetet på området.

Brå har, utöver återkommande redovisningar av statistik över hatbrott, på uppdrag från regeringen tidigare tagit fram rapporter om antisemitiska respektive islamofobiska hatbrott (Brå 2019b, Brå 2021b). Föreliggande rapport är Brås svar på ett tredje regeringsuppdrag med fokus på olika hatbrottsgrunder.

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att ta fram ett kunskapsunderlag som fördjupar kunskapen om afrofobiska hatbrott. En övergripande frågeställning är: ”Vad karakteriserar den afrofobiska hatbrottsligheten i Sverige?” Frågeställningen har brutits ned i ett antal delfrågor:

- Hur ser den afrofobiska hatbrottsligheten ut, i vilka miljöer och sammanhang begås brotten och vilken relation har de inblandade?
- Vad leder afrofobiska hatbrott och afrofobi till för de drabbade?
- I vilken grad anmäls brotten till polisen, och vilka erfarenheter har de utsatta av eventuella kontakter med rättsväsendet?
- Vilka typer av åtgärder kan förstärka arbetet med att motverka

¹ Den senaste publikationen över anmälda hatbrott (Brå 2021a) är inte jämförbar med tidigare rapporter på grund av metodbyte. En övergång har skett från det tidigare förfarandet där Brå sökte efter hatbrottsmotiv i polisanmälningar med hjälp av en sökordlista, till det nuvarande där Brå utgår från polisens egna hatbrottsmarkerade anmälningar. År 2020 markerade polisen 574 hatbrott där Brå sedan kunnat utläsa ett afrofobiskt hatbrottsmotiv.

afrofobiska hatbrott?

För att rapporten ska kunna ge en bred bild av den afrofobiska hatbrottsligheten, och utgöra ett relevant kunskapsunderlag för det brottsförebyggande arbetet, krävs att olika perspektiv synliggörs. Det innefattar inte minst eventuella skillnader i utsatthet mellan kvinnor och män och mellan olika ålderskategorier.

Disposition

Rapporten fortsätter i detta inledande kapitel med en närmare presentation av två centrala begrepp: afrofobi och hatbrott. Närmast följande redovisas Brås metodologiska överväganden och de material som använts i studien. Kapitlet fortsätter därefter med en beskrivning av afrofobins långa historia i en europeisk kontext. Därefter presenteras en överblick över studier om afrofobiska hatbrott i Sverige. Avslutningsvis relateras utsattheten för hatbrott bland afrosvenskar till utsattheten bland svarta personer i andra europeiska länder.

I de tre efterföljande kapitlen presenteras resultaten av Brås analyser. Det första resultatkapitlet fokuserar på den afrofobiska hatbrottslighetens karaktär och utgår från en genomgång av polisanmälningar. Det andra baseras på intervjuer med hatbrottsutsatta privatpersoner och tar bland annat upp konsekvenserna av hatbrott för de drabbade. Det tredje resultatkapitlet handlar om relationen till rättsväsendet och utgår från både polisanmälningarna och de nämnda intervjuerna. Rapporten avslutas med ett kapitel som diskuterar olika ingångar för att förstärka det förebyggande arbetet mot afrofobiska hatbrott. Kapitlet utgår från de redovisade resultaten, ett seminarium som Brå haft med rättsväsendet och samtal med representanter för afrosvenska organisationer och med forskare och experter med kunskap om området.

Vad är afrofobi och vilka är afrosvenskar?

Afrofobi syftar på en fientlighet som kan omfatta allt från fördomar och negativa attityder till särbehandling och övergrepp mot människor som har sitt ursprung i subsahariska Afrika eller som tillhör den afrikanska diasporan. Ytterst handlar dock afrofobi om rasism som riktas mot människor på grund av deras hudfärg (Hübinette m.fl. 2014, Ericsson 2016). Hudfärgen indikerar ett afrikanskt ursprung, och det är framför allt föreställningar om ursprunget (det vill säga vad det innebär att vara från Afrika) som leder till utsatthet (Ojo-Ade 2001).

Det är värt att notera att fobi i sammanhanget har en överförd, metaforisk betydelse och inte avser fobi i traditionell mening: en intensiv, irrationell rädsla för specifika företeelser som utlöser ett undvikande beteende.² Då begreppet afrofobi inte alltid på ett rättvisande sätt fångar upp problemets karaktär, utan kan leda tankarna till en form av rädsla snarare än fientlighet eller förtryck utifrån ojämlika maktförhållanden, har det varit föremål för diskussion (se Jallow och Pascoët 2014). Ibland används därför begreppet antisvart rasism, eller rasism mot svarta, i stället för afrofobi (se till exempel Wolgast m.fl. 2018, Jallow 2021). Brå använder i föreliggande rapport begreppet afrofobi då det används av regeringen i uppdragsformuleringen.

I en rapport om afrofobi som är framtagen av Mångkulturellt centrum (Hübinette m.fl. 2014) framgår att termen blev allt mer etablerad i internationella sammanhang i samband med Civil Society Forum for the Durban Review Conference som ägde rum i Geneve 2009, och begreppet har erkänts av FN:s råd för mänskliga rättigheter. Termen har dock i svenska sammanhang använts sedan 2006, av Afrosvenskarnas riksförbund (numera Afrosvenskarnas riksorganisation) och även sedan 2008 av Brå i myndighetens hatbrottsstatistik.

Afrofobi har under de senaste åren uppmärksammats allt mer, både internationellt och i Sverige. Förenta nationerna (FN) har till exempel utnämnt 2015–2024 till det internationella decenniet för människor med afrikanskt ursprung. Även proteströrelsen Black Lives Matter med ursprung i USA har varit tongivande i att uppmärksamma svarta personers utsatthet för bland annat dödligt våld som är utövat av polisen samt för systematisk diskriminering. Rörelsen har fått globalt genomslag där den satts i en nationell kontext i många länder, inklusive Sverige.³

Begreppet afrosvenskar har funnits sedan början av 90-talet, då det myntades av Afrosvenskarnas riksförbund, även om det fått en bredare användning först under det senaste decenniet (Skinner 2022). Enligt

² Jämför homofobi och islamofobi som används på liknande sätt.

³ Även om vi till skillnad från USA inte har samma historia av dödligt våld utövat av polisen, menar Schclarek Mulinari (i Jämte m.fl. 2020) att rörelsens genomslag i Sverige inte enbart kan ses som ett uttryck för kritik mot polisen utan även som en reaktion mot uppmärksammade händelser där ordnings- och säkerhetsvakter brukat våld mot afrosvenskar. Kelekay (ibid.) lyfter dock att det finns flera exempel på rasistiska praktiker även inom svensk polis och nämner exempelvis slutna Facebookgrupper för poliser där rasistiska uttryck och föreställningar mot bland annat svarta personer figurerat.

organisationen ska benämningen förstås som en *politisk identitet utifrån vilken människor av afrikanskt ursprung organiserar sig för att bemöta och utmana den strukturella rasismen de utsätts för i Sverige*.⁴ Inte alla som tillhör gruppen identifierar sig nödvändigtvis med begreppet afrosvenskar; en del kan föredra andra benämningar såsom svarta svenskar – eller att inte beskriva sig utifrån hudfärg eller ursprung.

I syfte att operationalisera begreppet har afrosvenskar i Brås hatbrottsstatistik definierats som *personer som tidigare invandrat från afrikanska länder men även personer som har en eller båda föräldrar födda i subsahariska Afrika*. Även personer från den afrikanska diasporan som invandrat till Sverige från Karibien, Nord- och Sydamerika och andra länder kan räknas in. Att tillämpa denna definition empiriskt för att uppskatta gruppens storlek är dock inte enkelt. Mer precisa beräkningar av antalet afrosvenskar låter sig inte göras då Statistiska centralbyråns (SCB:s) befolkningsuppgifter enbart utgår från individens eller föräldrarnas födelseland. På så sätt kan enbort en grov uppskattning göras (till exempel McEachrane 2012, Skinner 2022). Enligt Afrosvenskarnas riksorganisation består den afrosvenska gruppen av cirka 350 000 individer. En aktuell bedömning uppskattar dock att det kan finnas motsvarande 400 000 afrosvenskar bosatta i Sverige (Skinner 2022). Den största gruppen kommer från Afrikas horn, främst Somalia, Eritrea och Etiopien.

I likhet med Brås tidigare hatbrottsstatistik används även i denna rapport begreppet afrosvenskar för att beskriva den studerade populationen men även termen ”svarta personer” används i vissa fall.⁵

Vad är afrofbiska hatbrott?

I brottsstatistiken utgör hatbrott inte en egen brottsrubricering eller brottskod. I Sverige finns ingen specifik lagtext med rubriceringen hatbrott. Lagstiftningen om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § brottsbalken) och olaga diskriminering (16 kap. 9 § brottsbalken) omfattar dock sådana kränkningar som brukar benämnas som hatbrott. Andra brott kan omfattas av brottsbalkens straffskärpningsregel (29 kap. 2 § 7). Regeln innebär att en gärningsperson som begår ett brott med ett hatbrottsmotiv kan få ett

⁴ <https://afrosvenskarna.se/om-afrosvenskarna/>

⁵ Begreppen är i sig inte synonyma men överlappande, och båda används omväxlande av studiens intervjupersoner.

strängare straff. Enligt lagtexten ska det "särskilt beaktas ... om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet".⁶

Hatbrott drabbar inte bara den enskilde, utan hela den tillhörande gruppen genom att skapa oro och begränsa upplevelsen av tillhörighet och handlingsutrymme (Wigerfelt m.fl. 2013, se även Skinner 2018). På grund av det kallas hatbrott ibland även för budskapsbrott (Levin och McDevitt 1993). Inom polisen inkluderas hatbrotten i det som betecknas som demokratihotande brottslighet.

Att beskriva omfattningen av hatbrott som är riktade mot afrosvenskar är inte helt oproblematiskt – dels ur urvalssynpunkt, då gruppen är svår att avgränsa, dels för att rasism och hatbrott grundar sig i gärningspersonens *föreställningar* om andras tillhörighet, snarare än faktisk tillhörighet. Den gemensamma faktorn är att hudfärgen används som markör för härkomst, och således kan afrofbiska hatbrott ibland riktas mot personer som inte har någon som helst koppling till Afrika men som har mörk hudfärg. Afrofbiska hatbrott kan även riktas mot personer som själva inte har afrikansk bakgrund men som förknippas med afrosvenskar (exempelvis genom en nära relation eller genom att arbeta med frågor som rör gruppen). Det är motivet till brottet som är centralt för huruvida det utgör ett afrofbiskt hatbrott eller inte.

I likhet med Brås senaste hatbrottsstatistik (Brå 2021a) definieras afrofbiska hatbrott i denna rapport som *brott motiverade av fördomar eller föreställningar om svarta personer med afrikanskt ursprung*.

Hatbrott omdiskuterat som begrepp

Wigerfelt och Wigerfelt (2017) beskriver i en kunskapsöversikt om hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv att det finns många och komplexa orsaker bakom hatbrott, men att det på ett grundläggande plan handlar om historiskt och kulturellt rotade fördomar och hat mot dem som anses avvika från normen. Utifrån ett strukturellt perspektiv menar Perry

⁶ Domen gällande det så kallade Klippanmordet 1995, då en asylsökande från Elfenbenskusten knivhöggs av två unga nynazister, skapade ett prejudikat för tillämpningen av straffskärpningsregeln i det som i en vidare mening börjat refereras till som hatbrott i Sverige (se Wigerfelt och Wigerfelt 2017).

(2001) att hatbrotten kan förstås som en konsekvens av sociala hierarkier och en maktpositionering i in- och ut-grupper. Walters (2010) menar dock att det inte förklarar hatbrott på individnivå, utan att hänsyn behöver tas till både strukturella faktorer och individuella sådana (såsom bristande självkontroll) för att förklara förekomsten av hatbrott.

Hatbrottsbegreppet är samtidigt omdiskuterat (Wigerfelt och Wigerfelt 2017), bland annat eftersom det leder tankarna till enskilda explosiva handlingar av individer, och negligerar de diskurser och strukturer som är en grogrund för hatbrott och diskriminering. Tidigare studier har visat att hatbrott ofta sker i vardagliga sammanhang (Iganski 2008a, 2008b, Brå 2019b, Brå 2021b) och att vardagslivets kränkningar och hatbrott ofta är sammanlänkade (Wigerfelt och Wigerfelt 2015). En annan kritik som lyfts är straffskärpnings användbarhet, då den utgår från gärningspersonens *motiv* till brottet – något som visat sig vara svårt för rättsväsendet att bevisa (se Wigerfelt och Wigerfelt 2017 för en närmare beskrivning av resonemang gällande hatbrottsbegreppet).

Metod och material

Analyserna i denna rapport kommer huvudsakligen att baseras på två datakällor: en granskning av polisärenden med ett identifierat afrofobiskt hatbrottsmotiv och intervjuer med personer som har erfarenheter av afrofobiska hatbrott (oftast genom egen utsatthet, men det förekommer även enstaka föräldrar till afrosvenska barn som berättat om barnens utsatthet). De resultat som redovisas bygger således på både kvantitativa och kvalitativa uppgifter. I det sista kapitlet, där det resoneras om förebyggande åtgärder, kompletteras materialet med samtal som genomförts med personer som är engagerade i, eller har kunskap om, frågor som rör afrosvenskar samt ett seminarium som Brå genomfört med personer från rättsväsendet som i olika former arbetat med hatbrott.

Granskning av polisärenden

Hatbrottsstatistiken som Brå löpande publicerar ger en övergripande bild av polisanmälda afrofobiska hatbrott avseende brottskategori, brottsplats och relation mellan de inblandade. Den ger dock inte möjlighet till en fördjupad beskrivning av händelserna. I den föreliggande studien granskas därför dokumentation från polisen närmare för att beskriva fler omständigheter kring brotten.

Materialet består av de hatbrott med afrofobiska motiv som identifierats i Brås hatbrottsstatistik 2018, totalt 433 ärenden.⁷ Brå har, med utgångspunkt i vissa brottstyper, använt sökord för att identifiera afrofobiska hatbrottsmotiv i fritexterna hos ett slumpmässigt urval av anmälningar. De brottstyper som ingår i statistiken är våldsbrott (misshandel, mord, dråp och våld mot tjänsteman), olaga hot, ofredande, ärekränkning, hets mot folkgrupp, skadegörelse, klotter, olaga diskriminering och diverse övriga brott (för närmare beskrivning, se Brå 2019c).

Dokumentation för dessa ärenden (det vill säga polisanmälningar, eventuella förundersökningar, beslut m.m.) har begärts in från Polismyndigheten. Innehållet i materialet har granskats i sin helhet och kodats enligt ett framtaget kodschema.⁸ Syftet har varit att ge en övergripande bild av den afrofobiska hatbrottsligheten avseende bland annat var och hur dessa brott begås, vilka som utsätts, vilken relation de inblandade har och även andra omständigheter kring händelserna.

Intervjuer med utsatta

Tidigare forskning visar att endast en mindre del av hatbrotten som begås anmäls till polisen (se till exempel Andersson och Mellgren 2015, Brå, 2019b, Brå 2021b). Det gäller framförallt mindre grova brott, men studier visar att även händelser innefattande våld ofta inte kommer till polisens kännedom (FRA 2018). I syfte att ge en fördjupad bild av utsattheten och få bättre förståelse för vilka konsekvenser brotten kan få har Brå genomfört intervjuer med personer som har erfarenheter av afrofobiska hatbrott. Intervjuerna har även berört frågor om anmälningsbenägenhet och bemötande från och förtroende för rättsväsendet. Intervjupersoner har eftersökts på flera olika sätt. Relevanta organisationer och föreningar (inklusive riksförbund för olika afrikanska nationaliteter) har kontaktats för att be om hjälp med att lokalisera intervjupersoner med erfarenhet av hatbrottsutsatthet. Dessa har sedan tillfrågats om de kände till ytterligare personer som utsatts och som eventuellt kan tänka sig att vara med i en

⁷ I den senaste statistikpublikationen avseende hatbrott anmälda 2020 (Brå 2021a) har Brå ändrat metod till att utgå från polisens egna hatbrottsmarkeringar. Då den nya hatbrottsstatistiken framför allt syftar till verksamhetsuppföljning har den bedömts som mindre lämplig att använda i detta avseende.

⁸ Viss justering av brottsrubricering har skett vid kodningen när den initiala rubriceringen var uppenbart missvisande. Framför allt gäller det vid hets mot folkgrupp och klotter där det ter sig relativt slumpartat vilket huvudbrott som händelsen vid anmälningstillfället registrerats som. I gränsfall och där bedömningen skulle kräva en mer initierad juridisk bedömning har ingen korrigering skett. Se Brås tidigare rapporter om polisanmälda hatbrott för jämförelser av brottstyper mellan olika hatbrottsmotiv.

intervju (ett så kallat snöbollsförfarande). Vidare har Brottsofferjouren Sverige riktat förfrågningar till personer som kontaktat dem efter att ha utsatts för afrofobiska hatbrott. Dessutom har breda utlysningar riktats till allmänheten genom Brås hemsida och på sociala medier (Instagram och Twitter).

Även om det inte går att nå full representativitet har en spridning avseende kön, ålder och boendeort eftersträvat för att fånga variationen bland de afrofobiska hatbrott som sker i Sverige. Bland intervjupersonerna finns en bredd avseende ursprungsländer som inkluderar olika delar av Afrika, till exempel Somalia, Ghana, Gambia, Kongo-Kinshasa, Sudan och Zimbabwe, men det finns också personer med rötter i den afrikanska diasporan i Brasilien, Colombia och USA. Flera intervjupersoner är födda och uppvuxna i Sverige; en del har två svarta föräldrar medan andra har föräldrar med olika hudfärg. Vissa har kommit till landet genom internationell adoption medan andra har bosatt sig i Sverige som vuxna. Fler kvinnor än män visade intresse av att delta i studien. Sammanlagt har 26 privatpersoner⁹ intervjuats varav en tredjedel är män och två tredjedelar kvinnor. Många av intervjupersonerna är uppväxta på mindre orter men lever i dag i en storstad. Åldersspridningen på intervjupersonerna var omkring 20–60 år.

Intervjuerna var semistrukturerade, det vill säga intervjuaren följde en intervjuguide med frågor som utgick från att besvara frågeställningarna inom projektet, men med möjlighet till följdfrågor. Intervjuerna varade i omkring 1–2 timmar och genomfördes via telefon, dels för att minska antalet personliga kontakter under pandemin av covid-19, dels för att få en större geografisk spridning. Samtalen har, efter godkännande från de intervjuade, spelats in och transkriberats. Innehållet har sedan sammanställts efter framträdande teman och utifrån studiens frågeställningar, och intervjupersonerna har anonymiserats.

I resultatredovisningen återges citat från Brås intervjuer. Citaten har redigerats i vissa delar för att göra dem mer lättlästa, men också för att omöjliggöra identifiering av enskilda individer. Namn på personer och platser har strukits, och andra utmärkande detaljer har tagits bort. Då flera intervjupersoner uttryckt starka känslor kopplade till n-ordet har Brå valt att

⁹ Det är ett liknande antal som i Brås rapport om islamofobiska hatbrott där 24 privatpersoner intervjuades om sina upplevelser av islamofobiska kränkningar (Brå 2021b).

inte skriva ut det i rapporten. I övrigt använder Brå i citaten de begrepp och ordval som intervjupersonerna själva har använt.

Även om utgångspunkten för intervjuerna är afrofbiska hatbrott, har intervjupersonerna inte alltid kunskap om dels vad som juridiskt utgör brott, dels vad som innefattas av hatbrottsbegreppet. Det gäller särskilt de personer som inte varit i kontakt med rättsväsendet i samband med brottsutsattheten. Personerna har därför i första hand tillfrågats om de utsatts för hot, våld eller annat hat som de förknippar med sin hudfärg. Eftersom även olaga diskriminering ingår i hatbrottsbegreppet har frågor även ställts för att fånga upp sådana händelser. Samtliga intervjuade har samtidigt fått information om att intervjuerna genomförs inom ramen för en studie om afrofbiska hatbrott.

Övrig informationsinhämtning

Inom ramen för studien har Brå tagit kontakt med nyckelpersoner inom föreningar och organisationer som samlar afrosvenskar, och med ett antal experter och forskare för att ta del av deras erfarenheter av och tankar om afrofbiska hatbrott. Totalt har sju sådana samtal genomförts, vilka har strukturerats utifrån intervjupersonernas roller och erfarenheter. Analysen har i de här fallen utgått från anteckningar som förts under samtalets gång. Ett seminarium har även genomförts med representanter för rättsväsendet där fem personer deltog från Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Brottsoffermyndigheten. Syftet med seminariet var att inhämta ytterligare erfarenheter och kunskap om arbetet med afrofbiska hatbrott inom rättsväsendet.

Datamaterialets begränsningar

Regeringens uppdrag till Brå handlar om att beskriva den afrofbiska hatbrottslighetens karaktär, inte om att beskriva eller skatta dess omfattning. Detta har styrt Brås val av datakällor. De beskrivningar av afrofbiska hatbrott och andra uttryck för afrofbia som fångas av polisanmälningar och intervjuer ger ett bra underlag för att redovisa olika typer av hatbrottshändelser och sammanhangen där de sker samt variationer i grovheten för olika uttryck för afrofbia. Däremot ger inte de insamlade datamaterialen någon möjlighet att beskriva hur vanligt förekommande olika typer av afrofbiska hatbrottshändelser är. Det beror dels på att de händelser som anmäls till polisen inte kan antas utgöra ett representativt urval av samtliga hatbrottshändelser, dels på att en kvalitativt inriktad intervjustudie

med syfte att beskriva variationer i den afrofbiska hatbrottslighetens karaktär inte heller ger ett underlag för den typen av generaliseringar. Det fanns exempelvis intervjupersoner som beskrev en upprepad utsatthet medan andra betonade att deras erfarenhet av hatbrott var en enskild företeelse. Intervjumaterialet ger således ingen generaliserbar bild av hur vanlig respektive upplevelse kan vara. Att intervjupersonerna har eftersökts inom ramen för en studie om hatbrott är också viktigt att lyfta; populationen är därför inte jämförbar med afrosvenskar generellt och erfarenheterna kan inte antas vara generaliserbara till alla afrosvenskar.

Ytterligare en aspekt att ha i åtanke är att studien bygger på polisanmälningar (som utgör målsägandenas utsagor) och intervjuer med utsatta, vilket innebär att beskrivningarna av afrofbiska hatbrott framför allt utgår från de utsattas berättelser. En del av de polisanmälda ärendena kan senare ha kommit att bedömas som icke-brott. Vilka rasistiska handlingar som kan vara straffbara är heller inte alltid uppenbart för den utsatte, och även i ett strikt straffrättsligt perspektiv rör det sig i enskilda fall om en bedömningsfråga. Ofta är det svårt att avgöra var gränsen går mellan icke-brottsliga uttryck för missaktning, såsom nedsättande kommentarer eller hotfulla handlingar, och sådant som är att betrakta som straffbar förolämpning, ofredande eller hot. Gränsen däremellan avgörs ofta av olika omständigheter i det enskilda fallet. Det innebär att även icke-kriminaliserade uttryck för afrofofi i viss grad kan ingå i redovisningen.

Afrofofi ur ett historiskt perspektiv

Detta avsnitt syftar till att kort redogöra för bakgrunden till de frågor som studien lyfter, och utgår därvid från bland annat forskning om den historiska kontexten ur vilken rasism mot svarta personer vuxit fram i Europa.

Afrofofi – en form av rasism

Afrofofi, liksom andra typer av rasism, utgår från ett särskiljande mellan ett ”vi” och ett ”dem”. I det här fallet handlar det om en föreställd gemenskap baserad på hudfärg där medlemmarna tillskrivs egenskaper som anses vara medfödda och oföränderliga (Fredrickson 2003). En sådan dikotomi förstärker gemenskapen och samhörigheten inom den egna gruppen och pekar ut ”dem” som annorlunda (se till exempel de los Reyes och Kamali 2005).

Då det saknas en enhetlig definition av rasism redogör Hellström (2016) för flera sätt att definiera och förhålla sig till rasismbegreppet. Slutsatsen är att det inte bara finns en rasism utan flera, och att dessa rasismer har kopplingar till olika samhällsliga och historiska processer (se även Balibar 2002). Hellström poängterar vidare att det inte går att förstå samtida rasifieringsprocesser utan att beakta de kulturella hierarkier som historiskt format oss. Även om afrofobi är relativt nytt som begrepp, har rasism mot svarta personer som företeelse en lång historia. I modern tid inkluderar det såväl segregationslagar i den amerikanska södern som apartheidregimen i Sydafrika, som båda bygger på rasåtskillnad (Fredrickson 2003).

Förändrad syn på svarta i medeltidens Europa

I en historisk översikt av rasism i Europa menar Fredrickson (2003) att européer hade liten eller ingen direktkontakt med afrikaner söder om Sahara före mitten av 1400-talet. Skildringarna av dessa i konst och litteratur sträckte sig under denna tid från monstruösa och skräckinjagande till helgonlika och heroiska. Under 1500- och 1600-talet började både muslimer och kristna i Europa att förknippa folk från söder om Sahara med slavar. Föreställningen gick tillbaka till Första Mosebok, där afrikaner allmänt ansågs som ättlingar till Ham¹⁰, som framställdes som förtappad och dömd till trälldom efter att ha varit respektlös mot sin far Noa. Medan bruket av vita slavar avtog i Europa under äldre medeltid, bland annat då det framstod som fel att förslava andra kristna, fanns inte samma betänkligheter när det gällde afrikaner – tvärtom kunde det rationaliseras som ett missionsprojekt. Hudfärgen hade troligtvis från början litet med saken att göra, mer än som en identifikation och möjligen som en fundamental olikhet som psykologiskt gjorde det lättare att behandla afrikanerna så illa som slaveriet krävde (ibid.).

I en historisk översikt över rasism i en svensk kontext menar Ericsson (2016) att den europeiska kolonialismen som inleddes under denna period hade både en ekonomisk och en ideologisk eller kulturell aspekt och att den skapade nya idéer om de koloniserade som underlägsna, underutvecklade

¹⁰ Enligt Gamla testamentet var Ham en av Noas tre söner (tillsammans med Jefet och Sem). Efter en omdiskuterad konflikt förbannade Noa Hams son Kaanan med orden: "Förbannad vare Kanaan, en slavars slav skall han vara åt sina bröder!" Slavägare i den amerikanska södern ansåg att Jefet och hans ättlingar befolkade Europa och västra Asien, Sem Mellanöstern och Ham Nord- och Östafrika. Eftersom de ansåg att Hams ättlingar var dömda till ett liv i slaveri menade de att det inte var mer än rätt att ta svarta afrikaner som slavar (Goldenberg 2003).

eller mindervärdiga. Sverige var också från 1600-talet och fram till slutet av 1800-talet periodvis en kolonialmakt, även om Sveriges kolonier inte var i närheten så stora som andra länders (till exempel Spanien, Storbritannien och Frankrike). Den svenska administrationen av kolonierna var dock inte annorlunda från dessa och Sverige var likaså delaktig i slavhandeln och i slaveriet (ibid.).¹¹

Från religion till vetenskap

Ordet ras förknippas främst med föreställningar som under upplysningstiden på 1700-talet växte fram om att mänskligheten kunde delas in i olika människotyper (Fredrickson 2003, Hellström 2016). Det är också från den tiden som vi har den första dokumentationen av svarta människor med afrikansk härkomst i Sverige (Ericsson 2016).¹² Fredrickson (2003) påpekar att det vetenskapliga tankesättet att kategorisera människor var en förutsättning för en sekulär (eller biologisk) rasism baserad på en fysisk typologi. Även om klassifikationerna i människotyper inte uttryckligen rangordnades av varken den svenske naturvetaren Carl von Linné i verket *Systema Naturae* eller av den tyske antropologen Johann Friedrich Blumenbach i *De generis humani varietate nativa* (Om mänsklighetens naturliga varieteter) var det tydligt att beskrivningarna skiljde sig åt, genom att européer beskrevs med mer positiva egenskaper och afrikaner med mer negativa sådana (ibid.). Både Linné och Blumenbach betraktade alla människor som sprungna ur samma art, men Fredrickson (2003) framhåller att det var genom att betrakta människor som en del av djurriket som det skapades ett utrymme för avhumanisering (och därigenom för vissa att reducera afrikaner till apor). Hellström (2016) menar att det som tidigare sågs som religiösa skillnader mellan raser med vetenskapens hjälp utvecklades till tidlösa biologiska enheter. Under slutet av 1800-talet utvecklades en evolutionistisk rasantropologi (Balibar 2002). Även om evolutionsteorins upphovsman Charles Darwin inte själv använde ordet ras var uppfattningen om att rastillhörighet kunde kopplas till

¹¹ Saint-Barthélemy, en ö i Karibien, blev 1784 svensk koloni genom ett avtal med den franske kungen, mot att Frankrike fick handelsrättigheter i Göteborg. År 1826 fanns det nära 1 400 slavar på ön, enligt Statistisk tidskrift från SCB, se <https://www.scb.se/hitta-statistik/redaktionellt/svenskt-slaveri-i-statistiken>. Slaveriet avskaffades 1847 och 1878 lämnades ön tillbaka till Frankrike.

¹² Historikern Joachim Östlund har genom kyrkobokföringen identifierat ett tjugotal personer med afrikanskt ursprung som levde i Sverige från 1700-talets början och in på 1800-talet (Ericsson 2016). Många av dessa, menar Ericsson (2016), kom till Sverige som slavar, eller under slavliknande förhållanden, men eftersom slaveri inte var tillåtet här var de juridiskt sett fria människor även om vi inte vet huruvida de formella rättigheterna motsvarades av reella rättigheter.

evolutionsprocessen framträdande i ”socialdarwinismen” vid sekelskiftet till 1900-talet (Hellström 2016).

Bilden av svarta afrikaner under sekelskiftet till 1900-talet i Sverige

Ericsson (2016) visar att rasbiologi också var en framträdande idéinriktning i svenska sammanhang under denna period, även om det bland de svenska forskarna fanns skilda meningar om vad som innefattades av begreppet ras. Det rasbiologiska institutet i Uppsala som inrättades 1922 var inte världens första i sitt slag, men det första där de rasbiologiska idéerna fick statlig sanktion och legitimitet (ibid., se även Kjellman och Eld 2019).¹³

Ericsson (2016) menar vidare att bilden av svarta personer under sekelskiftet till 1900-talet, byggde på nedsättande stereotyper som ofta var påverkade av biologiska idéer om en indelning av människor i olika raser. Svarta människor framställdes som primitiva, feqa, irrationella, lata och dumma, och i behov av fostran och civilisation. Det fanns också föreställningar om svarta (framför allt män) som sexuellt hotfulla, aggressiva och okontrollerade. Ericsson menar att bilderna, som på intet sätt var unika för Sverige, förekom både i skolmaterial och i populärkulturen; de var förankrade i kolonialismen men fungerade också som ett verktyg för att legitimera kolonialt förtryck (ibid., se även Fredrickson 2003). Flera forskare menar (se till exempel Wigerfelt och Wigerfelt 2014, Hübinette m.fl. 2014, Gindt och Potvin 2020) att det bland annat är rasstereotyper konstruerade under denna tid som framträder i den rasism som riktas mot afrosvenskar i dag.

Från ”gammal” till ”ny” rasism?

Ericsson (2016) menar att det inte var förrän under 1950- och 1960-talen som de negativa bilderna av svarta personer började ifrågasättas i större utsträckning i Sverige. Samtidigt lyfter Hellström (2016) att kategorisering av människor efter raser blev betraktad som ovetenskaplig redan före andra världskriget och att det är få som bekänner sig till en sådan lära därefter.

¹³ Institutet motiverades med folkhälsoargument; under tidigt 1900-tal fanns idéer om att det svenska folket höll på att genomgå en biologisk ”degenerering” där arvsanlag som ledde till sjukdomar och kriminalitet ansågs öka (se Ericsson 2016). Framför allt sågs rasblandningar som orsaken till en försämrad arvs massa där den från början ”rena nordiska rasen” korsade sig med människor från andra ”raser”. En betydande del av de studier som bedrevs vid institutet var inriktad på samer och romer, som utgjorde en större del av den svenska befolkningen jämfört med afrikaner.

Forskning ger helt enkelt inte stöd åt att det skulle finnas tillräckligt stora genetiska skillnader mellan olika folkgrupper för att man ska kunna tala om olika biologiska raser (Fredrickson 2003, Hellström 2016, Duello m.fl. 2021).¹⁴

Flera forskare (se till exempel Balibar 2002, Michael 2015, Hellström 2016) resonerar om en generell uppdelning mellan ”gammal” och ”ny” rasism. Gammal rasism beskrivs som att svarta eller andra icke-vita grupper setts som en biologiskt underordnad ras, inramat i en dikotom uppfattning om svart och vitt. Ny rasism (eller neo-rasism) beskrivs i sin tur som effekterna av en politik där migration och kulturella skillnader ses som det problematiska. Därför kallas den nya rasismen också för kulturrasism, där essensen är att vissa människor är på ett visst sätt på grund av att de tillhör en viss kultur och att kulturer inte ska blandas. Det innebär att begreppet kultur fyller samma funktion som ras tidigare gjort, samtidigt som det går att ta avstånd från idéer om biologisk rasism (Hellström 2016). En väsentlig skillnad som Balibar (2002) lyfter är dock att den nya rasismen härrör från avkolonisering, då migrationsströmmarna mellan de koloniserade länderna och de europeiska kolonialmakterna skiftat, medan den gamla rasismen har sin bakgrund i slaveriet och koloniseringen. Rasismen och dess uttryck förekommer nu i större utsträckning inom Europas gränser och inte, som tidigare, i andra världsdelar.

Leach (2005) poängterar dock vikten av att inte överdriva skillnaderna mellan den gamla och den nya rasismen, och genom det missa rasismens historiska kontinuitet. Hans forskning visar att uttryck för gammal rasism inte var särskilt populära tidigare och är heller inte särskilt impopulära i dag. Samtidigt visar han att en kritisk framhållning av kulturella skillnader inte är särskilt nytt. Michael (2015) menar att afrofibegreppet innefattar både gammal och ny rasism, där traditionella koloniala föreställningar om den ”svarta rasens karaktär” kombineras med nutida negativa föreställningar om afrikanska migranter i Europa.

¹⁴ Då det fortfarande förekommer särskiljande, rangordning och utestängning baserat på hudfärg och med förankring i rasbiologin menar dock flera forskare att begreppet ras som en socialt konstruerad kategori fortfarande är användbart för att synliggöra rasism (se t.ex. Adeniji 2010, McEachrane 2018, Hübinette och Lundström 2022, Skinner 2022). Att frånga begreppet ras i svensk lagtext (som i diskrimineringslagen) samt i officiella dokument har mött kritik av såväl FN som den Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (FN Sverige 2018). *Etnicitet* används inte sällan som en synonym till ras. Ras refererar dock främst till utseendemässiga egenskaper som hudfärg eller fenotyp medan *etnicitet* snarare är ett antropologiskt begrepp ämnat att beskriva främst kulturella skillnader (Banton 2015).

Synliggörandet av vithet och postkolonial rasism

Mattsson (2004) menar att begreppet kulturrasism behöver kompletteras och nyanseras, bland annat då ansatsen kan begränsa möjligheten till en diskussion om var gränsen mellan sådan rasism och en balanserad kulturanalys går. Man behöver kunna diskutera skillnader i livsvillkor på olika platser, utan att det paketeras i stereotypa ”vi och dem”-resonemang. Hon menar att rasism kan ses som ett privilegieskyddande system, där de symboler, värden och maktpositioner som sammankopplas med vithet utgör en norm i föreställda gemenskaper såsom ”det europeiska” eller ”det svenska”.

Begreppet vithet är också en viktig beståndsdel i postkolonial rasism, som Hellström (2016) beskriver som en rasism som framträtt i kolonialismens kölvatten.¹⁵ Enligt detta synsätt upphörde inte rasismen med slaveriet, utan det postkoloniala arvet är framträdande även i dag genom kvarvarande koloniala strukturer (ibid.). Att uppmärksamma och sätta ord på vithet och vad det innebär synliggör att alla är en part i de maktstrukturer som vi befinner oss inom. Man beskriver även en färgblindhet (förnekelsen av hudfärgens betydelse) som bidragande till att rasistiska strukturer och uttryck osynliggörs (se till exempel Habel 2008, Adeniji 2010, McEachrane 2018, Hübinette och Lundström 2022). Även om sådan färgblindhet ses som en del av västerländska samhällen generellt, menar flera (till exempel Habel 2012, Philipson m.fl. 2016, Alm m.fl. 2020) att Sverige kan utmärka sig särskilt på grund av en självbild som en tolerant och öppensinnad nation som förknippas med neutralitet under andra världskriget och solidaritet med tredje världen (Pred 2000, Wigerfelt m.fl. 2013).¹⁶ Hellström (2016) lyfter att postkolonial rasism påminner oss om att rasism har en lång tradition i det västerländska tänkandet, och är knuten till historiska processer.

Tidigare kunskapsläge

I detta avsnitt redogörs för relevanta resultat från olika attitydundersökningar som genomförts i Sverige under 2000-talet. Även

¹⁵ Inom denna inriktning har kritisk rasteori och forskningsfältet kritiska ras- och vithetsstudier vuxit fram (se t.ex. Philipson m.fl. 2016, Lundström och Hübinette 2020, Werner 2021). Inom fältet lyfts ibland att rapporter om rasism inte kan beskrivas som helt objektiva då de som gör analyserna ingår i de strukturer där rasismen reproduceras (t.ex. Carlson 2011, Philipson m.fl. 2016).

¹⁶ I sammanhanget resoneras om en nordisk exceptionalism, där de nordiska länderna (inklusive Sverige) ofta rankas högt i demokrati- och rättighetsindex genom låg korruptionsgrad, hög tillit till institutioner, hög jämställdhet m.m. (Martela m.fl. 2020).

tidigare svenska studier som inkluderar afrofbiska hatbrott redovisas, och för att sätta utsattheten i en bredare kontext görs även en jämförelse med svarta personers utsatthet för trakasserier och våld i andra europeiska länder.

Svenska attitydstudier

År 2003 genomförde Forum för levande historia tillsammans med Brå en attitydundersökning bland unga elever i åttonde klass, nionde klass och gymnasiets tre årskurser, i syfte att mäta förekomsten av antisemitism, homofobi, islamofobi och främlingsfientlighet (Ring och Morgentau 2004). Som tidigare framgått var afrofbiska inte ett vedertaget begrepp vid den tiden och det saknades i stor utsträckning frågor som specifikt ämnade att mäta den typen av utsatthet. Dock fanns två frågor som i viss utsträckning fångade in användandet av afrofbiska skällsord bland ungdomar. Den ena frågan gällde om någon under det senaste året skrikat ”jävla [n-ordet]/svarting” åt personen, vilket 2,7 procent uppgav hade förekommit. Det är en högre andel än specifika skällsord som är riktade mot vissa andra grupper såsom judar eller muslimer (1,6 procent vardera)¹⁷ men betydligt lägre än för skällsord mot andra grupper (till exempel uppgav 10,8 procent att de kallats nedsättande ord som är kopplade till homosexualitet och 16,4 procent att de kallats för olika misogynna uttryck).¹⁸ Den andra frågan handlade om huruvida respondenten själv under det senaste året kallat någon ”jävla [n-ordet]/svarting”, vilket 8 procent uppgav att de hade gjort. Det var ovanligare att respondenten använt skällsord riktade mot muslimer (2 procent) eller judar (3,5 procent) men vanligare att denne använt skällsord riktade mot homosexuella (19,4 procent) eller misogynna sådana (14,2 procent).

En senare attitydundersökning från Forum för levande historia riktad till gymnasieungdomar (Löwander och Lange 2010) undersökte utbredningen av toleranta och intoleranta attityder till olika grupper i samhället, däribland afrikaner. I den framkom att afrikaner var den minoritetsgrupp som respondenterna hade minst negativ uppfattning om, medan romer var den grupp som respondenterna hade mest negativ uppfattning om.¹⁹ På en skala

¹⁷ Skällsorden som efterfrågades var *jävla jude/judesvin* och *jävla muslim*.

¹⁸ Skällsorden som efterfrågades var *jävla bög/homo/fikus* och *jävla hora*.

¹⁹ Övriga grupper som ingick i frågorna var personer med arabisk, judisk och muslimsk bakgrund.

från 1 till 6, där 1 var mycket negativ och 6 mycket positiv, var medelvärdet 4,3 för afrikaner och 3,2 för romer.²⁰

Den senaste undersökningen av skolelevers attityder till olika grupper i samhället, även den genomförd av Forum för levande historia (Severin 2014), inkluderade inga frågor om attityder till personer med afrikansk bakgrund (eller andra frågor som kan vara relevanta för att synliggöra gruppens utsatthet).²¹ Av attitydundersökningarna redovisade ovan kan konstateras att få frågor gäller specifikt svarta personer eller afrikaner och att dessa tenderar att redovisas tillsammans med andra grupper inom ramen för bredare begrepp såsom invandrare eller främlingsfientlighet. Svaren på de få frågor som går att använda som indikatorer tyder dock inte på att ungdomar hade mer negativa attityder gentemot afrikaner än mot flera andra grupper. Samtidigt har undersökningarna flera år på nacken, och riktades endast till en specifik och avgränsad målgrupp (skolungdomar).

Som en kontrast till ovanstående visar Mångfaldsbarometern (Ahmadi och Palm 2020, Ahmadi och Cetrez 2022), som kartlägger attityderna till etnisk mångfald bland befolkningen i Sverige, att personer från Afrika och från Mellanöstern var de grupper som svenskarna hade mest negativa attityder mot, övriga grupper låg på en betydligt lägre nivå.²² Det ligger i linje med resultat från tidigare forskning där ett vanligt mönster tycks vara att européer rankas högst i en konstruerad etnisk hierarki, medan afrikaner och personer från Mellanöstern rankas lägst (se Snellman och Ekehammar 2005). Enligt forskningen förefaller detta framför allt påverkas av ett upplevt kulturellt avstånd och den tid som gruppen funnits representerad i landet (ibid.).

Mångfaldsbarometern visar vidare att det skett en ökning i negativa attityder mot personer från Afrika. I mätningen 2020 angav en dryg fjärdedel (27 procent) av de tillfrågade att de skulle överväga att flytta om de fick för många afrikaner som grannar, och så många som två av fem (42 procent) ansåg att afrikaner har svårt att integreras i det svenska samhället.²³ På bara några år innebär det en stor förskjutning, då motsvarande andelar 2016 var

²⁰ Frågan löd: *Vilken uppfattning har du om människor med följande bakgrund?*

²¹ De fem grupperna som inkluderades var invandrare, muslimer, judar, romer och hbt-personer.

²² Övriga grupper som inkluderas är Norden, Europa, Nordamerika, Australien, Latinamerika och Asien.

²³ I den senaste Mångfaldsbarometern (Ahmadi och Cetrez 2022) redovisas endast uppgiften om andelen som skulle överväga att flytta om de fick för många afrikaner som grannar, och andelen var densamma som 2020.

18 respektive 26 procent. Både män och kvinnor från Afrika upplevdes dessutom i högre grad utgöra en fara för svensk kultur under 2020 (27 respektive 17 procent) än vad som rapporterats för 2016 (21 respektive 10 procent).

Studier om afrofbiska hatbrott i Sverige

När det gäller hatbrott mot svarta personer utgår den litteratur som finns ofta från amerikanska förhållanden (Wigerfelt och Wigerfelt 2017), medan svensk forskning framför allt har fokuserat på afrosvenskars utsatthet för diskriminering inom olika samhällsområden²⁴ och på afrofbins historiska rötter²⁵. Det finns således ett sparsamt men växande litteraturfält om afrofb i Sverige.²⁶ Även om hatbrott sällan är i fokus, inkluderar flera studier även sådana skildringar. Exempelvis redogör Kalonaityté m.fl. (2007, 2008) i två rapporter för afrosvenskars erfarenhet av rasism och diskriminering samt strategier för att hantera sådan utsatthet. Studierna som bygger på intervjuer med svarta personer tar upp allt från diskriminering i vardagen till rasistiskt motiverade hatbrott genom hot eller misshandel.

Andra studier har hatbrott i fokus, och inkluderar även uppgifter som kan användas som en indikator på utsatthet för afrofbiska hatbrott. En sådan rapport från Brå beskriver bland annat utsatthet för främlingsfientliga hatbrott baserat på svaren från personer med bakgrund i olika världsdelar (Brå 2018a). Av den framgår att andelen som utsatts för främlingsfientliga hatbrott är som störst bland dem som är födda i Afrika (5,8 procent), eller har minst en förälder född där, följt av personer födda i Asien (4,0 procent), övriga Europa (3,3 procent) och Sydamerika (2,8 procent). Kontrollerat för en rad omständigheter (kön, ålder, utbildning, inkomst och boenderegion) är risken att utsättas för främlingsfientliga hatbrott fyra gånger större bland dem som är födda i Afrika (eller har minst en förälder född där), jämfört med dem som är födda i Norden (med båda föräldrar födda i Norden). Överrisken är densamma för både kvinnor och män, till skillnad från

²⁴ Se t.ex. Wolgast m.fl. 2018, Vernby och Dancygier 2018, Länsstyrelsen Stockholm 2021, Wolgast och Wolgast 2021, Lundström och Wendt Höjer 2021.

²⁵ Se t.ex. Keskinen m.fl. 2009, Fur 2013, Körber 2019, Höglund och Andersson Burnett 2019.

²⁶ Se även *Routings: "Race," African diasporas, and Swedish belonging* (Sawyer 2002), *Afrosvensk i det nya Sverige* (Gärding 2009) och *Curating and Performing Racism: Scenarios of Afrophobia in Contemporary Sweden* (Gindt och Potvin 2020).

utsattheten för främlingsfientliga hatbrott generellt, där risken är större för män.

År 2014 tog Mångkulturellt centrum fram en kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i Sverige (Hübinette m.fl. 2014). Översikten tar ett brett grepp om afrofofi och lyfter såväl kvalitativ som kvantitativ forskning om afrosvenskar och deras utsatthet för diskriminering och hatbrott (det senare framför allt genom en redovisning utifrån Brås hatbrottsstatistik). Där konstateras att afrofofi är ett utbrett problem i Sverige. Kunskapsöversikten lyfter samtidigt upp en kunskapslucka om afrosvenskars situation och en avsaknad av åtgärder från samhällets sida.

De få studier som specifikt undersöker afrofofiska hatbrott har genomförts av Wigerfelt och Wigerfelt (2017) och Wigerfelt m.fl. (2013, 2014), och bygger framför allt på intervjuer med ”icke-vita personer”. Slutsatserna i nämnda studier är att raskategorier fortfarande är viktiga för att förklara människors livsvillkor och utsatthet för hatbrott. Det lyfts även att mörkhyade personer ofta utsätts för negativ stereotypisering och diskriminerande profilering, inte minst av polisen, och att anmälningsbenägenheten för afrofofiska hatbrott är låg.²⁷ I en kunskapsöversikt över hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv²⁸ konstateras att det även ur ett internationellt perspektiv finns anmärkningsvärt få studier som specifikt undersöker svarta personers utsatthet för hatbrott (Wigerfelt och Wigerfelt 2017).

Jämförelser med andra europeiska länder

En studie av svarta personers situation i 12 EU-länder visar att erfarenheter av utsatthet långt ifrån är avgränsade till svarta svenskar (FRA 2018, se även ENAR 2015).²⁹ Studien som bygger på svaren från knappt 6 000 respondenter med ursprung i subsahariska Afrika visade att 41 procent av de

²⁷ Wigerfelt och Wigerfelt (2014) har även gjort en analys av och närmare studerat det så kallade Klippanmordet. Se *A Challenge to Multiculturalism: Everyday Racism and Hate Crime in a Small Swedish Town*.

²⁸ Kunskapsöversikten inkluderar förutom afrofofiska hatbrott även antiromska, antisemitiska och islamofobiska hatbrott.

²⁹ Förutom Sverige ingår även Österrike, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Irland, Italien, Luxemburg, Malta, Portugal och Storbritannien. En del uppgifter i texten är hämtade från en databas som innehåller fler uppgifter än vad som redovisas i rapporten (FRA 2018): <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-second-eu-minorities-discrimination-survey> (nedladdat 2022-10-03).

tillfrågade i Sverige utsatts för rasistiskt motiverade trakasserier under den senaste femårsperioden (datainsamlingen genomfördes 2016). Det var en högre andel än snittet för länderna totalt (30 procent) men samma som i Danmark. Högst andel hade Finland (63 procent). Fler av de respondenter som utsatts för rasistiskt motiverade trakasserier under de senaste fem åren i Sverige uppgav att det hänt upprepade gånger, det vill säga vid sex eller fler tillfällen, jämfört med snittet för länderna (58 jämfört med 45 procent). Endast Finland och Österrike uppvisade högre andelar. När det gäller den senaste händelsen var förövaren oftast en för den utsatte okänd person, även om denna andel var lägst i Sverige av alla de studerade länderna (60 procent jämfört med 72 procent för länderna totalt).

Undersökningen visar även att Sverige ligger något högre än snittet (7 jämfört med 4 procent) när det gäller svarta personers utsatthet för rasistiskt våld under femårsperioden innan undersökningen genomfördes. Det är en lägre nivå än Danmark (9 procent) och Finland som (tillsammans med Irland) hade den högsta nivån även för dessa incidenter (13 procent).³⁰ Liksom när det gäller trakasserier var förövaren vid den senaste händelsen oftast en okänd person när samtliga länder ingår i analysen (61 procent), men andelen var lägre i Sverige (43 procent) där det oftare rörde sig om en bekant, vän eller anhörig (18 procent jämfört med 5 procent i andra länder). Det var vanligare att förövaren uppgavs tillhöra majoritetssamhället än att denne hade en minoritetsbakgrund. Andelen förövare med annan minoritetsbakgrund var dock högre i Sverige (44 procent) än i övriga länder, där snittet var 31 procent. Att som afrikan ha utsatts för rasistiskt våld av en högerextremist var förhållandevis ovanligt och rapporterades av lika många i Sverige som i de andra studerade länderna i snitt (2 procent). Gällande både svenska förhållanden och länderna i övrigt visade resultaten att skillnaden var liten mellan män och kvinnor när det gäller både utsatthet för rasistiska trakasserier och rasistiskt våld.

Noterbart är att endast en minoritet av händelserna hade polisanmälts, även när incidenten innehöll våld. Det var samtidigt vanligare i Sverige, där 32 procent polisanmält den senaste våldshändelsen, jämfört med 22 procent för

³⁰ Beträffande våldsutsattheten under de senaste 12 månaderna ligger Sverige på samma nivå som andra studerade länder (2 procent) och även i detta fall lägre än både Danmark och Finland (6 respektive 5 procent). Rasistiska trakasserier under de senaste 12 månaderna var däremot vanligare i Sverige (32 procent) än i länderna i snitt (21 procent). Det bör tilläggas att all utsatthet mot personer från Subsahararegionen är klart lägre i Storbritannien än i de flesta studerade länderna, vilket genom det stora antalet invånare påverkar beräkningar av genomsnittet.

länderna i snitt. Rassistiska trakasserier polisanmäldes i mycket låg utsträckning både i Sverige (4 procent gällande senaste händelsen) och i övriga undersökta länder (5 procent i snitt).

Karaktären av polisanmälda afrofobiska hatbrott

I det här kapitlet presenteras en fördjupad bild av den afrofobiska hatbrottslighetens karaktär utifrån polisanmälda brott. Anmälningarna används för att besvara studiens frågeställning om i vilka miljöer och sammanhang brotten begås och vilken relationen de inblandade har till varandra. Inledningsvis ges en övergripande bild av anmälda afrofobiska hatbrott i stort, varefter en mer detaljerad analys av omständigheter kring olika typer av brott redovisas. Kapitlet avslutas med en sammanfattande beskrivning av fem identifierade typfall som förekommer i anmälningarna.

Afrofobiska motiv vanligast bland anmälda hatbrott

Enligt Brås hatbrottsstatistik utgör brott med afrofobiskt motiv den enskilt största kategorin, jämfört med andra specificerade främlingsfientliga eller rasistiska alternativt antireligiösa motiv (se tabell 1). Sedan 2013 har cirka 1 000 sådana brott polisanmälts årligen, vilket är en ökning från när hatbrottsstatistiken började att tas fram då antalet var runt 800 anmälningar om afrofobiska hatbrott årligen (Brå 2019a). Det motsvarar 19–25 procent av samtliga hatbrott med främlingsfientliga eller rasistiska motiv.

Tabell 1. Skattat antal polisanmälda afrofobiska hatbrott och hatbrott med andra främlingsfientliga eller rasistiska och antireligiösa motiv, 2013–2018. Källa: Brå 2019a.

	2013	2014	2015	2016	2018*
Främlingsfientliga/rasistiska	3 999	4 314	4 765	4 609	4 865
<i>Afrofobiska</i>	<i>980</i>	<i>1 075</i>	<i>1 074</i>	<i>908</i>	<i>915</i>
<i>Antiromska</i>	<i>233</i>	<i>287</i>	<i>239</i>	<i>158</i>	<i>109</i>
<i>Övriga främlingsfientliga/rasistiska</i>	<i>2 786</i>	<i>2 951</i>	<i>3 452</i>	<i>3 543</i>	<i>3 842</i>
Antisemitiska	193	267	277	182	278
Islamofobiska	327	492	558	439	562
Kristofobiska	191	334	388	289	292
Andra antireligiösa	130	155	331	267	260
Samtliga hatbrott	5 508	6 269	6 984	6 415	7 092

*Till och med 2016 publicerades statistiken varje år, därefter vartannat år. År 2018 ägde en metodändring rum (se Metod och material), vilket gör att mätningarna efter det inte är jämförbara med tidigare år.

Varierande händelser men återkommande uttryck

Hatbrott är ett samlingsbegrepp för många olika typer av brott där den gemensamma nämnaren är att brottet motiverats av gärningspersonens fördomar eller föreställningar om vissa personer baserat på, i det här fallet, hudfärg eller afrikanskt ursprung. Det innebär att det finns en stor variation av händelser i anmälningarna, från kränkande tillmälen till grova våldsbrott. Samtidigt återkommer vissa språkliga uttryck som är grundade i afrofobi, oavsett karaktären av händelsen i övrigt.

Ofredande och ärekränkning vanligast, men även en hög andel våldsbrott

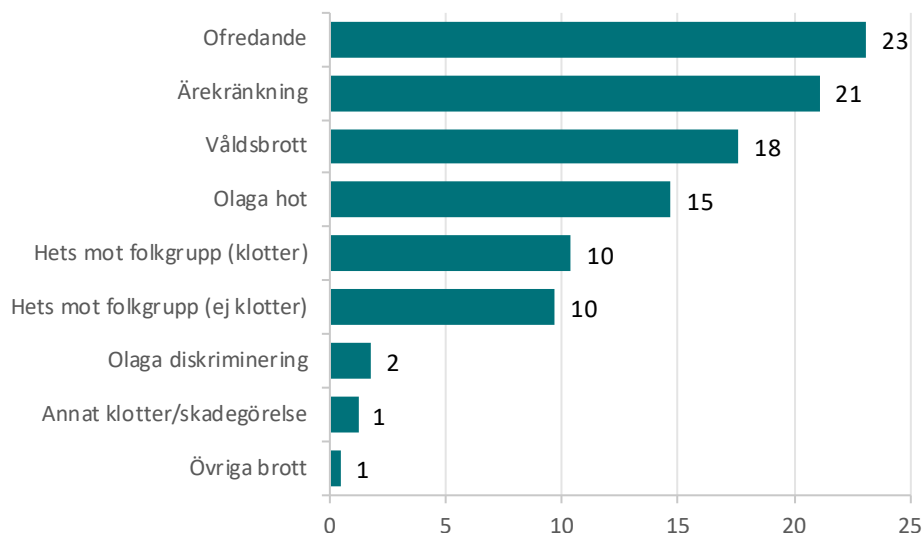
Verbala angrepp som är riktade mot enskilda personer, typiskt sett rubricerade som ofredande, ärekränkning eller olaga hot, står för majoriteten av de anmälda afrofbiska hatbrotten; tillsammans utgör de över hälften av anmälningarna (cirka 6 av 10). En femtedel avser hets mot folkgrupp – framför allt i form av klotter eller via internet. En nästan lika stor andel (18 procent) av händelserna har rubricerats som våldsbrott.³¹ Av Brås hatbrottsstatistik (Brå 2019a) framgår att andelen våldsbrott är högre bland afrofbiska hatbrott jämfört med såväl islamofobiska som antisemitiska liksom andra hatbrott med främlingsfientligt motiv.

Det studerade materialet innehåller enbart ett fåtal anmälningar om olaga diskriminering, totalt 8 händelser (2 procent), vilket försvårar en mer ingående analys av kategorin. Det är vanligare att diskriminering faller in under diskrimineringslagen som anmäls till Diskrimineringsombudsmannen och inte till polisen – även om alla former av diskriminering inte heller omfattas av denna lag. De få fall av olaga diskriminering som polisanmälts har skett i nöjeslivet (typfallet är ett nekat inträde på en nattklubb) eller på ett serviceställe (till exempel i en butik eller på ett café).³²

³¹ I kategorin våldsbrott ingår misshandel, mord/dråp och våld mot tjänsteman. Andelen skiljer något mot för hatbrottsstatistiken (14 procent), då en närmare granskning visade att några händelser hade så tydliga våldsinslag att brottet kodades om till våldsbrott trots annan tidigare brottsrubricering.

³² Bland anmälningarna finns även enstaka händelser av diskriminerande behandling på arbetsplatsen eller i kollektivtrafiken, händelser som kan gränsa till den ovannämnda diskrimineringslagen men inte utgör brott enligt brottsbalken. Olaga diskriminering (16 kap. 9 § brottsbalken) är om en näringsidkare eller myndighet diskriminerar någon på grund av hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning genom att inte tillämpa samma villkor som för andra.

Diagram 1. Olika typer av polisanmälda afrofbiska hatbrott, 2018 (n = 433). Huvudbrott, procent.

Riktat mot både enskilda och mot svarta som grupp

De allra flesta anmälningarna avser brott som är riktade mot en eller flera enskilda målsägande.³³ För det mesta rör det sig om afrosvenskar men det finns även några få fall där den utsatte själv inte är svart utan har en relation till eller umgås med afrosvenskar. Vissa händelser riktar sig också mot en institution som driver en verksamhet eller fattar beslut som gärningspersonen uppfattar gynna afrosvenskar. Sådana brott mot vad som kan betraktas som representanter för afrosvenskar utgör cirka 2 procent av de studerade anmälningarna. I anmälningarna förekommer även fall där politiker eller andra offentliga personer utsatts för afrofbiskt hatbrott. Anmälningar om hets mot folkgrupp avser i sin tur händelser där någon använt nedsättande afrofbiska uttryck generellt. Dessa brott är alltså inte riktade mot specifika personer utan innehåller budskap som är formulerade så att många afrosvenskar kan känna sig träffade, dessutom på ett sätt som inneburit en vidare spridning.

Referenser till slavhandel, rasbiologi och vit makt förekommer

I flera anmälningar återspeglas afrofbins historiska förankring i kolonialtidens och rastänkandets syn på svarta. Några exempel är att

³³ | 15 procent av anmälningarna förekom flera målsägande.

gärningspersonen kallar målsägande en slav som hör hemma i kedjor, eller att den amerikanska sydstatsflaggan (som tenderar att förknippas med rasism) figurerar i anmälan.

Det förekommer även rasbiologiska referenser, exempelvis att svarta personer uppges tillhöra en lågstående ras eller att den europeiska kolonisationen påstås ha varit positiv för så kallade ”primitiva raser”. Avhumaniserande uttryck förekommer frekvent i anmälningarna, framför allt genom att målsäganden jämförs med djur – till exempel kallas för apa, ibland i kombination med förstärkningsord såsom smutsig eller äcklig.

I de anmälda hatbrotten förekommer även uttryck där svarta personer beskrivs som bidragstagare samt ombeds åka ”hem till Afrika”. Var tionde anmälan innehöll uppgifter om att gärningspersonen i samband med brottet uttryckt ett politiskt missnöje eller samhällskritik, exempelvis ifrågasatt varför skattepengarna ska finansiera invandrares uppehälle eller lämnat lappar med budskap såsom ”bevara Sverige svenskt”³⁴. I flera av dessa fall finns referenser till politiskt parti. I mindre utsträckning förekommer även hänvisningar till grupperingar med radikalnationalistisk agenda, såsom Nordiska motståndsrörelsen (NMR) eller amerikanska Ku Klux Klan (KKK).

Flera målsägande har utsatts upprepade gånger

Nästan en av fyra målsägande har, enligt vad som dokumenterats i ärendena, utsatts flera gånger för olika brott av samma gärningsperson. I 14 procent av anmälningarna är det frågan om upprepade afrofbiska hatbrott. Det handlar ofta om flera års utsatthet i skolan eller om upprepade trakasserier från grannar. Nästan hälften av händelserna som föregåtts av tidigare utsatthet tillhör någon av dessa två kategorier. I övrigt rör det sig bland annat om ofredanden via ett flertal brev eller e-postmeddelanden från en anonym gärningsperson, men också exempelvis återkommande trakasserier från kollegor.

Sällan välplanerade brott

Utifrån vad som framgått i polisanmälningarna har omkring sju av tio av brotten bedömts som spontana renodlade afrofbiska angrepp utan någon tidigare planering från gärningspersonens sida, såsom när någon skriker n-

³⁴ Uttrycket är samtidigt ett namn på ett tidigare politiskt parti och kan på så sätt användas både som ett enskilt ställningstagande och som ett tecken på organisering.

ordet mot målsäganden från en förbipasserande bil. Det kan även handla om internetrelaterade händelser där någon reagerar på andras inlägg med afrofbiska kommentarer. En knapp tredjedel av de polisanmälda händelserna tycks däremot ha krävt viss grad av planering, såsom klotter där gärningspersonen haft med sig färgspray, eller brev som krävt att gärningspersonen letat fram målsägandens kontaktuppgifter. Det kan också vara föremål som har skickats till eller lämnats hos målsäganden (i flera fall rörde det sig om avföring). Förberedelser har också krävts i de anmälningar som gäller artiklar eller bilder med afrofbiskt innehåll som lagts ut på sociala medier.

Afrofbiska uttryck används även i konflikter

I majoriteten av händelserna förefaller hudfärgen vara den enda orsaken till att personen utsatts, enligt vad som kunnat utläsas i ärendena. Det gäller framför allt vid spontana angrepp från främlingar eller vid hets mot folkgrupp. I drygt en tredjedel av anmälningarna (36 procent) har dock gärningspersonen använt ett afrofbiskt uttryck som en del i en sorts konflikt med målsägande. I de allra flesta fall var då gärningspersonen den drivande parten. Det kan vara en resenär som blir aggressiv när en svart bussförare ber om att få se en biljett, en kollega som kallar målsäganden för n-ordet när de är oense om något eller en boende på ett behandlingshem som hotar personalen efter att ha ombetts följa vissa regler. Ibland har de inblandade tidigare haft en god relation; det kan handla om vänner som hamnat i bråk i samband med en fest eller om ett par under separation. Med andra ord kan afrofbiska uttryck tas i bruk även av personer som egentligen är upprörda över något annat, vilket illustrerar hur normaliserade dessa uttryck kan vara även hos personer som möjligen inte medvetet bär på sådana värderingar.

Dessutom framstår det ibland i polisanmälningarna som att en för målsäganden okänd person söker en konflikt genom att exempelvis klaga på att denne pratar för högt i telefonen eller har parkerat fel – något som gärningspersonen tycks tillskriva en svårighet att anpassa sig till ett svenskt normsystem. Det framgår exempelvis av uttalanden som ”så här betar man sig inte i det här landet” eller antyds av återkommande uppmaningar till målsäganden om att ”åka hem”.

Brottsplats, metod och relation till gärningspersonen

I tabell 2 presenteras uppgifter om brottsplats, brottsmetod och målsägandens relation till gärningspersonen, uppdelat på tre huvudsakliga kategorier av brott. Utifrån den sista sammanfattande kolumnen kan det konstateras att majoriteten av de anmälda afrofbiska hatbrotten (61 procent) har skett i ett direkt möte mellan den utsatte och gärningspersonen. I drygt hälften av händelserna (55 procent) fanns det någon, åtminstone flyktig, bekantskap med gärningspersonen, vilket innebär att nästan lika många av brotten har begåtts av en främling, alternativt en anonym eller oidentifierad person. I enbart ett fåtal ärenden framgick att de inblandade var närstående; det kunde vara frågan om en vän, släkting eller tidigare partner (4 procent). I lika många fall var gärningspersonen en polis eller en ordningsvakt.

Relationen mellan den utsatte och gärningspersonen återspeglar sig ofta i platsen där händelsen ägde rum; det kan vara i närheten av hemmet (ofta med utpekade grannar), i skolan eller på arbetsplatsen. Den vanligaste brottsplatsen i anmälningarna, sammanlagt motsvarande närmare en tredjedel (31 procent), är dock en offentlig eller allmän plats där många människor samlas – till exempel gata, torg eller kollektivtrafik. Vid dessa händelser är gärningspersonen ofta en för målsäganden okänd person. En betydande andel av samtliga anmälda afrofbiska hatbrott, motsvarande en fjärdedel, har ägt rum på en ”icke-fysisk” plats, det vill säga i digital miljö (internetsidor, chatt eller sociala medier) eller via telefon – i många fall anonymt.

Tabell 2. Huvudsakliga omständigheter efter brottstyp. Afrofobiska hatbrott anmälda 2018. Procent.³⁵

	Årekränkning, ofredande, olaga hot (n = 255)	Våldsbrott (n = 76)	Hets mot folkgrupp (n = 87)	Totalt (n = 433*)
Brottsplats				
Målsägandens hem	14	8	3	12
Gata, torg, park m.m.	16	29	14	17
Kollektivtrafiken	6	11	3	7
Annan allmän plats	5	11	2	7
Skola, förskola	8	17	28	13
Serviceställe/ sambandsinrättning	15	17	1	13
Ej fysisk plats	29	-	41	25
Övrigt/framgår ej	7	7	8	6
Totalt	100	100	100	100
Metod				
Ett direkt möte	69	100	3	61
Telefonsamtal	8	-	-	4
Internetsida	7	-	38	12
Sms/chatt/e-post/brev	14	-	3	9
Klotter	1	-	51	11
Övrigt/framgår ej	1	-	5	3
Totalt	100	100	100	100
Relation till målsäganden				
Närmare relation	4	4	-	4
Kollega	5	1	-	3
Granne	15	8	-	10
Skolkamrat	8	13	6	8
Kund/klient	12	7	-	8
Annan bekant (inkl. ytligt)	11	15	-	9
Serviceperson	6	1	-	4
Polis/ordningsvakt	2	7	-	4
Okänd/anonym person	29	38	-	25
Övrigt/framgår ej	7	6	94	24
Totalt	100	100	100	100

*Inklusive övriga brott (n = 15)

Verbala kränkningar mot enskilda: stor variation i var, när och av vem

Med verbala angrepp menas här brott som är rubricerade som ärekränkning, ofredande och olaga hot. Användning av n-ordet är det vanligaste exemplet. Uttrycket förekommer i stor utsträckning i de polisanmälda händelserna och i olika nedsättande former såsom n-jävel, blå-n eller n-hora. Det står inte alltid klart var gränsen mellan ärekränkning och ofredande dras när anmälan registreras, utan det finns övergripande likheter mellan händelserna.³⁶ Medan ärekränkning stannar vid ett verbalt angrepp (ibland med apliknande gester eller ljud, men även spottande) innehåller ofredanden i drygt en tiondel av fallen även fysiska inslag. Det kan handla om att någon exempelvis drar i ens kläder, knuffas eller sliter av ens glasögon, samtidigt som afrofbiska kommentarer fälls.

En tredje närliggande brottskategori är olaga hot, som vanligtvis består av verbala hot om brottslig gärning. Utsagor såsom ”du ska dö, n-jävel” förekommer frekvent, både muntligen och i skrift. I några fall har gärningspersonen hotat målsäganden med exempelvis en kniv eller annat föremål.

Sett som en kategori har dessa mestadels verbala kränkningar oftast ägt rum i ett direkt möte (7 fall av 10), vanligtvis i eller nära målsägandens eget hem eller ute på gatan. Även affärer och samhällsinrättningar är relativt vanliga brottsplatser. Närmare en tredjedel av dessa verbala angrepp har däremot skett på en icke-fysisk plats – det vill säga via internet eller telefon. I en stor andel av händelserna (29 procent) har förövaren ingen relation till den utsatte, utan är en främling eller en helt anonym person. Det är dock inte heller ovanligt att gärningspersonen bor granne med målsäganden (15 procent) eller att någon blir utsatt för ärekränkning, ofredande eller hot i sin yrkesroll – av en kund eller klient (12 procent). Också kollegor förekommer bland de utpekade gärningspersonerna (5 procent).

³⁵ De redovisade andelarna gällande specifika omständigheter kan skilja sig något från uppgifter i Brås hatbrottsstatistik för samma år. Det förklaras framför allt av att föreliggande granskning har fler uppgifter, det vill säga inte enbart polisanmälan, som underlag för analysen.

³⁶ Det kan vara svårt för anmälningsupptagaren att göra gränsdragningar mellan närliggande brottskategorier, i synnerhet utifrån den begränsade information om händelsen som finns i ett så tidigt skede. Rubriceringen kan också komma att justeras under eventuell utredning.

Våldsbrott oftast på allmänna platser

Gränsen mellan ofredande med fysiska inslag och (ringa) misshandel går vid att en skada eller någorlunda varaktig smärta ska ha uppstått. Bland de granskade anmälningarna finns händelser med varierande allvarsgrad när det gäller våld som brukats mot målsäganden – allt från knuffar eller slag till utdragen misshandel. Exempel på det sistnämnda är eskalerande grova trakasserier i skolan eller överfall mot en ensam man på gatan, i vissa fall nattetid och med flera gärningspersoner inblandade. I närmare 8 av 10 misshandelsanmälningar med ett afrofbiskt motiv har det framgått att målsäganden fått skador i samband med händelsen, mestadels lindriga såsom skrapsår, blåmärken eller liknande. I en femtedel av våldshändelserna har dock skadorna varit så allvarliga att de krävde sjukvård.

I närmare fyra fall av tio är angriparen helt okänd för den utsatte, och det är i dessa händelser som våldet är särskilt grovt, med större skador som resultat. Den enskilt vanligaste brottsplatsen för våldsbrotten är en gata, ett torg eller en park (29 procent). Var sjätte anmält våldsbrott har skett i skolmiljö, och de inblandade är oftast elever på skolan. En del av våldsbrotten sker även på olika serviceställen och/eller samhällsinrättningar – exempelvis på vårdhem för personer med missbruk där personalen blir angripen av en boende, eller på asylboenden där både personal och boende kan utsättas.

Hets mot folkgrupp: främst genom klotter eller via internet

Hets mot folkgrupp avser fall där någon uttryckt sig kränkande eller hotfullt om svarta som grupp, vanligen på internet (38 procent), eller så har afrofbiska uttryck – ibland tillsammans med andra kränkande symboler – klottrats på olika offentliga platser (51 procent). De anmälda internetrelaterade fallen äger ofta rum på Facebook, Twitter, Instagram och liknande sociala medier. Många gånger kombineras det afrofbiska innehållet med uttryck för ett politiskt missnöje, alternativt görs inläggen i ett forum med ett sådant fokus.

Många av klotterfallen har skett inom ett skolområde; ofta har någon sprejat n-ordet, ibland tillsammans med andra kränkande symboler, på skolans fasad. Skolan är överlag en mycket vanlig brottsplats vid hets mot folkgrupp, aktuell i 28 procent av händelserna, något som delvis kan hänga samman med att skolor sannolikt i högre grad anmäler brotten. Även många av de fall som ägt rum i en digital miljö är skolrelaterade – exempelvis när en elev spridit rasistiska budskap eller bilder i en gemensam skolchatt. Återstående,

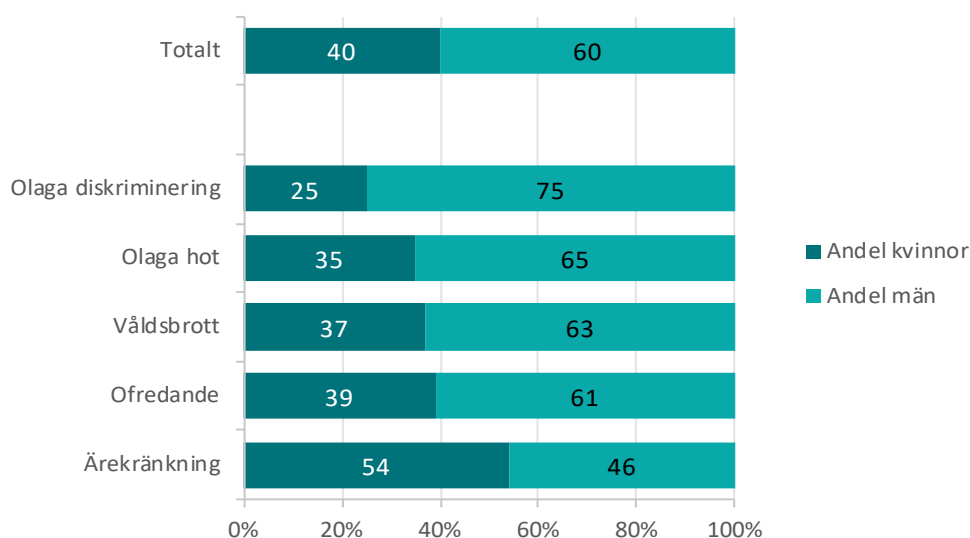
mindre vanliga händelser går ut på att gärningspersonen muntligen sprider afrofobiska uttalanden, gör högerextrema hälsningar eller liknande i en folkmassa.

Något fler män och stor andel unga bland de utsatta

Kvinnor och män utsätts delvis olika

När det gäller brott mot person visar diagram 2 att målsäganden var en man i sex fall av tio. Även om majoriteten av de utsatta var män, är alltså könsskillnaden inte särskilt stor. Könsfördelningen varierar heller inte nämnvärt mellan olika brottstyper, inklusive våld, förutom att mer än hälften av anmälningarna gällande ärekränkning rör utsatta kvinnor. Olaga diskriminering riktade sig däremot oftare mot en man, dock baserat på få fall i materialet (8 anmälningar).

Diagram 2. Andelen kvinnor och män i anmälningar om afrofobiska hatbrott mot enskild person, 2018. Procent (n = 352).

Även om graden av mäns respektive kvinnors utsatthet inte skiljer sig särskilt mycket åt inom de flesta brottskategorierna, observeras en del skillnader i omständigheterna kring brotten beroende på målsägandens kön. Medan en större andel män har utsatts vid direkt kontakt, det vill säga ansikte mot ansikte med gärningspersonen (79 procent jämfört med 66 procent av kvinnorna), har en större andel kvinnor utsatts via internet eller telefon. Det återspeglas även i brottsplatsen då ärenden med män som målsägande avser

händelser som är relativt spridda över många olika miljöer medan anmälda hatbrott mot afrosvenska kvinnor är mer koncentrerade till den icke-fysiska miljön (30 procent jämfört med 17 procent bland män). En större andel av anmälningarna med utsatta kvinnor, närmare var femte, har också skett i det egna hemmet, eller i dess direkta närhet. Det hänger samman med att kvinnor relativt oftare utsätts för afrofbiska hatbrott av en granne, exempelvis genom upprepade verbala kränkningar eller föremål som lämnats i brevlådan. Resultaten visar vidare att misogynna uttryck förekommer i en dryg fjärdedel (27 procent) av händelserna som var riktade mot kvinnor, där n-hora är det absolut vanligaste. Det finns även flera exempel då gärningspersonen kommenterat eller vidrört målsägandens kropp.

Liksom för afrofbiska hatbrott överlag var målsäganden en kvinna i nästan fyra av tio våldsärenden, men våldsbrott mot män tenderar att oftare resultera i skador (85 mot 64 procent för kvinnor). Både män och kvinnor har utifrån anmälningarna ofta utsatts för våldshändelsen på en allmän plats, vilket står i kontrast till att våld mot kvinnor generellt ofta äger rum i privat miljö.³⁷

Hatbrotten som begåtts av någon närstående (tidigare partner, släkting eller nära vän) till målsäganden är få i det studerade materialet, men andelen är något större bland utsatta kvinnor (6 procent jämfört med 3 procent bland män). Det är dock sannolikt att afrofbiska uttryck, när de förekommer i samband med brott inom en nära relation, kan hamna i skymundan vid registrering av en anmälan, givet andra allvarliga omständigheter i samband med relationsvåld – förutom att de överlag anmäls mer sällan. Det innebär att sådana brott troligen är underrepresenterade i det studerade materialet.

Mer än dubbelt så många män som kvinnor har anmält att de utsatts i samband med sin yrkesroll, av en kund eller klient. Det kan röra sig om en taxiförare som blivit angripen av berusade resenärer, personal i kollektivtrafiken som fått afrofbiska tillmälen riktade mot sig eller en vårdare på ett behandlingshem som blivit utsatt för kränkningar eller hot av en påverkad klient. Det är också enbart män som anmält att de utsatts för ett afrofbiskt hatbrott på en nöjesplats. Benägenheten att anmäla kan vara särskilt låg i de fall där förövaren är en polis, men även när det gäller en

³⁷ Det bör samtidigt påpekas att det inte betyder att afrosvenska kvinnor utsätts för våld i nära relation i lägre grad än andra kvinnor. Däremot innehåller rimligtvis inte alla dessa brott afrofbiska uttryck och anmälningsbenägenheten för våld i nära relation är lägre än för våld där gärningspersonen är någon okänd.

ordningsvakt eller annan person med ansvar för allmän ordning. Bland polisanmälningarna i det undersökta materialet förekommer enstaka fall av den typen och även här är målsägandena i regel män. Tongivande i dessa är att det sällan finns några vittnen, att de sker i samband med någon form av ingripande och att det ibland finns en registrerad motanmälan.

Var fjärde målsägande är under 18 år

I enbart 20 procent av de studerade anmälningarna fanns personnummer eller specifik ålder hos målsäganden angiven i dokumentationen. Snittåldern var då 24 år (median 20 år) med variationen 7–51 år. I flera ärenden där exakt uppgift om ålder saknas framgår dock att målsäganden var under 18 år³⁸, och dessa motsvarar omkring en fjärdedel. Andelen unga är särskilt stor när det gäller våldsbrott (38 procent). Skolan är en mycket vanlig brottsplats, aktuell i närmare fyra av tio anmälningar om afrofobiska hatbrott mot personer under 18 år. Fler anmälda hatbrott med minderårig målsägande skedde också i en digital miljö – det vill säga i sociala medier, via chatt, sms eller e-post (19 jämfört med 13 procent i ärenden med vuxna målsägande) och även dessa är ofta skolrelaterade. Unga utsätts dock för afrofobiska hatbrott även i andra sammanhang, exempelvis inom idrotten (till exempel genom rasistiska kränkningar på fotbollsplanen) eller när de är på väg till eller från sina aktiviteter. Hatbrott mot barn anmäls oftare av en annan person än den utsatta, vilket innebär att dessa händelser inte är lika beroende av den utsattes anmälningsbenägenhet.

Geografiska skillnader

Närmare en fjärdedel (23 procent) av de studerade anmälningarna om afrofobiska hatbrott har skett i en storstadskommun (Stockholm, Göteborg eller Malmö), vilket i stort sett motsvarar skillnaden i befolkningmängden mellan storstadskommuner och övriga kommuner.³⁹

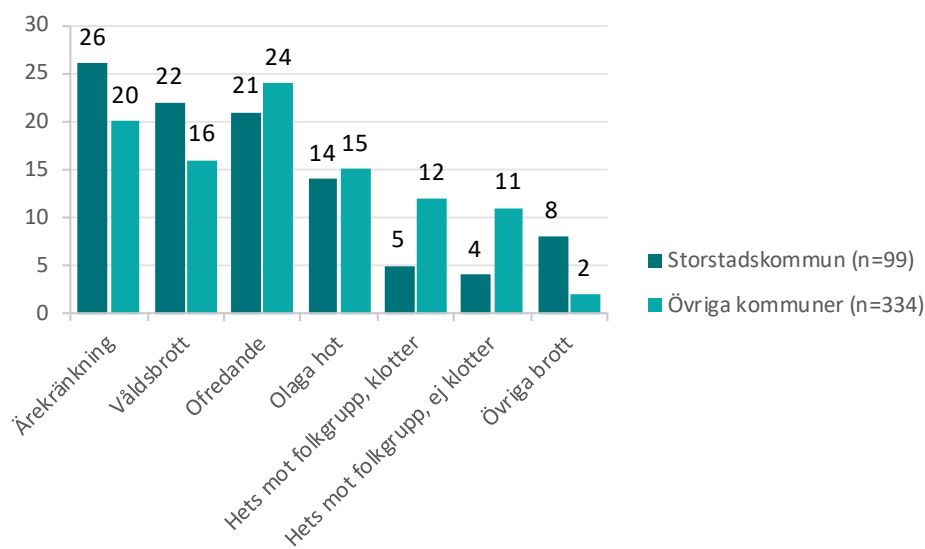
Våldsbrott och ärekränkning utgör en större andel av samtliga anmälningar om afrofobiska hatbrott i storstadskommunerna (26 jämfört med 20 procent våldsbrott i övriga kommuner, och 20 jämfört med 16 procent gällande

³⁸ Exempelvis genom att denne var en grundskoleelev, eller beskrevs som jämnårig med gärningspersonen vars ålder framgick i anmälan.

³⁹ Under december 2018 utgjorde andelen storstadsbor drygt 18 procent av den totala befolkningmängden i Sverige. Det är svårt att beräkna antalet afrosvenskar bosatta i olika delar av landet (se Metod och material), vilket annars vore en bättre jämförelsepopulation.

ärekränkning). Den tydligaste geografiska skillnaden rör dock hets mot folkgrupp, som motsvarar en knapp tiondel av anmälningarna i storstadskommunerna men 23 procent i övriga landet. Det innebär att en större andel av anmälningarna i storstäder gäller brott som är riktade specifikt mot en enskild person medan en större del av anmälningarna i övriga landet avser händelser som är riktade mot svarta generellt.

Diagram 3. Afrofobiska hatbrott anmälda 2018, efter brottstyp och region. Procent.

Det finns även ett tydligt geografiskt mönster i anmälningar som avser hatbrott i skolmiljö; av de sammanlagt 58 skolrelaterade brott som ingår i det granskade materialet hade enbart 4 skett i en storstadsskola. När det gäller just skola som brottsplats finns det alltså en betydande överrepresentation av polisanmälda afrofobiska hatbrott i mindre orter.

Gärningspersonen sällan en närmare bekant

Det har funnits uppgifter om gärningspersonen i 84 procent av de studerade anmälningarna. Det skiljer sig dock åt mellan olika brottstyper, och vid hets mot folkgrupp genom klotter saknas till exempel i nästan samtliga fall information om gärningspersonen. I många fall finns enbart uppgifter om kön och ungefärlig ålder (då gärningspersonen många gånger är en okänd person), medan dokumentationen kan vara mer utförlig i en del ärenden – särskilt då den utsatte och gärningspersonen känner varandra sedan tidigare.

Fler män men stor åldersspridning bland gärningspersonerna

Majoriteten av gärningspersonerna – tre fjärdedelar – var män. Det finns en något högre andel kvinnor, runt en tredjedel, när det gäller anmälningar om ärekränkning och hets mot folkgrupp via internet. Däremot är den relativt låg vid olaga hot, där alltså andelen män är högre (87 procent) än för gärningspersoner vid afrofbiska hatbrott generellt. Det är också vanligare att någon form av fysisk kontakt – genom våldsbrott eller ofredande – har förekommit när män är förövare.

Åldersspridningen⁴⁰ bland gärningspersonerna var stor; den yngsta var 10 år och den äldsta 80 år. Genomsnittsåldern (liksom median) var 36 år, och ungefär en tiondel av gärningspersonerna var över 60 år. Många gärningspersoner var samtidigt mycket unga; nästan var fjärde (23 procent) i ärenden där en åldersuppgift fanns var under 18 år.

Gärningspersoner med brotthistorik i var femte anmälan

I omkring 18 procent av de ärenden där det funnits en utpekad, misstänkt eller åtalad gärningsperson har det framkommit att denne tidigare gjort sig skyldig till andra brott än det aktuella hatbrottet. Det kan exempelvis handla om narkotikabrott, men även hot eller våld och förekommer i klart högre grad när det gäller män än kvinnor (22 respektive 8 procent). Det kan handla om uppgifter om att gärningspersonen är tidigare dömd, till exempel att det i förhör eller i socialtjänstens yttrande framgår att denne begått brott tidigare, men det kan även handla om skolelever som enligt dokumentationen utsatt andra elever eller skolpersonal för handlingar som skulle vara straffbara om gärningspersonerna var äldre. I några ärenden framgår att gärningspersonen redan är åtalad för annan brottslighet.

Påverkan av alkohol eller droger i en dryg tiondel fall

I majoriteten av anmälningarna finns det inget som tyder på att gärningspersonen (eller målsäganden) var berusad eller på annat sätt påverkad vid brottstillfället. Uppgifter om att gärningspersonen var under påverkan av alkohol eller droger finns i 12 procent av samtliga ärenden med identifierad gärningsperson. Berusning var vanligare när gärningspersonen var en man (15 jämfört med 8 procent gällande kvinnor). Ibland handlar det

⁴⁰ Nära sex av tio anmälningar innehöll personnummer på den som pekats ut eller misstänkts för brottet, alternativt signalement gällande ålder hos gärningspersonen. Om signalementet var ett åldersspann på exempelvis 35–40 år, användes 37,5 år i beräkningen.

om indikationer i form av målsägandens eller vittnens uppfattning om gärningspersonens berusning, och i andra fall framkommer tydligt att gärningspersonen har missbruksproblem. Sammantaget finns det indikationer på att gärningspersonen har socioekonomiska problem (genom att denne i anmälan exempelvis beskrivs som tiggare eller hemlös), har något missbruk eller lider av psykisk ohälsa i en femtedel av ärendena. Det är med andra ord inte ovanligt att grupper som är överrepresenterade när det gäller traditionell brottslighet också är det när det gäller afrofbiska hatbrott – även om afrofofi, hatbrott och diskriminering efter hudfärg förekommer i olika former i alla samhällsskikt och i många sammanhang.

Motivbilderna känns igen från litteraturen

I dokumentationen från polisanmälningarna framkommer sällan gärningspersonens motiv bakom händelsen, vilket behöver utredas för att straffskärpningsregeln ska komma i fråga. I många ärenden finns dock tecken på att motivbilderna överensstämmer med den gärningspersontypologi som McDevitt m.fl. (2002) tagit fram. Enligt typologin identifieras fyra motivatorer till hatbrotten, och därmed fyra typer av gärningspersoner: 1) förövare som begår brott på grund av spänningssökande (vanligast), 2) förövare som ser sig som ”försvarare” av ett område, 3) en mindre grupp förövare med livsmålet att befria världen från en grupp som anses vara ondskefull eller mindre värd än den egna gruppen, och 4) förövare som drivs av vilja att göra motstånd eller hämnas, där hatbrottet är en reaktion på en upplevd attack mot (eller degenerering av) den egna gruppen. Exempel på framför allt de första två motivatorerna förekommer tydligt i Brås material. Många brott sker utan upptrappning och utan att de inblandade känner varandra, vilket kan tyda på att gärningspersonen agerar utifrån någon form av spänningssökande i kombination med hat. Tendenser till rollen som försvarare återspeglas i uttryck som ”det här är mitt land” eller ”åk hem till Afrika” som följer på många av de studerade brotten. De sista två typerna, som kan klassas som mer ideologiskt motiverade gärningspersoner, finns det också färre tydliga indikationer på i materialet. De förekommer framför allt i ärenden gällande hets mot folkgrupp. McDevitt m.fl. (2002) poängterar dock att fördomsfullhet (”bigotry”) är den huvudsakliga underliggande mekanismen bakom alla hatbrott.

Fem typfall

För att illustrera karaktären av afrofbiska hatbrott sammanfattas här resultaten i form av fem typfall som har identifierats i de studerade polisanmälningarna. Dessa är varken ömsesidigt uteslutande eller heltäckande när det gäller att beskriva den afrofbiska hatbrottsligheten i Sverige, men de motsvarar scenarion som är återkommande i anmälningarna. Exempler är fiktiva men skildrar händelsernas typiska förlopp och omständigheter.

Typfall 1. Angrepp från främlingar

Brotten kännetecknas av följande:

- Ärekränkning är vanligaste brottstypen.
- En hög andel är våldsbrott med skador.
- Brotten sker oftast på en allmän plats utomhus, men även digitalt eller via telefon.
- Män överväger bland förövarna.
- Män utsätts oftare för våld, och kvinnor för sexualiserade verbala attacker.

Exempel från anmälningarna:

Målsäganden var och handlade med sina två barn på 5 och 7 år, när hon hör någon bakom henne kommentera hennes rumpa. Hon vänder sig om och säger till den äldre man som står där att sluta, varpå han svarar "håll käften din n-hora".

Målsäganden, en man i 25-årsåldern, blir anfallen av en okänd man när han väntar på taxi. Gärningspersonen, en man 35–40 år gammal, slår ner och sparkar målsäganden medan han skriker "Jag ska döda dig, det här är mitt land!".

Typfall 2. Hot och våld i skolan

Brotten kännetecknas av följande:

- Våldsbrott är vanligaste brottstypen.
- Det gäller ofta upprepade händelser.
- Brotten anmäls i regel av skolan eller föräldrarna.
- Brotten sker oftare på mindre orter.
- Pojkar och män överväger bland förövarna.
- Ofta är flera gärningspersoner inblandade, och typiskt sett är de mycket unga.

Exempel från anmälningarna:

En skolrektor polisanmäler att en elev på skolan gjort "apgrimaser" och "apljud" till en svart elev på skolan. Samma elev har tidigare även hotat och slagit målsäganden med en pinne på rasten. Då gärningspersonen bara är 12 år inleds ingen förundersökning, men ett pågående ärende finns hos socialtjänsten.

En förälder anmäler att hennes 10-årige son har blivit hotad till livet i en gruppchatt med flera klasskamrater. Sonens skolskåp har även tidigare klottrats ner med afrofobiska uttryck.

Typfall 3. Trakasserier från grannar

Brotten kännetecknas av följande:

- Ofredanden är vanligaste brottstypen.
- Upprepade incidenter är vanligt.
- Det finns relativt många kvinnor bland både gärningspersoner och målsägande.

Exempel från anmälningarna:

Efter att målsäganden kommit hem vid 23-tiden bankar det på dörren och en granne ropar högljutt "öppna dörren din jävla n...r". När målsäganden vägrar att öppna sparkar grannen mot den och skriker "I Sverige tar man hänsyn när man kommer hem och ger fan i att väcka alla". Grannen har sedan flera månader tittat argt på målsäganden och spottat när hon går förbi.

Målsäganden har fått anonyma handskrivna lappar i sin brevlåda med texten "Bevara Sverige svenskt". Det är inte första gången det händer och målsäganden som är afrosvensk förknippar det med sin hudfärg.

Typfall 4. Hatbrott på arbetsplatsen

Brotten kännetecknas av följande:

- Ofredanden är vanligaste brottstypen.
- Samhällsinrättningar, serviceställen och taxibilar är återkommande brottsplatser.
- En tydlig majoritet av målsägandena är män.
- En större andel av gärningspersonerna är påverkade av alkohol eller droger än vid andra typfall.

Exempel från anmälningarna:

En kraftigt berusad man spottar på en taxichaufför och kallar honom svarting och jävla n-r samtidigt som han inte vill betala för sin taxiresa. Gärningspersonen fortsätter att kalla målsäganden okvädesord även när polispatrull är på plats.

Både målsägande och gärningsperson jobbar inom hemtjänsten. Gärningspersonen är upprörd över att hon får sämre skift än målsäganden och menar att afrikaner inte vet vad de gör. Hon kallar målsäganden för svartskalle inför andra kollegor. Det har tidigare varit flera liknande situationer.

Typfall 5. Hat mot svarta som grupp

Brotten kännetecknas av följande:

- Händelserna rubriceras oftast som hets mot folkgrupp (ingen enskild målsägande i ärendet).
- Det handlar främst om klotter och hat över internet.
- Klotter anmäls ofta av skolor och det finns sällan en identifierad gärningsperson.
- Internetrelaterade fall anmäls ofta av en organisation och det finns då ofta en identifierad gärningsperson.

Exempel från anmälningarna:

I en sluten Facebookgrupp har en medlem kommenterat en artikel om gängkriminalitet med "Fy fan jävla pack. När ska politikerna fatta??? Ger gladeligen skottpengar till den som skjuter en av dom där n.....a". Näthatsgranskaren har anmält inlägget till polisen och tagit reda på användarens identitet. I förhör medger han att han skrivit inlägget men bestrider brottet med hänvisning till yttrandefrihet.

En fastighetsskötare anmäler att någon har klottrat n-ordet och ett manligt könsorgan på en högstadieskolas fasad.

Perspektiv på utsatthet: afrosvenska röster

Långt ifrån alla afrofbiska hatbrott leder till en polisanmälan. Anmälningarna saknar dessutom i regel information om vilka konsekvenser hatbrotten får för de drabbade. Det här kapitlet utgår från intervjupersonernas erfarenheter av hatbrott samt hur de påverkats av händelserna, både i stunden men ibland även på längre sikt. Förutom skildringar av utsatthet för hatbrott återges även berättelser om en sammantagen utsatthet som inkluderar olika uttryck för afrofobi. Syftet med kapitlet är att komplettera den bild som fås av polisanmälningarna och ge en bättre förståelse för utsatthetens konsekvenser.

En fördjupad bild av utsattheten

”Typfallen” går igen i intervjuerna

Intervjupersonerna har delat med sig av erfarenheter av afrofbiska hatbrott som varierar från enskilda händelser i form av verbala kränkningar, hot eller misshandel till upprepade trakasserier som pågått under lång tid. Skildringar av upprepade utsatthet för hatbrott är vanliga. Det finns de som utsatts under en längre sammanhängande period, men det handlar ofta om enstaka händelser som är utspridda under en livstid. Exempelen på de tidigare beskrivna typfallen i polisanmälningarna är många – allt från provocerade angrepp från främlingar och trakasserier från grannar till händelser under den egna uppväxten liksom barnens utsatthet i dag, ofta i skolmiljö. En intervjuperson berättar till exempel om när hennes 9-årige son och två andra elever med utländsk bakgrund blev hotade av en annan elev som ”skulle hem och hämta en kniv för att mörda dem”:

Han har varit på honom för att han är mörkhyad innan dess. Och kallat honom [n-ordet]. Och sagt "åk tillbaka flykting". Så det har ju varit såna skällsord. Men sen från ingenstans så kom det här knivhotet.

Många intervjuade har varit med om att helt främmande personer skriker afrofbiska glåpor efter dem på gatan, i kollektivtrafiken eller på andra allmänna platser. En kvinna berättar om när hon utsattes på väg till arbetet:

Jag skulle jobba natt, det var höst, runt fyratiden. Då var det en påverkad person, han följde efter mig, alltså i säkert 10 minuter och bara skrek n-ordet och en massa andra äckliga saker.

Tidigare forskning visar att personer som är födda i ett land som uppfattas som kulturellt avsevärt olikt Sverige har en fyrdubbelt ökad risk att utsättas för arbetsrelaterade trakasserier (Rosander och Blomberg 2021). Den arbetsrelaterade utsattheten från klienter, kunder men även kollegor skildras också av flera intervjuade. Det handlar om varierade händelser där enskilda uttryck inte alltid har tydliga afrofobiska inslag, men där den sammantagna bilden är att man utsatts på grund av sin hudfärg eller sitt afrikanska ursprung. Ett exempel är en intervjuad kvinna som kallades ”den mörkhyade” i stället för sitt namn av kollegorna. Hon fick även sitt klädskap på arbetsplatsen nedklottrat och menar att hon inte var den enda svarta på arbetsplatsen som utsatts på liknande sätt.

Diskriminering – ett återkommande tema trots få anmälningar

De intervjuade tar också upp exempel på upplevd diskriminering. Det handlar framför allt om händelser inom arbetslivet (orättvis lönesättning, andra krav och förväntningar, utfrysning bland kollegor m.m.), men också i kontakter med skolor, socialtjänst eller sjukvård.⁴¹ En del av händelserna faller inom ramen för vad som skulle kunna innefattas av diskrimineringslagen men utgör inte olaga diskriminering enligt brottsbalken och således inte hatbrott, även om konsekvenserna för de utsatta kan vara lika betydande.

Flera intervjupersoner berättar även om diskriminering i krogköer, men att det är svårt att bevisa att det är hudfärgen som gör att de inte blir insläppta. Ofta hänvisar väktarna i stället till berusningsgrad, klädsel eller att det är fullt. Samtidigt uppger man att andra, vita och ibland tydligt berusade personer, blir insläppta.

⁴¹ Flera rapporter har konstaterat att afrosvenskar utsätts för diskriminering inom arbetslivet, se t.ex. *Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden* (Wolgast m.fl. 2018), *Etniska hierarkier och diskriminering på arbetsmarknaden* (Vernby och Dancygier 2018). Berättelserna om olika former av diskriminering liknar vad som tidigare framkommit i Brås rapport om islamofobiska hatbrott (Brå 2021b).

Ibland otydlig gräns mellan hatbrott och andra uttryck för afrofofi

Även om Brås uppdrag är att studera afrofofiska hatbrott, det vill säga straffbara handlingar med afrofofiska motiv, är "vardagsrasismen" (Essed 2005, Schmauch 2006) det kanske mest framträdande temat i intervjuerna med utsatta afrosvenskar.⁴² Berättelserna illustrerar många gånger att gränsen mellan hatbrott och andra uttryck för afrofofi är otydlig, ibland även i ett straffrättsligt perspektiv. Med vardagsrasism menas här handlingar som kan, men behöver inte formellt, utgöra ett brott. Det rör sig om många tänkbara och ofta upprepade uttryck för afrofofi – allt från uppmaningar om att "åka hem till Afrika" och apljud på skolgården till svårtolkade knuffar, kroppsspråk och minspel i kollektivtrafiken (se även McClintock 2005). En kvinna berättar att en medpassagerare på tunnelbanan satte sig mitt emot henne och började sjunga den svenska nationalsången. I vissa fall är det svårt att avgöra om det har med hudfärgen att göra, vilket flera reserverar sig för. En annan ung kvinna reflekterar över när hon stod och pratade med sina vänner och en äldre dam knuffade till henne när hon gick förbi:

Det här puttandet, jag vet inte vad det är för något. Det kan vara på bussen, eller ... Den är så svår. För jag vet inte om det är med rasistiska förtecken. Jag frågade mina vänner "Såg ni det där?". Och de bara "Ja, vad fan gör hon?".

I intervjuerna beskrivs även upplevelser av afrofofi som i många fall inte är brottsliga men som av de utsatta upplevs som minst lika allvarliga. Flera, framför allt kvinnor, har exempelvis erfarenheter av exotifiering genom kommentarer om sitt afrikanska utseende – kroppen, huden och i synnerhet håret, ibland följda av en oönskad beröring (se även till exempel Lundström 2012). Kommentarer formuleras ibland som komplimanger men sammanhången och gränslösheten upplevs som en tydlig kränkning av den kroppsliga integriteten. Några intervjuade för också resonemang om den egna identiteten som svart person i Sverige och skildrar ständigt återkommande påminnelser om att inte tillhöra majoritetssamhället. Flera upplever att hudfärgen framstår som central i hur man blir betraktad och bemött. En intervjuad man beskriver det på följande sätt:

⁴² Flera tidigare studier har uppmärksammat framför allt unga afrosvenskars erfarenheter av vardagsrasism och mikroaggressioner, se t.ex. *Att färgas av Sverige: upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige* (Kalonaityté m.fl. 2007), *Kunskapshöjande åtgärder om afrofofi* (Håkansson Bolve m.fl. 2017) och *"Det måste vara någonting annat. En studie om barns upplevelser av rasism i vardagen"* (Motsieloa 2003). Även i andra länder i Europa beskrivs personer med afrikanskt påbrå som påtagligt utsatta för vardagsrasism (McClintock 2005).

Min identitet är inte att jag är en svart man född i Kongo. Det är inte det som är jag. Och just det här, att man ser färgen i stället för personen. Att det du gör, allt annat är sekundärt när du kommer in i ett rum.

Utanförskapet tydligare i vissa områden

Av föregående kapitel framgår att en stor del av de polisanmälda afrofbiska hatbrotten i skolmiljö inträffat utanför storstadsregionerna. Det finns även forskning som visar att hatbrott mot svarta förekommer mer i vita homogena områden (till exempel Lyons 2008). Flera som Brå har intervjuat har erfarenheter av uppväxt i en mindre ort och beskriver den som stundtals svår, i synnerhet på grund av incidenter i skolan. De lyfter att det sällan fanns andra svarta barn i omgivningen, vilket bidrog till ett utanförskap som var kopplat till hudfärgen.

”Andrafiering”, en tankekonstruktion om vissa grupper som främmande och annorlunda, och ”rasifiering”, där man tillskrivs vissa egenskaper på grund av föreställningar som är baserade på rasistiska stereotyper, beskrivs som oftare förekommande i områden som har en homogen befolkningssammansättning som domineras av vita personer. En intervjuad kvinna berättar hur det har påverkat både hennes utsatthet och trygghet:

Områden där jag vet att det inte bor folk som ser ut som mig. Eller för den delen, som är nåt annat än vita svenskar. Det är liksom ... det är jättesvårt för mig att känna mig trygg i ett sånt område. För att erfarenheterna säger att jag inte får vara där. Och det är oftast där också som jag har blivit utsatt.

Hon relaterar till fotbollslaget där hon var den enda personen som inte var vit och där föräldrar från motståndarlaget ropade apa åt henne. Hon minns även den gången hon parkerat bilen i vad hon beskriver som ”ett vitt område”, och en man ropade ”n...r flytta på dig!” och nästan körde på henne när hon korsade gatan.

Betydelsen av hudfärgen tillsammans med andra faktorer

Intersektionalitet är ett begrepp inom samhällsvetenskapen som belyser samspelet mellan olika maktordningar. I det här sammanhanget innebär det att utsatthet som är relaterad till hudfärg inte kan förstås isolerad från utsatthet på grund av andra egenskaper eller omständigheter – såsom kön, etnicitet, religion, ålder eller klass.

Intervjuade kvinnor och män beskriver både likheter och skillnader i utsatthet för afrofbiska hatbrott (se även Kalonaitye m.fl. 2007, 2008,

Kawesa 2009, Lundström 2012). Miljöerna, sammanhangen och uttrycken liknar i hög grad varandra oavsett kön. Flera menar samtidigt att svarta män i högre grad utsätts för våld, även om några av kvinnorna också upplevt fysiska angrepp. Det beskrivs även som vanligare att svarta män diskrimineras i krogköer och att de oftare blir föremål för poliskontroller jämfört med kvinnor. Kvinnorna vittnar däremot i högre grad om verbala kränkningar, inte sällan på ett sexualiserat sätt:

Alltså i de här hoten är det också extremt mycket sexuellt våld som riktas mot mig. Det får inte mina vänner av det manliga könet. Och också den här sexuella inviten – som om man var en hora eller hur ska man säga.

Många afrosvenskar har rötter i länder där en majoritet av befolkningen är muslimer och riskerar att utsättas för både afrofofi och islamofobi (se även McEachrane 2012, Hübinette m.fl. 2014, ENAR 2015, Brå 2021b). Några av intervjupersonerna uppger också att de är muslimer med olika grader av religiös praktik och berättar om egen eller anhörigas utsatthet för islamofobi. En kvinna som ibland använder slöja beskriver till exempel att hon blir utsatt oavsett om hon har den på sig eller inte, men att det händer oftare när hon bär slöja. Hon menar också att det för henne varit tydligt när det handlat om hudfärgen eller den muslimska identiteten – på grund av de uttryck som använts. Samtidigt poängterar hon att avskyn som hon möter hos gärningspersonen är densamma.

I många avseenden är dock erfarenheterna likartade, särskilt när det gäller utsatthet av okända personer i offentlig miljö. Det är påtagligt att angreppen i dessa fall nästan uteslutande handlar om hudfärgen och de föreställningar som finns om personer från Afrika. Det gäller oavsett om intervjupersonen är född i Sverige eller i ett annat land (och då kommit genom adoption som barn eller invandrat i vuxen ålder) och oavsett vilken utbildningsnivå eller vilka socioekonomiska – eller andra – förutsättningar som denne har. En intervjuperson reflekterar:

Man är annorlunda och oavsett om du kommer här som en ny etablerad svensk eller om du är född här, det spelar ingen roll för vi har samma upplevelser. Och ibland kan jag tycka att det är jättejobbigt. Att man aldrig kommer att bli "svensk".

Gärningspersoner i alla samhällsskikt

I forskningen problematiseras hur afrofofi många gånger förminsкас till en fråga om enstaka individer med udda värderingar (Iganski 2008a). Den stora variationen av gärningspersoner i såväl anmälningarna som intervjuerna

tyder också på att rasism mot svarta finns i alla samhällsskikt, även om den kan ta sig olika uttryck. I intervjupersonernas beskrivningar av dem som gör sig skyldiga till afrofbiska hatbrott finns såväl män som kvinnor i olika åldrar. Äldre personer, framför allt män, pekas ut särskilt av några intervjuade, samtidigt som flera berättar om utsatthet under barndomen av andra elever (oftast pojkar) i samma ålder. Flera beskriver gärningspersonerna som "vita svenskar", medan andra poängterar att det även förekommer personer med annan minoritetsbakgrund (jfr FRA 2018). En man kopplar utsattheten bland afrosvenskar till att afrikaner verkar ha sämst rykte av alla:

Afrikaner, svarta människor, är de mest hatade av alla i Sverige. Vi ligger längst ner. Även av andra invandrargrupper. Man har dåliga bilder av afrikaner. De flesta har inte alls umgåtts med oss men de dömer ändå.

Vid hatbrott av okänd person på offentlig plats, beskriver de flesta intervjuade gärningspersonerna som "helt vanliga personer" och menar att det inte fanns något med dem som signalerade fara. Några tar dock upp att det förekommit gärningspersoner som tillsynes haft olika svårigheter, något som känns igen från polisanmälningarna. Det kan handla om psykisk ohälsa, missbruk eller andra ekonomiska eller sociala problem. En kvinna berättar:

När man råkar ut för något väldigt vidrigt ... Jag vet att de här människorna många gånger har ett taskigt liv. Det kan vara någon alkoholist som går efter mig i tunnelbanan och "Öh, jävla n...r, stick hem! Va fan, ni tar bara pengar." Och då känner jag ... jag har jobbat sen jag var 18 år. Man kan ju fundera på vem som lever på soc-pengar, det är i alla fall inte jag.

Reaktioner och konsekvenser

Hur personer som utsätts för afrofbiska hatbrott reagerar varierar mellan olika individer, men också mellan olika situationer och kontexter (se även Iganski och Lagou 2015). Olika aspekter som kan påverka är vilken relation de inblandade har till varandra, om det handlar om ett enskilt tillfälle eller upprepade utsatthet och om hur grov händelsen är. Brås intervjuer ger en bild av vad afrofbiska hatbrott kan leda till för de drabbade – både direkt i samband med händelsen eller kort därefter, men också i ett längre perspektiv. Framträdande i intervjuerna är även beskrivningar av hur andra runt omkring den utsatte reagerat (eller inte reagerat) på hatbrottet.

Chock och rädsla i situationen

Flera av Brås intervjupersoner berättar att de i direkt anslutning till brottstillfället blev upprörda och chockade, en del blev arga och andra ledsna. De beskriver ofta händelsen som kränkande. Några har upplevt en rädsla som är relaterad till en osäkerhet om hur långt gärningspersonen är beredd att gå – särskilt när det förekommit uttalade dödshot, våld, vapen eller när gärningspersonen på annat sätt uppträtt aggressivt vid händelsen.

Forskning har visat att negativa känslor dröjer kvar under en längre tid hos hatbrottsutsatta jämfört med personer som utsatts för brott utan hatbrottsmotiv (McDevitt m.fl. 2001, Iganski och Lagou 2009). I Brås intervjuer finns exempel där händelser, som i sig inte behöver framstå som särskilt grova, ändå kan sätta djupa spår och väcka känslor långt därefter. En intervjuad kvinna som utsattes verbalt i kollektivtrafiken för ungefär fem år sedan berättar:

Jag kände mig så kränkt och så maktlös. Och jag blir verkligen ledsen när jag tänker på det fortfarande [snyftar]. Det var inte så att jag misskötte mig eller var otrevlig. Att vi var ovärdade på nåt sätt. Utan vi behövde ta oss från A till B och det fanns inget annat sätt.

Omgivningens förhållningssätt kan förstärka utsattheten

Att andra bevittnat brottet och deras reaktion på händelsen kan ibland ytterligare förstärka känslan av utsatthet. En man berättar om ett tidigt och starkt barndomsminne då han var fyra år och en tonåring skrek n-ordet och släppte sin hund på honom:

Jag minns bara att jag skrek av skräck för den där hunden som sprang emot och skällde. Jag sprang mot ett stängsel, det var jättehögt för mig eftersom jag var så liten. Men jag kunde hoppa upp på det och sen välta mig över det, ner på en gräsmatta. Det stod en äldre kvinna och höll på att göra trädgårdsarbete. Och hon såg ett litet barn bli jagad av en hund. Men hon var arg på mig för att jag tog mig in på hennes tomt.

En brist på reaktion från omgivningen upplevs ibland som värre än händelsen i sig. Att ingen säger ifrån kan ge uppfattningen om att andra håller med gärningspersonen och att afrofofi är sanktionerat. Förutom utebliven reaktion från allmänheten uttrycker intervjupersonerna ibland även en besvikelse över hur vänner eller anhöriga reagerat. Det kan handla om att gärningspersonens beteende bortförklaras med att denne var full eller egentligen arg på grund av något annat. Flera upplever att det saknas

förståelse för den negativa innebörd som afrofbiska uttryck, som n-ordet, har för dem. En man berättar:

På arbetsplatsen där jag jobbar kan jag bli kallad för n...r. Jag vill så klart bli kallad mitt namn. De andra i rummet verkar inte ha några problem med det. Jag blir mer chockad av det.

Erfarenheter av en upplevd ovilja att adressera afrofofi och relaterade hatbrott och diskriminering förekommer både på arbetsplatser och i skolmiljö. Intervjupersoner beskriver att de hänvisats till policydokument om till exempel likabehandling eller åtgärdsplaner, men upplevelsen är att dessa sedan inte använts eller inte har lett till någon konkret åtgärd som förbättrar situationen för den som utsatts. Erfarenheten bland en del är att händelser i skolan bortförklaras som ”bus” eller ”missuppfattningar” i stället för att utredas och få konsekvenser för gärningspersonen. En intervjuperson berättar att hon började att ifrågasätta sig själv när skolan inte ville kännas vid att hennes son trakasserades av andra elever på grund av sin hudfärg:

Du vet man börjar ju ifrågasätta sig själv. Att man agerar utifrån sin sons känslor, utan att hålla sig till fakta. Droppen för mig var när jag fick ett sms från en mamma vars son går i samma klass som min son. Där hon skriver exakt det min son berättar. Och den här mamman och jag känner inte varandra, vi umgås inte med varandra. Jag har nog aldrig träffat henne innan. Och så berättar hon då att hennes son mår dåligt utifrån hur min son blir behandlad i skolan.

Några intervjupersoner har erfarenheter av att bli behandlade som ett problem när de uppmärksammat brister, eller att de själva pekats ut som bråkstakar. Flera har valt att lämna en arbetsplats eller bytt skola till sina barn eftersom de upplever att uttryck för afrofofi inte har hanterats på ett bra sätt eller att stödet till den utsatta brustit. Enstaka personer berättar att de upplevt att skolan använt hot om orosanmälan till socialtjänsten som ett verktyg för att tysta dem. Flera lyfter att andra med utländsk bakgrund i bekantskapskretsen känner en oro över att deras barn ska bli omhändertagna, och att det kan påverka benägenheten att rapportera incidenter.⁴³

⁴³ I sammanhanget kan nämnas att flera stora nyhetsmedier i början av året rapporterade om en påverkanskampanj mot svenska myndigheter som fått stor spridning. Konton med koppling till våldsbejakande islamistiska organisationer gav uttryck för att den svenska socialtjänsten kidnappar barn från muslimska familjer genom Lagen om vård av unga, något som kan ha bidragit till nämnda oro.

Inverkan på den psykiska och fysiska hälsan

Flera av intervjupersonerna, både män och kvinnor, nämner att de under perioder brottats med psykisk ohälsa som är kopplad till erfarenheter av rasism och hatbrott. Vissa påpekar dock att det inte är enskilda hatbrott som gör mest skada, utan erfarenheter av diskriminering och mer subtila men ofta förekommande uttryck för afrofobi. Systematiska forskningsöversikter visar också att erfarenheter av rasism har en generellt negativ effekt på självrapporterad fysisk hälsa och allmänt välbefinnande, och metaanalyser har identifierat starka samband mellan rasdiskriminering och psykisk ohälsa (Berger och Sarnyai 2014, se även Wolgast och Wolgast 2021). I intervjuerna skildras återkommande vad som inom forskningen kommit att kallas för minoritetsstress.⁴⁴ Det beskrivs som en kronisk stress som är en konsekvens av en stigmatisering som, i det här fallet, svarta personer kan uppleva i ett vitt majoritetssamhälle. En kvinna berättar:

Jag har ju haft min del av psykisk ohälsa och har behövt bearbeta depressioner och ångest som jag tror att dom flesta som är minoriteter behöver liksom. Men kanske inte låtit det få ta plats. Om det får ta plats så blir det liksom en Pandoras ask som öppnas upp och då kommer jättemycket sår och bubblar över.

Några intervjuade, främst kvinnor, har sökt professionell hjälp för psykisk ohälsa. De delar en upplevelse av att det har varit svårt att hitta någon som har erfarenheter av att jobba med människor med minoritetsbakgrund och de specifika svårigheter som drabbar dem. En intervjuperson som sökte vård fick höra att rasism var ett samhällsproblem och inte en sjukdom som de kunde behandla.

Som nämndes i inledningen kallas hatbrott ibland även för budskapsbrott då de inte enbart riktas mot en enskild person utan kan skapa oro hos samtliga som tillhör samma grupp som den utsatte. Flera intervjupersoner berättar också, förutom om egen utsatthet, om hur andra svarta i deras omgivning, såsom barnen eller andra i släkten samt vänner och bekanta, utsatts och att det bidragit till en känsla av otrygghet. Flera skildrar hur deras barns psykiska välbefinnande har påverkats av utsatthet. En mamma beskriver att hennes son fått sömnproblem och mardrömmar efter att ha kallats

⁴⁴ Begreppet minoritetsstress började att användas inom hbtqi-relaterad forskning (Meyer 1995), men har sedan överförts till att beskriva stressreaktioner även hos andra minoritetsgrupper (se t.ex. Wolgast och Wolgast 2021).

kränkande afrofbiska tillmälen i skolan, och att det även påverkat hans skolnärvaro:

Han har inte gått i skolan på två, tre veckor. För han hade ont i magen varje gång. Han kunde gå ut, och sen springa in och sätta sig på toaletten. Och han fick den här ångesten ... Och han tänkte "Vad kommer att hända på rasten?" För det var då det hände.

I flera intervjuer framkommer en uppgivenhet och en trötthet som är relaterad till att återkommande utsättas för afrofofi i olika former, och till att rasism mot svarta alltjämt förekommer. De uttryck som används i dag (såsom n-ordet och apa) har även tidigare generationer mött, och tilltron till att kommande generationer ska förskonas saknas. Begreppet "black fatigue" används ibland för att beskriva denna specifika känsla av utmattning som svarta personer kan ge uttryck för (Wolgast och Wolgast 2021).

Det finns även exempel på att utsattheten kan ha bidragit till allvarliga konsekvenser för den fysiska hälsan. En intervjuperson som under uppväxten bland annat kallades n-ordet och blev slagen av andra elever i skolan, minns när hennes föräldrar tog henne till akuten för att göra en EKG-undersökning efter vad hon senare förstod var en ångestattack. Hon uppger att hon var duktig på att dölja vad hon utsattes för och i stället vände stressen inåt. I dag är hon diagnosticerad med posttraumatiskt stressyndrom. En annan intervjuperson berättar att hon har diagnosticerats med en stressrelaterad sjukdom som hon kopplar till sina upplevelser av afrofbiska trakasserier på arbetsplatsen.

Oro för en självuppfyllande profetia

Enligt Wolgast och Wolgast (2021) kan minoritetsstress och relaterade hälsoproblem leda till nedsatt förmåga till arbete och studier. I flera intervjuer ges också uttryck för en frustration över en sådan upplevd orättvisa. En kvinna som sjukskrivits på grund av de långvariga trakasserier hon utsatts för på arbetet inom vården beskriver att det kändes som att sjukskrivningen bekräftade de fördomar som hon upplever finns om svarta:

Jag måste ju liksom arbeta för att det är ju det jag mår bra av. Och jag känner också ... att dom inte vill att jag hör hemma i samhället. Dom vill att jag ska sitta hemma och tiggas bidrag. För då har dom något att klaga på känns det som. Att invandrare, de arbetar inte.

Flera känner att de har begränsade möjligheter att reagera när de utsätts för hatbrott eller andra former av afrofobi. De beskriver en upplevelse av att sitta i en rävsax där föreställningar om svarta handlar om aggression och brist på kontroll, något som man behöver förhålla sig till och motbevisa. Det går med andra ord inte att visa starka reaktioner på orättvisorna och kränkningarna utan att tillsynes bekräfta de stereotypa föreställningarna (se även Michael 2015).

Vissa intervjupersoner uttrycker en oro över vad afrofobi och hatbrott gör med både de egna barnen och med svarta barn generellt. Förutom en oro för barnens välbefinnande, handlar det även om att den sammantagna utsattheten för rasism ska leda till ett avståndstagande från samhället och ett utanförskap. Några berättar om hur de sett andra unga svarta dras till kriminalitet och droger och känner oro över att det ska hända ens egna barn. En intervjuad man berättar hur han under högstadietiden i stort sett dagligen fick ta emot rasistiska kommentarer i skolan, och att det kunde eskalera efter skoltid. Han har fortfarande kvar ett ärr efter att en av dem som trakasserade honom i skolan attackerade honom med en vass plastbit på en fest. Han reflekterar över hur situationen påverkade honom, och hur han hanterade det:

Det byggde upp en otrolig vrede som jag har tänkt på väldigt många gånger. Hade jag varit i en annan situation, inte minst socioekonomiskt, så hade jag varit en typisk sån person som hade kunnat bli väldigt våldsam eller dragits in i kriminalitet. Men jag var mycket på biblioteket. Det var jag jämt med min mamma, hon har hela sitt liv slukat böcker. Så jag började låna böcker och läsa om allt från afrikansk historia till frågor om rasism. De här kända författarna. Jag läste om Malcolm X, Svarta pantrarna och befrielsekampen i Sydafrika. Det blev på något sätt någonting som hjälpte i alla fall. Och jag började också utveckla min identitet som svart människa ännu mer.

Citatet belyser ett av flera sätt som de intervjuade beskriver för att förhålla sig till både reell och potentiell utsatthet – något som skildras närmare i följande avsnitt.

Coping-strategier: beredskap, anpassning och motstånd

Med coping-strategier menas reaktioner och förhållningssätt som syftar till att hantera brottsituationen och dess konsekvenser och till att skydda mot ytterligare utsatthet. En del strategier handlar om att undvika vissa platser

eller situationer medan andra går ut på att bygga upp en inre motståndskraft för att hantera eventuell utsatthet.

En ständig beredskap för att något kan hända

Att hudfärgen alltid är synlig är en skillnad jämfört med andra hatbrottsgrunder. Exempelvis går religiositet och sexuell läggning i viss mån att dölja, vilket är en strategi som enligt tidigare studier också ibland används för att minska risken för utsatthet.⁴⁵ En beredskap för att när som helst bli angripen på grund av den svarta hudfärgen är ett återkommande tema i de intervjuades berättelser. Att det inte går att se vem som bär på afrofbiska föreställningar kan ge en känsla av att vem som helst kan vara en möjlig gärningsperson. Några intervjupersoner menar att hemmet är den enda trygga platsen. En man resonerar:

Det händer på gatan att folk säger såna här saker, det kan hända på bussen. Så man är ju alltid spänd. Det enda stället jag känner mig avslappnad ... och vissa tycker ju att gå i skogen är avslappnande ... för mig är det när jag är hemma.

Flera beskriver kollektivtrafiken som en särskilt otrygg miljö där man exempelvis undviker att stå för nära perrongen av rädsla för att bli nedknuffad på spåret, eller väljer sittplats utifrån om det finns andra med mörk hudfärg i vagnen som kan tänkas ställa upp om det skulle hända något. Några nämner också en rädsla för folksamlingar. Andra är med i Facebookgrupper där det varnas för att vistas i vissa områden under tidpunkter som kan innebära en ökad risk för utsatthet, såsom vid vissa demonstrationer eller arrangemang med vit makt som tema.

Att sticka ut eller att smälta in

En del intervjupersoner beskriver att de undviker vissa miljöer eller aktiviteter där de som svarta ”sticker ut”. Det kan handla om vissa nattklubbar, bostadsområden eller umgängen. Som beskrivits tidigare upplever flera att risken för utsatthet ökar på platser eller i sammanhang som är homogent vita, och omvänt att en större mångfald ökar känslan av trygghet. En intervjuad kvinna som under uppväxten inte ville annat än att ”vara ljus som alla andra”, berättar:

⁴⁵ Det kan vara att som religiöst aktiv inte be offentligt, eller att inte bära synliga religiösa attribut såsom davidstjärna eller slöja (Brå 2019b, Brå 2021b).

Så fort jag slutade gymnasiet så omgav jag mig med människor som ser ut som mig och som nästan har liknande bakgrunder. Så jag har accepterat min hudfärg jättemycket, jag är jättestolt över hur jag ser ut och jag hade aldrig bytt ut mitt ursprung och min hudfärg.

Andra upplever däremot att de gjort avkall på sin svarta identitet i syfte att smälta in och för att minska risken för att drabbas av olika former av afrofobi, inklusive hatbrott. Det kan handla om att ha vad som beskrivs som en västerländsk klädstil och frisyr, att omge sig med vita vänner och att – motsatt ovan – välja bostadsområden som till övervägande del består av majoritetssvenskar. Enstaka personer berättar att de utvecklade en form av självhat i och med att de försökt göra sitt yttersta för att passa in, men hela tiden och på olika sätt blivit påmind om att de var annorlunda.

De intervjupersoner som vuxit upp i mindre städer har typiskt sett valt att senare i livet flytta till någon av Sveriges storstäder där mångfalden är större. Men även dessa städer upplevs ha sina utmaningar, med hatbrott som är koncentrerade till exempelvis kollektivtrafiken eller nöjeslivet. I intervjuerna beskrivs även en problematik som är kopplad till segregation i storstäderna, där svarta personer oftare bor i mindre resursstarka områden, något som kan påverka vilka möjligheter barnen får.⁴⁶ Det reflekteras om att skillnaden mellan stad och landsbygd kanske handlar om olika sätt som afrofobin kommer till uttryck snarare än graden av utsatthet.

Olika former av motstånd

Som framkommit både i denna och i tidigare studier (till exempel Kalonaityté m.fl. 2007, Barnombudsmannen 2021) riskerar svarta barn att möta afrofbiska uttryck i mycket tidig ålder. Intervjuade föräldrar beskriver olika strategier för att förbereda sina barn på att möta afrofobi. Vissa uppmanar till försiktighet medan andra försöker förmedla att det är viktigt att aldrig acceptera afrofobi. Ofta balanserar man mellan dessa olika förhållningssätt.

En del intervjupersoner beskriver strategier för att framstå som mindre sårbara. Några, både män och kvinnor, berättar till exempel hur de som unga använde fysisk träning för att bli större och starkare och därmed avskräcka från afrofbiska trakasserier. Vissa beskriver att de i samma anda lade sig till med en tuff attityd och undvek att ge uttryck för känslomässig

⁴⁶ Barnombudsmannen (2018) beskriver i rapporten *Utanförskap, våld och kärlek till orten. Barns röster om att växa upp i utsatta kommuner och förorter* en skola med bristande studiero som innehåller våld, stök och otrygghet. Barnen pratar även om täta lärarbyten, låga förväntningar och en brist på stöd från vuxenvärlden.

sårbarhet. Andra beskriver strategier med mer direkt koppling till situationen, exempelvis konfrontation (se även Kalonaityté m.fl. 2008). Det handlar framför allt om att bemöta och ifrågasätta verbala kränkningar – både för att personen ska upphöra med beteendet i stunden, och för att hen förhoppningsvis inte ska utsätta andra svarta framöver. En intervjuperson lyfter att det också handlar om att markera sitt människovärde, både för sig själv och för andra. Flera menar dock att konfrontation är en tröttsam strategi i längden. Tidigare forskning har också visat att risken för att utsättas för hatbrott ökar när representanter för minoritetsgrupper gör motstånd mot rasism och diskriminering (Perry 2001, Wigerfelt m.fl. 2013). Ett exempel bland de intervjuade är en person som mottog hot och hat efter att han offentligt kritiserat förekomsten av afrofbiska uttryck i populärkulturen. Bland annat skickades avföring hem till honom samt kränkande brev med afrofbiskt innehåll. Han beskriver också direkta hot:

Man ville ha tillbaka lynchning. Och då skulle jag lynchas. Dras bakom bilar. Hängas. Man visste var jag bodde. Såna här SD-klistrelappar på min dörr.

Generationskillnader och upplevelser av mellanförskap

Flera intervjupersoner som är födda och uppvuxna i Sverige med utrikesfödda föräldrar lyfter att det kan finnas en generationskillnad, där äldre afrosvenskar i viss grad ser mellan fingrarna när de utsätts då de känner en tacksamhet över att få befinna sig i Sverige. En man beskriver det på följande sätt:

Det finns kanske en omedveten tacksamhetskänsla från en del människor som kommit till Sverige, att: "Jo men jag fick ändå komma hit". Vilket är skillnaden också på många av oss som har utländsk bakgrund, men som har fötts här. Vi har ingenting att tacka för. Vi vill bara ha samma rättigheter som alla andra.

I intervjuerna med personer som kommit till Sverige genom adoption, eller som av annan anledning saknat en närvarande svart förälder under uppväxten, beskrivs ibland ett mellanförskap där man som svart växt upp i en vit familj och därför känner sig annorlunda i den närmsta kretsen, men heller inte helt accepterad av andra svarta (se även Gärding 2009, Hübinette m.fl. 2012). Även om flera av dessa uttrycker en stor tacksamhet över sina föräldrars engagemang och omtanke, beskrivs ibland en sorg över att inte kunna ventilerat sina upplevelser med någon som delar erfarenheten av hudfärgens betydelse. De som har vuxit upp med minst en förälder som delar samma hudfärg lyfter också hur betydelsefullt det varit för dem i

sammanhanget. Några beskriver dock en balansgång mellan att vilja dela upplevelserna med någon och samtidigt skydda anhöriga genom att inte berätta om sin utsatthet. Som barn vill man inte göra sina föräldrar ledsna och oroliga, medan man som förälder inte vill visa sig svag eller minska barnens tilltro till samhället.

Relationen till rättsväsendet

Att kartlägga hur rättsväsendet hanterar afrofbiska hatbrott är inte en uttalad del av Brås uppdrag. Utsatta afrosvenskars upplevelse av mötet med rättsväsendet kan dock antingen förstärka eller i viss mån lindra utsattheten. Grundläggande i sammanhanget är att händelserna kommer till rättsväsendets kännedom och att det finns ett förtroende för rättsväsendets hantering och bemötande. Mot bakgrund av vad som framkommer i polisanmälningar och intervjuer resoneras i det här kapitlet om anmälningsbenägenheten för afrofbiska hatbrott och om de utsattas erfarenheter av och förtroende för rättsväsendet.

Många afrofbiska hatbrott polisanmäls inte

Sverige har i ett internationellt perspektiv en generellt hög anmälningsbenägenhet bland utsatta för brott (van Kesteren m.fl. 2013). Samtidigt finns forskning som visar att flera minoritetsgrupper har lågt förtroende för rättsväsendet, inte minst för polisen (Wigerfelt och Wigerfelt 2017). Även när man kontrollerar för demografiska faktorer och faktorer som är relaterade till brottshändelsen indikerar forskning att minoriteter som utsatts för brott polisanmäler i lägre utsträckning. Skillnaden är ännu större för rasistiskt motiverade hatbrott (Zaykowski 2010).

Även i Brås intervjuer med brottsutsatta afrosvenskar framkommer en bild av en låg anmälningsbenägenhet. En del har polisanmält någon eller några händelser, men den absoluta majoriteten av de händelser som intervjupersonerna berättar om har inte polisanmälts. I intervjuerna beskrivs flera skäl till varför den utsatte valt att inte göra en polisanmälan, många av vilka överensstämmer med tidigare forskning om anmälningsbenägenheten vid hatbrott generellt (se till exempel Andersson och Mellgren 2015). Det kan handla om att händelserna trivialiserats eller normaliserats, att man känner ett lågt förtroende för polisen eller rättsprocessen eller är rädd för sekundär viktimisering.⁴⁷

Av det samlade materialet framgår att afrosvenskar ibland väljer att göra en polisanmälan mest för att poängtera att det man utsatts för är oacceptabelt. Några intervjupersoner menar att de anmäler i stort sett samtliga händelser

⁴⁷ Aspekter som flera även framkommit i studier över andra hatbrottsmotiv (Brå 2019b, Brå 2021b).

för att synliggöra afrosvenskars utsatthet. En kvinna bevittnade till exempel under uppväxten hur hennes mamma, som är både svart och muslim, utsattes för både afrofbiska och islamofobiska hatbrott utan att polisanmäla händelserna. Därför kände hon att det var viktigt att anmäla när hon själv utsattes i vuxen ålder:

Jag ville anmäla det, för jag ville ändå att det ska komma med i statistiken. Det är lite av den tystnadskulturen som jag kommer ifrån, att man inte fattar att det här är ett brott. Man tror att det här är ett normalt beteende för att, ja, vi är här i "deras" land.

Osäkerhet bland utsatta om vad som utgör brott

Ofredande och ärekränkning är de vanligaste brotten bland polisanmälningarna, samtidigt som det framgår av intervjuerna att mörkertalet för dessa händelser kan vara särskilt stort (se även FRA 2018). I flera intervjuer använder man våldsbrott som en måttstock för vad man skulle polisanmäla. Ibland uttrycker intervjupersonen även en osäkerhet avseende om deras upplevelser kan utgöra hatbrott, då det inte innefattade misshandel. Samtidigt är det flera intervjuade som inte heller polisanmält när de väl har utsatts för våld eller händelser som kunde slutat i allvarliga kroppsskador. En kvinna som fått en knuff högt upp i en brant stentrappa när hon rörde sig i kollektivtrafiken berättar:

Jag vet inte varför jag inte anmälde det till polisen. Jag var så himla chockad. Väldigt länge. Och sen så kommer jag ihåg att jag berättade det någon vecka senare. Jag berättade det för min man först, och vi landade i att det finns konstiga människor typ. Och sen så berättade jag för nån tjejkompis nån vecka senare, och hon sa först då att "det här måste du ju anmäla".

Att den utsatte uppmärksammats av andra på att händelsen kan ha varit ett hatbrott är inte ovanligt i berättelserna. En intervjuad kvinna berättar att det var först när hon berättade för sin psykolog att någon använt hennes bild på internet i kränkande syfte, som hon fick veta att det kunde röra sig om ett hatbrott.

Erfarenheter av kontakten med anmälningsupptagande polis

En intervjuperson som misshandlades i samband med att hon protesterade när hennes unga son knuffats och kallats kränkande tillmälen poängterar hur viktigt det var för henne att den polisanmälda händelsen rubricerades som ett hatbrott (vilket den också gjorde). Flera intervjupersoner har dock erfarenheter av att ha känt sig ifrågasatta av den polis som tagit upp

anmälan. En kvinna som vid flera tillfällen hängts ut på internet med bild, tillsammans med nedsättande kommentarer av afrofobisk karaktär, beskriver sin upplevelse när hon anmälde ett av brotten:

Det var ju två poliser som bollade fram och tillbaka. De visste liksom inte vilken kategori som det här skulle gå under. Var det kränkning? Var det verkligen hatbrott? Och det bara kändes som ... jag upplevde mig väldigt förminskad i det här.

En man som utsatts för upprepade hot har liknande erfarenheter och upplevde sig både ifrågasatt och ensam då han i samband med polisanmälan inte fick den hjälp som han hade hoppats på. Han beskriver en lättnad när han slutligen fick träffa en polis som lyssnade på honom och som utredde hoten.

Få afrofobiska hatbrott leder till upplärning

En återkommande motivering till varför händelsen inte polisanmäls är att sannolikheten för att få upprättelse genom en rättsprocess bedöms som mycket låg. Enligt Brås statistik om handlagda hatbrott (Brå 2021c) har andelen personupplärade brott med ett identifierat afrofobiskt hatbrottsmotiv dessutom minskat något sedan 2013, från 8 procent till 6 procent 2018. Det kan delvis hänga samman med att anmälda afrofobiska hatbrott utan en misstänkt person har blivit fler. En stor andel av anmälningarna, nära fyra av tio, resulterar i en direktavskrivning (det vill säga att inga utredningsåtgärder vidtas).⁴⁸

Många afrofobiska hatbrott består av brott som generellt har en låg upplärning på grund av bland annat bevisvårigheter; ofta saknas en identifierad gärningsperson eller vittnen till händelsen. Av de anmälningar som ingår i studien har nära fyra av tio lagts ner utan att en förundersökning inletts. Knappt en tiondel har slutredovisats till åklagare⁴⁹ och andelen som sedan leder till en fällande dom är då ännu lägre. Andelen slutredovisade ärenden skiljer dock mellan olika brottstyper. Omkring en femtedel av våldsbrotten och fallen av hets mot folkgrupp (ej klotter)⁵⁰ har slutredovisats medan klotter och ärekränkning har en låg uppläringsfrekvens (lägre än 5 procent) och över hälften av anmälningarna har direktavskrivits. Det innebär

⁴⁸ Andelen direktavskrivna hatbrott var 36–39 procent under perioden 2013–2018.

⁴⁹ Vilket ofta resulterar i åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

⁵⁰ Hets mot folkgrupp på internet har många gånger anmäls av Näthatsgranskaren, som redan gjort ett gediget förarbete.

att anmälda brott som bygger på ett grovt rasistiskt språkbruk många gånger inte utreds och nästan aldrig lagförs.

Utifrån ett rättsväsendeperspektiv kan det vara riktigt att jämförelsevis mindre allvarliga brott ”konsumeras” av påföljden för ett grövre brott för att effektivisera lagföringsprocessen.⁵¹ Utifrån ett brottsofferperspektiv kan det dock vara svårt att ta till sig att gärningspersonen inte får en påföljd som har direkt koppling till det specifika hatbrottet,⁵² särskilt om händelsen innehållit våld. En intervjuperson som misshandlats med bland annat knytnävsslag i ansiktet, på en buss, beskriver det som ytterligare ett slag i ansiktet när utredningen av hatbrottet lades ner:

Jag gjorde polisanmälan. Gick också till läkarundersökning och allt. Polisanmälan ... det blev ingenting med den. Dom lägger ner hela grejen för att den här personen är redan i systemet och är i en process att bli dömd för allvarligare saker. Så den här aggressionen och att han kallade mig för dom här sakerna ... det är ingenting.

Den snabba nedläggningen väcker reaktioner

Flera av intervjupersonerna har reagerat på den snabba nedläggningen när de gjort en polisanmälan. En kvinna som utsatts för hot med afrofobiskt innehåll vid flera tillfällen beskriver sina erfarenheter:

Jag har blivit uthängd på nätet med adress var jag bor. Jag har polisanmält det. Det var en man som hotade mig med våldtäkt och mord. Det anmälde jag. Det läggs ner. Allt, allt har lagts ner. Inte nån gång har det blivit nåt vidare förhör eller nånting, utan det har lagts ner på stunden.

Att nedläggningen ofta sker i stort sett omgående utan utredningsåtgärder bidrar till känslan av att afrofobiska hatbrott inte prioriteras av rättsväsendet. Flera intervjupersoner upplever dessutom informationen vid nedläggningen av anmälan som knapphändig och svår att förstå. Nedläggningsbeslutet kommuniceras ofta genom ett standardbrev där motiveringen kan vara formulerad så att det strider mot den utsattes upplevelse av utredningsläget. Av förundersökningsmaterialet framgår att

⁵¹ Enligt 20 kap. 7 § 3 rättegångsbalken får åtal underlåtas om den misstänkte ”begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet”.

⁵² I sammanhanget kan också nämnas att det kan påverka skadeståndsfrågan till brottsoffret. Vid skadeståndsfrågan kan ett hatbrottsmotiv beaktas som en försvårande omständighet. Om domstolen inte har vägt in ett eventuellt hatbrottsmotiv i sin bedömning, går detta perspektiv förlorat. Det kan heller inte justeras om ärendet leder till en fråga om brottsskadeersättning hos Brottssoffermyndigheten, eftersom de är bundna av den bedömning som gjorts i rätten.

nedläggningen ibland motiveras med att beteendet kan anses som omoraliskt, men att det inte faller under straffansvar. Ofta gäller det när någon kallats för n-ordet eller andra rasistiska tillmälen. Ärekränkning, som dessa händelser typiskt sett rubriceras som, faller inte under allmänt åtal utan målsäganden behöver själv driva ärendet som enskilt åtal. Utifrån det granskade polismaterialet framstår det som osäkert om målsäganden har förstått innebörden av det.

Vikten av anmälan för brottsofferstöd

Att relativt få afrofbiska hatbrott klaras upp och många utredningar direktavskrivs innebär att brottsofferstödet blir särskilt viktigt, i synnerhet då forskning tyder på att hatbrottsutsatta kan ha ett större stödbehov än brottsutsatta generellt (se till exempel Iganski och Lagou 2009). Rättsväsendet behöver både förmedla att hatbrotten tas på allvar och betona vikten av att polisanmäla, men samtidigt inte ge orealistiska förväntningar, eftersom risken för nedläggning är stor.

Andersson och Mellgren (2015) påpekar att en konsekvens av att många hatbrott inte anmäls är att problemets omfattning inte kommer till rättsväsendets kännedom och att nödvändiga resurser inte fördelas därefter. En annan viktig aspekt av att polisanmäla brottsutsatthet är att det ger ökade möjligheter till brottsofferstöd. Det kan handla om stödsamtal och i vissa fall ekonomisk ersättning från till exempel försäkringar, samt skadestånd eller brottskadeersättning. Enligt en kortanalys från Brå (2020) var sannolikheten för att erbjudas ideellt stöd sju gånger högre för polisanmälda hatbrott än för oanmälda sådana. Enstaka intervjupersoner har haft kontakt med brottsofferjouren och har positiva erfarenheter av att ha fått information och råd, samtidigt det upplevs som tröttsamt att hänvisas vidare till andra instanser när polisanmälan lagts ned:

Det var brottsofferjouren som kontaktade mig. Och dom var verkligen snälla och tillmötesgående. Men när polisen har lagt ned, vad skulle dom göra liksom. Och dom har ju rådit mig till att anmäla vidare till olika instanser. Men jag orkar inte, jag är redan så nedbruten.

I de fall där intervjupersonen vänt sig även till andra instanser (till exempel Skolinspektionen, ett fackförbund eller Diskrimineringsombudsmannen) upplevs det inte som att det heller har lett till upprättelse, vilket förstärkt känslan av att stå utanför samhällets skydd.

Förtroendet för rättsväsendet påverkas av flera faktorer

Ett återkommande tema i intervjuerna är ett lågt förtroende för rättsväsendet, framför allt polisen. Hos vissa baseras det på egna negativa upplevelser av att som den enda svarta personen i sällskapet pekats ut och hållas ansvarig när polisen stannar ett högljutt ungdomsgäng trots att denne inte varit drivande eller låtit mest.⁵³ Enstaka intervjupersoner har erfarenhet av att ha misstagits för förövare av polisen då de utsatts för ett brott och polisen tillkallats. En kvinna berättar om när hon var på en nattklubb med sina vänner och de attackerades av vad hon benämner som ”rasister”. Trots att det fanns vittnen menar hon att polisen valde att ingripa mot hennes svarta vänner. Liknande erfarenheter har även framkommit i andra europeiska studier om afrofbiska hatbrott (Michael 2015, FRA 2018).

Andra gånger kan ett lågt förtroende vara rotat i en medvetenhet om tidigare uttryck för rasism som framkommit inom poliskåren. Black Lives Matter nämns av flera intervjupersoner i det avseendet. En kvinna som tidigare bott i USA menar att situationen där har påverkat hennes förtroende för poliser generellt. När hon utsattes för misshandel i Sverige valde hon därför att inte göra en polisanmälan. Samtidigt upplever hon att en breddad rekrytering av poliser i Sverige är positivt i det avseendet:

Det jag kan säga nu, när jag går förbi poliser och jag ser att de är yngre, de är av olika färger och kulturer och vissa har tatueringar – jag känner mig mycket tryggare i det.

Erfarenheter av upprepade poliskontroller

Profilering är en arbetsmetod inom polisen där kriterier som är kopplade till fysiska egenskaper eller beteenden används för att identifiera gärningspersoner. Det kan handla om att någon uppträder misstänkt eller passar in på en specifik beskrivning av en gärningsperson. Profilering ska baseras på flera relevanta kriterier och inte i huvudsak på ras eller etnisk eller religiös tillhörighet; då utgör det otillåten diskriminerande etnisk profilering (FRA 2010), ibland kallad rasprofilering (se till exempel Schclarek Mulinari 2017).

Upplevelserna av upprepade poliskontroller är flera och likartade i Brås intervjuer med framför allt afrosvenska män. Det gäller oavsett om

⁵³ Se även Wästerfors och Burcar Alm (2020) om att personer som inte ser svenska ut kan uppleva att de får ett mer negativt bemötande från polisen i jämförelse med personer med svenskt utseende.

personerna enligt egen uppgift är kända av polisen sedan tidigare eller inte. En intervjuad kvinna menar att hennes bröders upplevelser av afrofobi skiljer sig från hennes egna på så sätt:

För killar är det mer så att de blir ofta stoppade, alltså i rutinkontroller. Ganska ofta, hela tiden. Och mina bröder är välutbildade och har ingenting med kriminalitet att göra. Befinner sig inte ens i de områdena. Men ändå så blir de misstänkliggjorda.

Några män Brå talat med upplever att de framför allt blir stoppade när de kör en bil av ett dyrare märke (se även Schclarek Mulinari 2017, 2020). En intervjuperson berättar:

Jag är ju van vid att bli stoppad av polis. Speciellt när jag körde BMW. Det var vanligt att polisen kollade min identitet och vem som äger bilen. Utan att förklara mer varför jag blev stoppad. Men nu äger jag en Toyota, så det är aldrig en polis som stoppar mig. Så jag utgår från att dom tänker att vissa människor äger vissa bilar.

En ung man som bor i ett så kallat särskilt utsatt område menar att han ofta råkar ut för visiteringar och provtagningar, något som han upplever har ökat under senare tid (se även Estrada m.fl. 2022). Samtidigt som han menar att han har normaliserat det hela, upplever han en frustration inför situationen:

Jag känner att det borde finnas en punkt där jag inte ska behöva känna mig ...
Alltså, att jag ska behöva gå runt med ett id-kort och vänta på polisen. Förstår du?

Flera intervjupersoner lyfter att de har svårt att hantera och förhålla sig till de upprepade kontrollerna från poliser. De känner en rädsla för att situationen ska eskalera om kontrollerna ifrågasätts och att det i sin tur kan leda till en påföljd eller andra konsekvenser. De upprepade kontrollerna riskerar också att påverka förtroendet för, och relationen till, polisen (se även Wästerfors och Burcar Alm 2020).

Forskning visar dock att unga som bor i utsatta områden även kan uttrycka förtroende för och ge positiva omdömen om svensk polis, när de sätter det i relation till förtroendet för polisen i ursprungslandet (Wästerfors och Burcar Alm 2020, se även Saarikkomäki m.fl. 2020).⁵⁴ Frågan är således komplex; graden av förtroende kan både spegla egna erfarenheter av

⁵⁴ Det kan relateras till en kortanalys från Brå (2022a) som visar att risken för lågt förtroende är mindre bland utrikesfödda (även personer födda i Afrika) än bland svenskfödda. Notera att resonemangen endast gäller personer som själva är utrikesfödda, inte t.ex. svenskfödda med utrikesfödda föräldrar.

misstänkliggörande och profilering av svensk polis, men även den svenska polisens relativt höga professionalism och låga korruptionsgrad.

Diskussion om åtgärder

I regeringsuppdraget till Brå ingår inte att föreslå brottsförebyggande åtgärder för att motverka afrofbiska hatbrott, utan att ta fram kunskap i syfte att stärka det förebyggande arbetet mot afrofofi. I genomgången som följer lyfts därför resultat från rapporten som kan bidra till det förebyggande arbetet samt en del pågående initiativ och kvarstående behov inom området. Kapitlet utgår från rapportens resultat, de samtal som förts med representanter för afrosvenska organisationer och experter inom området samt ett seminarium som genomförts med representanter för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Brottsoffermyndigheten.

Inledningsvis sammanfattas översiktligt den problembild som framträder i Brås rapport utifrån såväl genomgången av polisanmälda afrofbiska hatbrott som de intervjuades berättelser. Bilden är samstämmig med den som fås i samtal med organisationer som samlar afrosvenskar och som även i olika delar lyfts i tidigare studier om utsatthet för afrofbiska hatbrott. Därefter relateras resultaten i rapporten till regeringens nyligen framtagna *Åtgärdsprogram mot afrofofi* (2022). Kapitlet avslutas med Brås bedömning.

En sammanfattande problembild utifrån Brås resultat

Brås rapport visar tydligt att afrofbiska hatbrott kan ta sig olika uttryck och ske i olika sammanhang, något som inte minst framgår av de typfall som identifierats i anmälningarna och som även återkommer i intervjupersonernas berättelser. De sker i skolan, i hemmiljön, på arbetsplatsen och på offentliga platser såsom på gator, på torg och i kollektivtrafiken. Afrofbiska hatbrott riktas mot enskilda personer som tillhör, eller antas tillhöra, den afrosvenska gruppen men också mot afrosvenskar generellt genom att afrofbiska uttryck klottras på olika platser eller används i olika internetforum. Att uttrycken och sammanhangen varierar betyder också att relationen till den som begår afrofbiska hatbrott varierar, från personer som man träffar närmast dagligen (såsom grannar och kollegor) till helt okända personer. Variationen bland gärningspersonerna (med viss tonvikt på män och unga personer) i kombination med att afrofbiska uttryck inte sällan aktualiseras i samband med konflikter kan ses som ett tecken på att afrofbiska föreställningar, om än ibland omedvetna, finns hos breda lager i befolkningen.

Även grovheten i de olika uttrycken för afrofobi varierar. Många händelser består av ärekränkning och ofredanden där n-ordet förekommer frekvent. En relativt stor andel anmälda afrofobiska hatbrott innehåller dock våld, och målsägandena är då kvinnor i nästan lika stor utsträckning som män, och många är unga. Något som särskiljer afrofobiska hatbrott från övriga hatbrottsgrunder är att hudfärgen alltid är synlig och inte går att avlägsna (som ett religiöst plagg) eller dölja (som en sexuell läggning). I intervjuerna beskrivs en sammantagen utsatthet där hatbrotten utgör en del, men där även erfarenheter av vardagsrasism och diskriminering bidrar till en känsla av otrygghet och utanförskap.

En stor del av brotten som Brå har studerat har anmälts av någon annan än den utsatte; det kan vara en juridisk person, en anhörig eller en ideell organisation. Samtidigt framkommer i materialet ibland en passivitet där vittnen, arbetsgivare eller skolor inte agerat på brotten. I intervjuerna beskrivs också ett motstånd mot att prata om rasism, och att begreppet rasist upplevs så negativt laddat att det uppstår en låsning som kan leda till att incidenter inte reds ut, utan slätas över, och att rasism därför kan fortgå.

Den stora spridningen av händelser innebär att olika aktörer kan komma ifråga i det förebyggande arbetet. Förutom rättsväsendet handlar det även om skolor och arbetsgivare som har en skyldighet att motverka och hantera kränkningar, om kommuner som kan se till att hatbudskap inte får vidare spridning genom att skyndsamt sanera klotter och om moderatorer för internetforum som har ett ansvar för att omgående avlägsna inlägg med kränkande innehåll. Samtidigt tar många åtgärder sikte på brott som redan skett, och missar även den betydande andel händelser som sker på allmän plats av okända gärningspersoner. Det innebär att det framför allt är genom ett förebyggande arbete som är inriktat mot afrofobi generellt som det går att minska utsattheten för afrofobiska hatbrott.

En belysning av regeringens åtgärdsprogram mot afrofobi

År 2016 beslutades regeringens handlingsplan *Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*. Planen innehöll ett flertal (varav många redan genomförda) insatser för att förebygga och motverka rasism och dess olika uttryck, inklusive afrofobi och hatbrott. Regeringen har 2022

även beslutat om ett särskilt *Åtgärdsprogram mot afrofo*⁵⁵ vars fyra strategiska områden belyses nedan i relation till Brås samlade material: *Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende* och *Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog*.

Tidigare forskning (till exempel Granström m.fl. 2019) har framhållit att hatbrott är en process där skeenden före och efter brottet är avgörande för att förstå och därmed motverka brotten och deras efterverkningar. Det innebär att det förebyggande arbetet bör riktas inte bara mot själva brotts handlingen, utan också mot de underliggande orsakerna till brotten och mot de faktorer som i efterhand kan bidra till att förstärka utsattheten (såsom sekundär viktisering i form av dåligt bemötande av rättsväsendet eller upplevd brist på stöd från omgivningen). Att regeringens handlingsplan mot rasism och åtgärdsprogram mot afrofo lyfter områden som täcker in såväl ett demokratiframjande och kunskapshöjande arbete i skolan som ett fortsatt stärkt arbete inom rättsväsendet är följaktligen positivt enligt Brå. Ett förebyggande arbete mot afrofo hatbrott är samtidigt en svår balansgång. Det är tydligt att många av åtgärderna mot afrofo sker inom ett bredare arbete mot rasism, vilket kan leda till att afrosvenskarnas specifika utsatthet och behov osynliggörs. Samtidigt riskerar en uppdelning i olika rasism att fragmentera och behandla problemen som särintressen som främst berör den utsatta gruppen – och inte hela samhället och allas rätt till inkludering. Det riskerar även att sätta olika utsatta grupper i konkurrens med varandra om samhällets resurser.

Strategiskt område 1: Mer kunskap, utbildning och forskning

Flera av de åtgärder som har genomförts eller initierats av regeringen handlar om att öka kunskapen om rasism och afrofo genom utbildning och forskning.⁵⁶ Ett behov av ökad kunskap i dessa frågor bland allmänheten men också bland specifika yrkeskategorier såsom poliser och vårdpersonal är

⁵⁵ För en fullständig genomgång av åtgärder, se åtgärdsprogrammet mot afrofo som finns att ladda ned på regeringens hemsida.

⁵⁶ Ett exempel är ett uppdrag till Forum för levande historia att genomföra insatser för att öka kunskapen om Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln och slaveriet, bland annat genom att ta fram och sprida utbildningsmaterial till skolelever. Myndigheten har även arrangerat ett öppet seminarium för allmänheten på ämnet. Seminariet hade 15 900 visningar från augusti 2020 till april 2021 (Forum för levande historia 2022). Ytterligare en åtgärd som träffar skolan är ett synliggörande av begreppet rasism genom en revidering av läroplanen som började gälla hösten 2022.

också något som framkommer av intervjuerna med hatbrottsutsatta afrosvenskar, och något som lyfts i Brås samtal med representanter för organisationer som samlar afrosvenskar. Samtidigt betonar flera att det snarare handlar om att ta tillvara den kunskap som finns, än att producera ny sådan. I dag finns redan ett stort antal studier och rapporter om rasism i Sverige.⁵⁷ Fokus i dessa är många gånger utsatthet för rasistiska uttryck, medan få studier handlar om förövarna.

Brå ser ett behov av ett förstärkt förebyggande arbete i skolan

Även om flera tidigare studier tar upp barns utsatthet för rasism, lyfte Barnombudsmannen (2021) nyligen fram ett kunskapsbehov avseende specifikt afrosvenska barn och ungas erfarenheter av olika uttryck för rasism. Föreliggande rapport tillför kunskap på området, då en stor andel polisanmälningar om afrofbiska hatbrott avser unga målsägande. Brotten sker ofta i skolan, begås av andra elever och innehåller många gånger våld. Intervjuerna med vuxna afrosvenskar beskriver också vilka konsekvenser utsatthet i barndomen fått för dem, men också hur deras barn påverkas i dag. Brås studie visar även stora skillnader i anmälda afrofbiska hatbrott i skolan mellan storstadsregioner och övriga regioner. Det kan antingen tyda på att problemet är större utanför storstadsregionerna (vilket då kräver ett mer aktivt förebyggande arbete där), eller på att händelserna inte synliggörs i lika hög grad i storstadsregionerna (vilket då kräver ett arbete för att öka medvetenheten om problematiken).⁵⁸

Skolan är obligatorisk och en plats där unga befinner sig under en stor del av sin tid. Utbildningsanordnaren eller skolhuvudmannen har ett tydligt och utpekade ansvar för att såväl motverka som hantera kränkningar och trakasserier.⁵⁹ Brås studie tyder på att det kan finnas ett behov av ett

⁵⁷ Se även *Erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter – en kunskapsöversikt* (Lundström och Höjer 2021) för en gedigen förteckning över studier om rasism i Sverige.

⁵⁸ Som ett verktyg i detta arbete kan nämnas det pedagogiska materialet *Vi & Dom – om hatbrott* som består av filmer, ljudberättelser och diskussionsunderlag för att prata om hatbrott i klassrummet. Materialet, som framför allt vänder sig till årskurs 7–9 och gymnasiet, är framtaget av Polismuseet tillsammans med poliser och forskare.

⁵⁹ Av diskrimineringslagen framgår att en utbildningsanordnare ska ha riktlinjer och rutiner för verksamheten i syfte att förhindra trakasserier, och att dessa ska följas upp och utvärderas. Det finns också en skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier. Av skollagen framgår också att huvudmannen ska se till att det bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever, och att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra sådan. Skolan har också en skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling.

förstärkt förebyggande arbete i skolan, och en bredare uppföljning av existerande regelverk.

Afrosvenska kvinnors och barns utsatthet för våld bör uppmärksammas mer
Ytterligare en omständighet som kännetecknar de afrofbiska hatbrotten är den relativt höga våldsutsattheten mot afrosvenska män, kvinnor och barn. Tidigare forskning (till exempel Contreras m.fl. 2013) har visat att kön och uppfattad ras är de två mest grundläggande sociala kategorier som vi sorterar människor utifrån. Det saknas dock kunskap om hur dessa kategorier samspelar när det gäller risken att utsättas för hatbrott. Tidigare forskning om våld mot svarta har framför allt tagit sikte på mäns utsatthet, inte sällan i en amerikansk kontext med fokus på polisbrutalitet (se till exempel Brooms och Perry 2016, Brooms och Clark 2020). En huvudslutsats är att svarta pojkar och män ses som ett dubbelt hot, på grund av hudfärgen och för att de är män. Forskning om utsattheten för våld bland svarta kvinnor har framför allt fokuserat på våld i nära relation (se till exempel West 2004). Granström och Mannelqvist (2021) lyfter i det avseendet att risken för att brott som sker i en skärningspunkt mellan två brottsområden (i det här fallet våld mot kvinnor och hatbrott) osynliggörs då fokus antingen hamnar på det ena eller det andra området.

Fler kontaktytor kan minska fördomar

Levin och McDevitt (1993) poängterar att hatbrott har sitt ursprung i fördomar och negativa föreställningar inom majoritetssamhället och inte i några få individer med avvikande värderingar. Trots att det finns en mängd studier med ansatsen att minska fördomar, är det samtidigt få som kan visa en positiv effekt (Paluck och Green 2019, Paluck m.fl. 2021). Något som ändå visat viss effekt är fördomsreducerande möten mellan individer som tillhör olika grupper. Kontakthypotesen som den kallas bygger på en teori som formulerades 1954 av psykologen Gordon Allport, och som därefter har belagts i ett stort antal studier.⁶⁰ För att kontakten ska vara fördomsreducerande menade Allport att det krävdes vissa förutsättningar, såsom att den skulle vara sanktionerad och att grupperna samarbetade mot gemensamma mål. Senare studier visar dock att samtliga förutsättningar inte är nödvändiga, men att de förstärker den fördomsreducerande effekten (Pettigrew och Tropp 2006). Flera studier i skolmiljö visar att kontakthypotesen även har bäring i en svensk kontext (se till exempel

⁶⁰ Se Pettigrew och Tropp (2006) för en metaanalys.

Jonsson m.fl. 2012, Bentsen 2021, Bunar 2022). Bentsen (2021) betonar dock att kontakten behöver upplevas som meningsfull (genom till exempel vänskap) för att den ska ha en fördomsreducerande effekt, medan ytlig kontakt (till exempel att gå i samma skola men inte umgås) tvärtom kan ge ökade negativa attityder.

Strategiskt område 2: Förstärkt förebyggande arbete på nätet

Afrofobiska hatbudskap i sociala medier når en bred massa och kan påverka otryggheten bland afrosvenskar stort, inte minst yngre personer och barn som spenderar en relativt stor del av sin tid i digitala miljöer (se även Berne och Frisé 2020). Afrofobin kan även uppfattas som mer spridd i samhället än vad den i själva verket är och öka spänningar mellan olika grupper. Moderering i internetforumen är därför viktigt för att inte hatet ska ses som sanktionerat. Lagstiftning för att begränsa spridningen av olagligt innehåll som är relaterat till kränkningar och terrorism på nätet, genom krav på att sociala plattformar plockar bort sådant innehåll inom en timme, finns sedan 2020 inom EU. I den statliga utredningen *Det demokratiska samtalet i en digital tid* (SOU 2020:56) lämnas ett flertal förslag om åtgärder för att förebygga hot och hat på internet och insatser för att stödja utsatta. Det finns för närvarande också flera regeringsuppdrag med sikte på att stävja förekomsten av rasism och afrofobi på internet.⁶¹

Brå har i en tidigare rapport om islamofobiska hatbrott (Brå 2021b) väckt frågan om en ökad polisär närvaro i digitala miljöer (jämförbart med traditionell gatupatrullering) inom ramen för det brottsförebyggande arbetet för att stävja spridandet av hat och hot på internet och i sociala medier. Arbetssättet förekommer i flera grannländer, till exempel i Norge och i Finland där polisen ”patrullerar” i öppna forum. Metoden bygger på att påpeka när någon går över gränsen, förklara varför och be personer modifiera hur de uttrycker sig. För närvarande pågår ett pilotprojekt avseende nätpatrullering i polisregion Nord med mål att öka den digitala närvaron i ett brottsbekämpande syfte.⁶²

⁶¹ I sammanhanget kan nämnas att Statens medieråd uppdragits att ta fram metoder för att motverka rasism på nätet bland barn och unga, och att Totalförsvarets forskningsinstitut kartlagt olika former av rasism (inklusive afrofobi) i digitala miljöer (Cohen m.fl. 2022).

⁶² <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/natpatrullering/>

Strategiskt område 3: Ett mer aktivt rättsväsende⁶³

Ett tecken på att hatbrott är prioriterade av regeringen är de återkommande uppdrag som Polismyndigheten fått inom hatbrottsområdet.⁶⁴ Att hatbrott även prioriteras av rättsväsendets aktörer framgår av det flertal interna översyner och rättsliga handledningar som tagits fram av Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten.⁶⁵ Samtidigt är det tydligt att det finns kvarstående utmaningar när det gäller att utreda brotten, lagföra gärningspersonerna och ge adekvat stöd till hatbrottsutsatta. Det saknas också utvärderingar av de satsningar som gjorts på området.

Fortsatt utbildning inom polisen för att identifiera möjliga hatbrott

Genom det utvecklingsarbete som genererats av regeringsuppdragen och egeninitierade initiativ inom rättsväsendet finns i dag en särskild organisation⁶⁶ för hur man ska arbeta med hatbrott, samt framtagna verktyg för att förbättra utredningarna. Den så kallade hatbrottsmarkeringsrutan där anmälan ska flaggas som ett möjligt hatbrott är det enda sättet att synliggöra brott med ett hatbrottsmotiv som inte motsvarar egna brottskoder (såsom hets mot folkgrupp och olaga diskriminering). Representanter för rättsväsendet beskriver dock identifiering och utredning av motiv som särskilt komplicerat (se även Brå 2021b), och flera granskningar visar att det finns brister i träffsäkerheten när det gäller hatbrottsmarkeringen.⁶⁷ Tidigare kunskapshöjande insatser om hatbrott inom polisen tyder på att de kan minska andelen felmarkerade polisanmälningar (Brå 2018b). Fortsatt utbildning är därför viktig. Ett exempel på en sådan insats är att öka andelen personal som genomför och fullföljer den webbaserade internutbildning om

⁶³ I Brås rapport om islamofobiska hatbrott (Brå 2021b) är fokus i kapitlet om åtgärdsförslag på ett förstärkt arbete mot hatbrott inom rättsväsendet. Flera förslag har bäring på polisens arbete mot hatbrott generellt.

⁶⁴ Se t.ex. *Återredovisning till regeringen angående polisens åtgärder rörande hatbrott* (Polismyndigheten 2017a) och *Åtgärder mot hatbrott - Redovisning av regeringsuppdrag* (Polismyndigheten 2019) samt *Hatbrott och andra brott som hotar demokratin - Delredovisning 1* (Polismyndigheten 2022).

⁶⁵ Se t.ex. *Slutrapport för projektet grundläggande fri- och rättigheter* (Polismyndigheten 2015), *Hatbrott - En granskning av åklagarnas handläggning* (Åklagarmyndigheten 2016), *Hatbrott - Rättslig vägledning 2022:11* (Åklagarmyndigheten 2022) samt *Granskning av polisens arbete mot hatbrott* (Polismyndigheten 2017b).

⁶⁶ Sedan 2016 finns specialistgrupper för demokratihotande brottslighet (tidigare kallade demokrati- och hatbrottsgrupper) i polisregionerna Stockholm, Väst och Syd. Vid de övriga polisregionerna återfinns särskilt utpekade utredare och i vissa fall även särskilt utpekade förundersökningsledare. (Polismyndigheten 2022)

⁶⁷ Se Brå 2012, Brå 2021a samt Polismyndigheten 2019. Felaktigheterna består både av att icke hatbrott markeras som sådana och att sannolika hatbrott inte markerats.

hatbrott som framtagits inom polisen.⁶⁸ I och med Brås nya hatbrottsstatistik som utgår från hatbrottsmarkerade polisanmälningar finns också fortsättningsvis ett underlag för att analysera eventuella effekter av olika utbildningsinsatser.

Få fällande domar sätter fokus på stödet till hatbrottsutsatta

Rättsväsendets möjlighet att förebygga afrofbiska hatbrott är begränsad, och likaså är förutsättningarna för att lagföra de individer som begår brotten i många fall dåliga. Däremot kan goda kunskaper om hatbrott, ett bra bemötande, tydlig kommunikation och tillgänglighet minska risken för negativa erfarenheter och sekundär viktisering (se Granström m.fl. 2019). Återkommande i Brås intervjuer är att snabba nedläggningar och otydliga nedläggningsbeslut riskerar att minska förtroendet för rättsväsendet. Det är därför viktigt att olika steg i utredningsprocessen kommuniceras och motiveras tydligt (se även Brå 2010). Här finns ett behov av ett utvecklingsarbete, särskilt i de polisregioner som saknar specialistgrupper för demokratihotande brottslighet.⁶⁹

Polisen har haft ett gemensamt projekt (Swevic) med Brottsofferjouren Sverige för att höja medvetenheten om hatbrott och det stöd som finns att få (Polismyndigheten 2022). Brottsoffermyndigheten (BROM) har också nyligen fått i uppdrag av regeringen att ta fram information till dem som riskerar att utsättas eller har utsatts för hatbrott med islamofobiska motiv. I uppdraget ingår bland annat att ta fram material om utsattas rättigheter och om hur en polisanmälan går till, vad som händer efter en anmälan och vilken ersättning som en brottsutsatt person kan ha rätt till. Ett sådant informationsmaterial är även relevant för dem som riskerar att utsättas eller har utsatts utifrån andra hatbrottsgrunder, inklusive afrofbiska hatbrott. Att äldre afrosvenskar knappt förekommer som målsägande i polisanmälningarna tyder på ett behov av riktade informationsinsatser mot denna grupp.

BROM deltog även nyligen i ett EU-finansierat projekt⁷⁰ vars syfte var att bidra till bättre stöd och bemötande av hatbrottsoffer. Inom projektet har en

⁶⁸ Webbutbildningen tar sikte på definitioner av demokrati- och hatbrott, identifiering av motiv, polisanmälan, brottsutredning, aktuell lagstiftning och bemötandefrågor. Det finns i dag ingen redovisning av hur många som fullföljt utbildningen. (Polismyndigheten 2022)

⁶⁹ I specialistgrupperna i storstadsregionerna finns rutiner för återkoppling till målsägande samt andra rutiner och resurser för att hantera hatbrott jämfört med övriga polisregioner (se vidare Brå 2021b).

⁷⁰ EStAR – Enhancing Stakeholder Awareness and Resources for Hate Crime Victim Support.

mängd handledningar tagits fram med rättsväsendet som målgrupp, bland annat en rapport om hatbrottsoffers särskilda behov liksom riktlinjer om ett respektfullt bemötande av hatbrottsoffer i brottmålsprocessen.⁷¹ Här ser Brå det som angeläget att kunskapen sprids inom rättsväsendet och når samtliga som kan komma i kontakt med hatbrottsutsatta.

Etnisk profilering riskerar att minska förtroendet

I en rapport från Brå om diskriminering i rättsprocessen (Brå 2008) konstateras att svarta män är en av de grupper som kan vara särskilt utsatta för stereotypa föreställningar inom rättsväsendet.⁷² Upplevelser av diskriminerande etnisk profilering⁷³ eller rasprofilering bland framför allt afrosvenska män är också framträdande i Brås intervjuer, något som kan bidra till ett lägre förtroende för polisen, rättsväsendet och samhället i stort. Det pågår för närvarande flera utredningar inom området. Bland annat har polisen bett Brå att undersöka tillämpningen av etnisk profilering inom ramen för polisens yrkesutövning (ska redovisas 2023). Samtidigt har Justitieombudsmannen (JO) aviserat en granskning av bland annat polisens användning av kroppsvisitation och av husrannsakan i fordon.⁷⁴ Utredningarna sänder en viktig signal om att polisen, och samhället, värnar om alla medborgares rättigheter.

Strategiskt område 4: Civila samhället, ökat stöd och fördjupad dialog

Regeringen har haft ett antal sakråd⁷⁵ om afrofoxi i syfte att hämta in synpunkter och idéer från organisationer inom det civila samhället, en dialog som de inom ramen för åtgärdsprogrammet aviserat kommer att fortgå. I de samtal som Brå haft med intresseorganisationer som samlar afrosvenskar framkommer att sakråden förvisso uppskattas, men att de inte upplevs leda till någon egentlig förändring.

⁷¹ Se vidare: <https://www.osce.org/odihr/hate-crime-victim-support>

⁷² Andra grupper som också identifierades som särskilt utsatta för stereotypisering var romer, östeuropéer och muslimska män.

⁷³ Diskriminerande etnisk profilering omfattas i dag inte av diskrimineringslagen, utan det nuvarande förbudet är begränsat till anställda vid vissa offentliga verksamheters bemötande av allmänheten. I slutbetänkandet *Ett utökat skydd mot diskriminering* (SOU 2021:94) har förslag lämnats om ett utökat förbud för bland annat rättsvärdande myndigheter.

⁷⁴ <https://www.jo.se/jo22164>. JO har redan i ett tidigare beslut konstaterat att bestämmelserna om kroppsvisitation och husrannsakan i fordon har brister och kan vara svåra att tillämpa (dnr 6855-2018).

⁷⁵ Sakråd är en arbetsmetod i Regeringskansliet som kan användas för att i en avgränsad sakfråga ta del av kunskap och perspektiv från det civila samhällets organisationer.

De organisationer från civilsamhället som Brå har haft kontakt med menar att man saknar en liknande dialog och ett kunskapsutbyte med rättsväsendet, framför allt polisen. Polisen lyfter själva ett fortsatt utvecklingsbehov när det gäller samverkan med flertalet grupper som riskerar hatbrottsutsatthet (Polismyndigheten 2022). Alltför ofta uppges denna bygga på ett personligt engagemang hos enskilda poliser och inte på en strukturerad samverkan. Brå ser en utvecklad samverkan som betydelsefull i båda riktningar.

En osynlig synlig minoritet⁷⁶

Som tidigare nämnts är afrosvenskar inte en välavgränsad minoritetsgrupp och har heller inte nationell minoritetsstatus.⁷⁷ Tillhörigheten bygger varken på religion eller etnicitet, utan på hudfärg och ett afrikanskt ursprung som kan ligga flera generationer bakåt i tiden. Denna mångfald bland afrosvenskarna innebär att det är komplicerat att följa gruppens situation genom statistik och populationsstudier. Flera tidigare rapporter om afrofofi lyfter utifrån det ett behov av så kallad jämlikhetsdata⁷⁸ (se till exempel Hübinette m.fl. 2014, Jallow 2021). Håkansson Bolve m.fl. (2017) menar att inhämtandet av sådan data visserligen är svårt av både teoretiska och praktiska skäl, men att det kan vara en möjlig väg framåt, om man utgår från självidentifikation genom öppna svarsalternativ i anonyma och frivilliga surveyundersökningar. I sammanhanget kan nämnas att Brå nyligen gjorde en bedömning att det saknas metodologiska förutsättningar för att inkludera bakgrundsfrågor som närmare fångar etnicitet eller hudfärg i Nationella trygghetsundersökningen (NTU)⁷⁹, då urvalsstorleken (200 000 personer) inte möjliggör öppna svarsalternativ (Brå 2022b).

Flera representanter för afrosvenskar menar att denna osynlighet i statistiken gör att gruppen hamnar mellan stolarna sett till stödåtgärder. Upplevelsen är att det saknas öronmärkta resurser för att hantera afrofofiska hatbrott. Det

⁷⁶ Uttrycket en osynlig synlig minoritet (invisible visible minority) användes av European Network Against Racism (ENAR) i en rapport om situationen för personer med afrikanskt ursprung i Europa (ENAR 2014). Där konstateras att gruppen är en av de största minoritetsgrupperna i Europa men att det saknas kunskap om och erkännande av gruppens utsatthet.

⁷⁷ Sverige har fem nationella minoritetsgrupper: judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.

⁷⁸ Avsikten med jämlikhetsdata är att undersöka förekomsten och effekterna av diskriminering. I dag saknas data om lönenivåer, sysselsättning, utbildning och segregation för personer som identifierar sig som afrosvenskar då den data som finns är baserad på födelseland, något som inte alltid överensstämmer med den egna identifikationen. (Håkansson Bolve m.fl. 2017)

⁷⁹ NTU är en surveyundersökning som undersöker människors utsatthet för brott, upplevelse av oro och otrygghet samt förtroende för rättsväsendet, liksom brottsutsattas erfarenheter av kontakter med rättsväsendet.

uttrycks en frustration över att afrofbiska hatbrott enligt hatbrottsstatistiken är det vanligaste specificerade hatbrottsmotivet – men att det inte görs särskilda satsningar avseende stöd riktat mot denna grupp. Som exempel lyfts behovet av en telefonstödlinje för hatbrottsutsatta afrosvenskar. Brå vill här lyfta att det generellt saknas ett specialiserat stöd för hatbrottsutsatta i Sverige; ett sådant skulle kunna innebära en stor skillnad för dem som drabbas.

Brås bedömning

Brås bedömning är att det finns flera pågående uppdrag och initiativ inom området, men att mer kan göras för att förebygga afrofbiska hatbrott och tillgodose de utsattas rättigheter och stödbehov. Brå menar att framför allt två ytterligare aspekter behöver få ökad uppmärksamhet i det förebyggande arbetet mot afrofbiska hatbrott:

- den specifika utsatthet som afrofbiska hatbrott innebär och möjligheten att ge adekvat stöd till utsatta
- den praktiska tillämpningen av kunskapen som produceras och de regelverk som finns.

Vad gäller den första punkten är det tydligt att många av åtgärderna och initiativen avseende afrofbiska hatbrott samlas under det bredare arbetet med att motverka rasism. Att afrofbiska hatbrott sker i många olika sammanhang gör dessa breda insatser relevanta och mer riktade åtgärder mot afrofbiska till en utmaning. Samtidigt är det viktigt att även fånga upp de specifika förutsättningar och behov som finns hos afrosvenskar för att åtgärderna inte ska missa en utsatt minoritetsgrupp i samhället. Att gruppen svarta svenskar är diversifierad och svåravgränsad ställer samtidigt höga krav på ett medvetet arbete med att säkerställa att det afrosvenska perspektivet inkluderas.

Avseende den andra punkten finns, som tidigare redovisats, en relativt stor mängd kunskap om afrosvenskars situation inom olika samhällsområden i Sverige. Föreliggande rapport tar inte upp ett nytt problem; däremot synliggör den än en gång att människor i Sverige kan leva under olika livsvillkor baserade på bland annat hudfärg – i det här fallet relaterat till utsatthet för brott. I Sverige finns lagar och regler som ska skydda från en sådan utsatthet. Det finns således ett teoretiskt skydd, men rapporten väcker frågor om hur väl det fungerar i praktiken. Här har samhället ett ansvar för att följa upp den praktiska tillämpningen av existerande regelverk och

verktyg, inte minst inom skolan och arbetslivet. En sådan uppföljning behöver även inkludera upplevelserna hos dem som tillhör de grupper som riskerar att utsättas för olika uttryck för rasism, i det här fallet afrosvenskar.

Referenser

- Adeniji, A. (2010). "Jag har aldrig sett dig som svart". Anna Adeniji läser Sara Ahmed. *Tidskrift för genusvetenskap*. Nr 1–2.
- Ahmadi, F. och Palm I. (2020). *Mångfaldsbarometern 2020*. Högskolan i Gävle.
- Ahmadi, F. och Cetrez, A. (2022). *Mångfaldsbarometern 2022*. Högskolan i Gävle.
- Alm, E., Berg, L., Lundahl Hero, M., Johansson, A., Laskar, P. m.fl. (2020). Introduction. I: Alm m.fl. (red), *Pluralistic Struggles in Gender, Sexuality and Coloniality: Challenging Swedish Exceptionalism*. s. 1-18. London, New York: Palgrave Macmillan.
- Andersson, M. och Mellgren, C. (2015). Anmälningsbenägenhet vid utsatthet för hatbrott. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 2015:3–4, s. 283–301.
- Balibar, E. (2002). Rasism och nationalism. I: Balibar, E. och Wallerstein, I., *Ras, nation, klass: Mångtydiga identiteter*. Göteborg: Daidalos.
- Banton, M. (2015). *What we know about race and ethnicity*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Barnombudsmannen (2018). *Utanförskap, våld och kärlek till orten. Barns röster om att växa upp i utsatta kommuner och förorter*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2021). *Om barns och ungas utsatthet för rasism*. Barnombudsmannen. Ärendenr: BO-2020-0306.
- Bentsen, B.M.A. (2021). Intergroup Contact and Negative Attitudes Towards Immigrants Among Youth in Sweden: Individual and Contextual Factors. *Journal of International Migration and Integration*. Vol. 23, s. 243–266.
- Berger, M. och Saranyai, Z. (2014). "More than skin deep": stress neurobiology and mental health consequences of racial discrimination. *The International Journal on the Biology of Stress*. Taylor & Francis Ltd.

Berne, S. och Frisé, A. (2020). *Utsatt på internet. En internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga*. Stockholm: Statens medieråd.

Brooms, D.R. och Perry, A. R. (2016). "It's Simply Because We're Black Men": Black Men's Experiences and Responses to the Killing of Black Men. *The Journal of Men's Studies*. Vol. 24, Nr 2, 2016.

Brooms, D.R och Clark, J.S. (2020) Black Misandry and the Killing of Black Boys and Men. *Sociological Focus*. Vol. 53:2, s. 125–140.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Diskriminering i rättsprocessen. Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*. Rapport 2008:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2010). *Brottsoffers kontakter med rättsväsendet. En fördjupande studie utifrån Nationella trygghetsundersökningen 2006–2008 och intervjuer med fokusgrupper*. Rapport 2010:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Hatbrott 2011. Teknisk rapport. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv*. Rapport 2012:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018a). *Självrapporterad utsatthet för hatbrott - Analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen 2006–2017*. Rapport 2018:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018b). *Polisens hatbrottsmarkering. Kvalitetsgranskning av polisens hatbrottsmarkering samt jämförelse mellan statistik baserad på polisens hatbrottsmarkering och Brås hatbrottsstatistik*. Rapport 2018:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2019a). *Hatbrott 2018. Statistik över polisanmälda brott med identifierade hatbrottsmotiv*. Rapport 2019:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2019b). *Antisemitiska hatbrott*. Rapport 2019:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2019c). *Hatbrott 2018. Statistik över anmälningar med identifierade hatbrottsmotiv. Teknisk rapport*. Rapport 2019:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2020). *Stöd till hatbrottsutsatta*. Kortanalys 1/2020. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021a). *Polisanmälda hatbrott 2020*. Rapport 2021:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021b). *Islamofobiska hatbrott*. Rapport 2021:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021c). *Handlagda hatbrott. Utrednings- och lagföringsbeslut för anmälda brott med ett identifierat hatbrottsmotiv åren 2013–2016 och 2018*. Rapport 2021:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2022a). *Förtroendet för rättsväsendet. En analys av bakgrundsfaktorer som genererar lågt förtroende*. Kortanalys 1/2022. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2022b). *Redovisning av uppdraget att analysera möjligheterna att i NTU inkludera bakgrundsinformation om hbtqi-identitet och andra diskrimineringsgrunder*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Bunar, N. (2022). *Integration och utbildning. En forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Cohen, K., Pelzer, B., Kaati, L., Akrami, N., Andersson, E. och Knutas, F. (2022). *En studie i fördom. Om rasistiska stereotyper i digitala miljöer*. FOI-R--5352—SE.

Contreras, J.M., Banaji, M.R. och Mitchell, J.P. (2013). *Multivoxel Patterns in Fusiform Face Area Differentiate Faces by Sex and Race*. PLoS ONE 8(7): e69684.

Duello, T.M., Rivedal, S., Wickland, C. och Weller, A. (2021). Race and genetics versus ‘race’ in genetics: A systematic review of the use of African ancestry in genetic studies. *Evolution, Medicine, and Public Health*, Nr 9:1, s. 232–245.

ENAR, European Network Against Racism (2014). *Invisible visible Minority. Confronting Afrophobia and Advancing Equality for People of African Descent and Black Europeans in Europe*. ENAR Anti-Racism in Focus 2. Bryssel.

ENAR, European Network Against Racism (2015). *Afrophobia in Europe - ENAR Shadow Report 2014-2015*. Bryssel: European Network Against Racism.

Ericsson, M. (2016). *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt*. Stockholm: Forum för levande historia.

Estrada, F., Bäckman, O. och Nilsson, A. (2022). Biased Enforcement Expansion? Sociodemographic Differences in Police Drug Testing for Suspected Narcotics Use 1993-2015. *British Journal of Criminology*. Vol. 62, Nr 5, s. 1213-1232.

Essed, P. (2005). Vardagsrasism. I: de los Reyes, P. och Kamali, M.(red): *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

FN Sverige (2018). *Alternative report to Sweden's 22nd and 23rd Periodical Reports to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination*.

Forum för levande historia (2022). *Statens arbete mot rasism, homo-, bi- och transfobi 2021. Redovisning av uppdrag att samordna och följa upp den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*. Stockholm: Forum för levande historia.

FRA (2010). *Mot ett effektivare polisarbete. Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*. Europeiska Unionens byrå för grundläggande rättigheter.

FRA (2018). *Being Black in the EU. Second European Union Minorities and Discrimination Survey*. EU MIDIS II. Europeiska Unionens byrå för grundläggande rättigheter.

Fredrickson, G.M. (2003). *Rasism. En historisk översikt*. Lund: Historiska media.

Fur, G. (2013). Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections? I: Naum, M. och Nordin, J.M. (red), *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena*. s. 17-36. New York: Springer.

Goldenberg D.M. (2003). *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*. Kindle Edition. En del i bokserien Jews, Christians and Muslims from the Ancient to the Modern World, bok 19.

Gindt, D. och Potvin, J. (2020). Curating and Performing Racism: Scenarios of Afrophobia in Contemporary Sweden. *Scandinavian Studies*. Vol. 92, Nr 1, s. 1–38. University of Illinois Press.

Granström, G., Mellgren, C. och Tiby, E. (2019). *Hatbrott? En introduktion*. (Andra upplagan.) Lund: Studentlitteratur.

Granström, G. och Mannelqvist, R. (red). (2021). *Brottsoffer: rättsliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Gärding, C. (red) (2009). *Afrosvensk i det nya Sverige*. Afrosvenskarnas riksförbund, inom projektet Eleza. Stockholm.

Habel, Y. (2008). Whiteness Swedish Style. *Slut*. ISSN 1654-1839, Vol. 2, s. 41-51.

Habel, Y. (2012). Challenging Swedish Exceptionalism? I: Freeman, K. och Johnson, E. (red). *Education in the black diaspora. Perspectives, Challenges and Prospects*. Routledge. Taylor & Francis Group. New York, London.

Hellström, A. (2016). *Rasist? inte jag: om rasismer - en begreppsinventering*. Stockholm: Forum för levande historia.

Håkansson Bolve, M., Jebari, K., Magnusson, M., Manzizila, G. och Vartanova, I. (2017). *Kunskapshöjande åtgärder om afrofofi. En pilotstudie*. Forskningsrapport 2017/1. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

Höglund, J. och Andersson Burnett, L. (2019). Introduction: Nordic Colonialisms ad Scandinavian Studies. *Scandinavian studies*. Vol. 91, Nr 1–2.

Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F. och Rosales, R.L. (red). (2012). *Om ras och vithet i samtida Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.

- Hübinette, T., Beshir, S. och Kawesa, V. (2014). *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Hübinette, T. och Lundström, C. (2022). *Den färgblinda skolan: ras och vithet i svensk utbildning*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.
- Iganski, P. (2008a). Criminal Law and the Routine Activity of 'Hate Crime'. *Liverpool Law Rev.* 29, 1.
- Iganski, P. (2008b). *Hate crime and the city*. Bristol: Policy Press.
- Iganski, P. och Lagou, S. (2009). How hate crimes hurt more: evidence from the British Crime Survey. I: Iganski, P. och Perry, B. (red). Hate crimes. *The consequences of hate crime*. Westport CT: Praeger.
- Iganski, P. och Lagou, S. (2015). Hate Crime Hurt Some More Than Others: Implications for the Just Sentencing of Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*. Vol 30, Nr 10.
- Jallow, M. och Pascoët, J. (2014). Towards a European Strategy to Combat Afrophobia. I: *Invisible visible Minority. Confronting Afrophobia and Advancing Equality for People of African Descent and Black Europeans in Europe*. ENAR Anti-Racism in Focus 2. Bryssel.
- Jallow, M. (2021): *Combating Afrophobia, or anti-Black racism, in Europe*. Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination, Doc. 15306.
- Jonsson, J.O., Brolin Låftman, S., Rudolphi, F. och Engzell Walldén, P. (2012). Integration, etnisk mångfald och attityder bland högstadieelever. I: SOU 2012:74. *Främlingsfienden inom oss*. Bilagedel. Stockholm: Fritzes.
- Jämte, J., Kelekay, J., Schclarek Mulinari, L. och Sohl, L. (2020). Samhällsvetenskapliga perspektiv på Black Lives Matter. *Sociologisk forskning*. Årgång 57, nr 3–4, s. 363–379.
- Kalonaityté, V., Kawesa, V. och Tedros, A. (2007). *Att färgas av Sverige. Upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.

- Kalonaityté, V., Kawesa, V. och Tedros, A. (2008). Svarta(s) strategier: att hantera rasism och diskriminering som svart svensk. *Socialvetenskaplig tidskrift*, Vol. 15, nr 3–4.
- Kawesa, V. (2009). Svart maskulinitet och utsatthet för rasistiska hatbrott. I Stephens, K. (red): *Afrikansksvenska röster, en antologi om afrikansksvenskars situation i, och tankar om, Sverige*. Notis.
- Keskinen, S., Schclarek Mulinari, D., Tuori, S. m.fl. (red) (2009). *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Aldershot: Ashgate.
- van Kesteren, J., van Dijk, J. & Mayhew, P. (2013). The international crime victims surveys: a retrospective. *International Review of Victimology*, Vol. 20, nr 1, s. 49–69.
- Kjellman, U. och Eld, C. (2019). *The Construction of Whiteness in the Work of The Swedish State Institute for Race Biology*. Uppsala Universitet, Institutionen för ABM.
- Körber, L. (2019). Sweden and St. Barthélemy: Exceptionalisms, Whiteness, and the Disappearance of Slavery from Colonial History. *Scandinavian studies*. Vol. 91, nr 1-2, s. 74-97.
- Leach, C. W. (2005). Against the notion of a ‘new racism’. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Vol. 15, nr 6, s. 432–45.
- Levin, B. och McDevitt, J. (1993). *Hate Crimes. The Rising tide of bigotry & bloodshed*. New York: Plenum.
- Lundström, C. (2012). Rasifierat begär. De Andra som exotiska. I: Hübinette, T. m.fl. (red). (2012). *Om ras och vithet i samtida Sverige*. Mångkulturellt centrum. Mellanförskapet. Botkyrka.
- Lundström, M. och Hübinette, T. (2020). *Vit melankoli: en analys av en nation i kris*. Makadam.
- Lundström, M. och Wendt Höjer, F. (2021). *Erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter – en kunskapsöversikt*. Forum för levande historia.

- Lyons, C. J. (2008). Defending Turf: Racial Demographics and Hate Crime against Blacks and Whites. *Social Forces*. Vol. 87, nr 1, s. 357–385.
- Löwander, B. och Lange, A. (2010). *Den mångtydiga intoleransen – en studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Martela, F., Greve, B., Rothstein, B. och Saari, J. (2020). The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries Are Constantly Among the Happiest in the World. I: Helliwell, J.F. m.fl. (red), *World Happiness Report*.
- Mattsson, K. (2004). Vit rasism. I: Mattsson, K. och Lindberg, I. (red), *Rasism i Europa: kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.
- McClintock, M. (2005). *Everyday Fears. A Survey of Violent Hate Crimes in Europe and North America*. A Human Rights First Report.
- McDevitt, J., Balboni, J.M., Garcia, L. och Gu, J. (2001). Consequences for Victims: A Comparison of Bias- and Non-Bias-Motivated Assaults. *American Behavioral Scientist*. 45(4):697-713.
- McDevitt, J., Levin, J och Bennett, S. (2002). Hate Crime Offenders: An Expanded Typology. *Journal of Social Issues*. Vol. 58, nr 2, s. 303-317.
- McEachrane, M. (2012). Afro-Swedes. *Encyclopedia of Afro-European Studies*. Sverige.
- McEachrane, M. (2018). Universal Human Rights and the Coloniality of Race in Sweden. *Human Rights Review*. 19:471-493.
- Meyer, I. H. (1995). Minority Stress and Mental Health in Gay Men. *Journal of Health and Social Behavior*. 36(1), 38–56.
- Michael, L. (2015). *Afrophobia in Ireland. Racism against people of African descent*. ENAR Ireland, Dublin 2.
- Motsieloa, V. (2003). *Det måste vara någonting annat. En studie om barns upplevelser av rasism i vardagen*. Mångkulturellt centrum, Botkyrka samt Rädda Barnen.
- Ojo-Ade, F. (2001). Africans and racism in the new millennium. *Journal of black studies*. Vol. 32, nr 2, s. 184-211. Sage publications.

- Paluck, E.L., Green, S.A. och Green D.P. (2019). The contact hypothesis re-evaluated. *Behav. Public Policy*. 3:129–58.
- Paluck, E.L., Porat, L., Clark, C.S och Green, D.P. (2021). Prejudice Reduction: Progress and Challenges. *Annual Review of Psychology*. 72:533–60.
- Perry, B. (2001). *In the Name of Hate: Understanding Hate Crime*. New York: Routledge.
- Pettigrew, T. F. och Tropp, L. (2006). A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology* 90 (5): 751–783.
- Philipson, S., Holm, M. och Thapar-Björkert, S. (2016). Challenging Swedish Exceptionalism and White Privilege: Media Discourses on Rummet i Kirkland, E (red): *Shades of Whiteness*. BRILL 2019.
- Polismyndigheten (2015). *Slutrapport för projektet grundläggande fri-och rättigheter*. Polismyndigheten.
- Polismyndigheten (2017a). *Återredovisning till regeringen angående polisens åtgärder rörande hatbrott*. Polismyndigheten.
- Polismyndigheten (2017b). *Granskning av polisens arbete mot hatbrott*. Polismyndigheten: Internrevisionen.
- Polismyndigheten (2019). *Åtgärder mot hatbrott - Redovisning av regeringsuppdrag*. Polismyndigheten.
- Polismyndigheten (2022). *Hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Delredovisning 1*. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen.
- Pred, A. (2000). Even in Sweden: Racisms, Racialized Spaces, and the Popular Geographical Imagination. *California Studies in Critical Human Geography*. Vol 8. University of California Press.
- de los Reyes, P. och Kamali, M. (red.) (2005). *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Statens Offentliga Utredningar, SOU 2005:31.

- Ring, J. och Morgentau, S. (2004). *Intolerans: Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet och Forum för Levande Historia.
- Rosander, M. och Blomberg, S. (2021). Workplace bullying of immigrants working in Sweden. *The International Journal of Human Resource Management*, Vol. 33, nr 14, s. 2914-2938.
- Saarikkomäki, E., Birk Haller, M., Solhjell, R., Alvesalo-Kuusi, A., Kolind, T., Hunt, G. och Burcar Alm, V. (2020). Suspected or protected? Perceptions of procedural justice in ethnic minority youth's descriptions of police relations. *Policing and Society*, April 2020.
- Sawyer, L. (2002). Routings: "Race," African Diasporas, and Swedish Belonging. *Transforming Anthropology*. Vol. 11, nr 1, s. 13–35.
- Schclarek Mulinari, L. (2017). *Slumpvist utvald. Ras-/etnisk profilering i Sverige*. Civil Rights Defenders i samarbete med Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Schclarek Mulinari, L. (2020). *Race and order: Critical Perspectives on Crime in Sweden*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Kriminologiska institutionen.
- Schmauch, U. (2006). *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Severin, J. (2014). *Tid för tolerans. En studie om vad skolelever i Sverige tycker om varandra och samhället i stort*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Skinner, R.T. (2018). Walking, talking, remembering: an Afro-Swedish critique of being-in-the-world. *African and Black Diaspora: An International Journal*. 12:1, 1-19.
- Skinner, R.T. (2022). Afro-Swedish Renaissance. I: Einhorn, E., Harbison, S. och Huss, M. (Red), *Migration and Multiculturalism in Scandinavia*, s. 217–238. University of Wisconsin Press.
- Snellman, A. och Ekehammar, B. (2005). Ethnic Hierarchies, Ethnic Prejudice, and Social Dominance Orientation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 15: s. 83–94. Wiley & Sons, Ltd.

SOU 2020:56. *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2021:94. *Ett utökat skydd mot diskriminering*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Vernby, K. och Dancygier, R. (2018). *Etniska hierarkier och diskriminering på arbetsmarknaden*. Institutet för Arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. Rapport 2018:21.

Werner, J. (2021). *Kritvit – kritiska vithetsperspektiv i teori och praktik*. Studentlitteratur AB.

West, C.M. (2004). Black Women and Intimate Partner Violence. *Journal of interpersonal violence*. Vol. 19, nr. 12, s. 1487-1493.

Wigerfelt, B., Wigerfelt, A. och Kiiskinen, J. (2013). *When Colour Matters: Racial Hate Crime and Everyday Violations in Sweden*. Malmö: Malmö universitet.

Wigerfelt, B., Wigerfelt, A. S., & Kiiskinen, J. (2014). When Colour Matters: Policing and Hate Crime. *Social Inclusion*, 2(1), 1-11.

Wigerfelt, B. och Wigerfelt, A. (2014). A Challenge to Multiculturalism: Everyday Racism and Hate Crime in a Small Swedish Town. *The Journal of Multicultural Society*. Vol 5, nr 1, s. 48-75.

Wigerfelt, B. och Wigerfelt, A. (2017). *Hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv, en kunskapsöversikt*. Ju 2013:17. Rapport 2017:2. Stockholm: Delmi.

Wolgast, S., Molina, I. och Gardell, M. (2018). *Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden: Skillnader mellan afrosvenskar och den övriga befolkningen i bruttolön, disponibel inkomst och möjlighet att göra karriär på den svenska arbetsmarknaden*. Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism. Uppsala universitet.

Wolgast, M. och Wolgast, S. (2021). *Vita privilegier och diskriminering. Processer som vidmakthåller rasifierade ojämlikheter på arbetsmarknaden*. Länsstyrelsen Stockholm.

Wästerfors, D. och Burcar Alm, V. (2020). 'They are harsher to me than to my friend who is blonde'. Police critique among ethnic minority youth in Sweden. *Journal of Youth Studies*, Vol. 23 Nr 2, s. 170-188.

Zaykowski, H. (2010). Racial Disparities in Hate Crime Reporting. *Violence and Victims*. Vol. 25, nr 3.

Åklagarmyndigheten (2016). *Hatbrott - en granskning av åklagarnas handläggning*. Tillsynsrapport 2016:1. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Malmö.

Åklagarmyndigheten (2022). *Hatbrott. Rättslig vägledning 2022:11*. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Malmö.

Afrofobiska hatbrott utgörs av brott som är motiverade av fördomar eller föreställningar om svarta personer med afrikanskt ursprung. Bortsett från allmänt främlingsfientliga och rasistiska motiv är afrofobi det vanligast förekommande motivet bland anmälda hatbrott. Kunskapen om i vilka sammanhang brotten sker och vilka konsekvenser de får för de utsatta har dock varit begränsad.

För att öka kunskapen om afrofobiska hatbrott, i syfte att stärka det förebyggande arbetet, har Brå på uppdrag av regeringen tagit fram denna rapport där olika omständigheter vid brotten och konsekvenser för dem som utsätts redovisas. Studien vänder sig främst till regeringen, men även till rättsväsendets aktörer och till andra med intresse för ämnet.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, info@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1073